

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym ett av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll

_Siffran inom parentes hänvisar till svartskriftsbokens sidor.

_Volym ett

_Till punktskriftsläsaren _I

_Insida pärm (#1) #1

 _Sveriges landskap (#1) #1

_Register _A--_M (#160) #13

_Volym två

_Register _N--_Ö (#162) #34

_Vad är geografi? (#4) #48

 _Vad är samhällskunskap? (#4)

 #50

_Iii

_Vad är religionskunskap? (#5)	
.....	#52
_Vad är historia? (#5)	#54
_Leva tillsammans (#6)	#56
_Klasskamrater (#8)	#59
_Bråk och konflikter (#10) ...	#65
_Olika sätt att umgås (#12) ..	#71
_När det inte fungerar i	
skolan eller hemma (#14) .	#76
_Vad kan du göra om ... (#15)	
.....	#80

_Volym tre

_Demokrati (#16) #82

_Att bestämma tillsammans

(#18) #85

_Demokrati i vardagen (#20) .. #93

_Så här håller ni ett möte

(#22) #99

_Kamp för demokratin (#24) .. #105

_Förenta Nationerna, FN (#26)

..... #114

_Sverige -- ett land i världen

(#28) #117

_Volym fyra

_Världens länder samarbetar i

___FN (#30) #127

_Samarbete för barns bästa

(#32) #135

_De globala målen (#34) #143

_Kartor beskriver världen (#36)

..... #149

_Kartor är viktiga (#38) #152

_Kartan är en bild (#40) #158

_Att hitta på kartan (#42) .. #164

_Volym fem	
_Vi bor i _Sverige (#46)	#179
_Sverige på kartan (#48)	#182
_Olika sätt att dela in	
_Sverige (#50)	#184
_Vi är fler än #10 miljoner	
(#52)	#193
_Fördjupning: _Hur många bor i	
_Sverige? (#54)	#198
_Sveriges naturresurser (#56) .	#208
_Väder och klimat (#58)	#211
_Naturtyper i _Sverige (#60)	
.	#219
	_Vii

_Volym sex

_Vad använder vi skogen till?

(#62) #225

_Vad använder vi odlingsmarken

till? (#64) #235

_Vad använder vi berggrunden

till? (#66) #242

_Vad använder vi vattnet till?

(#68) #251

_Naturresurser och hållbar

utveckling (#70) #257

_Namngeografi: _Berg, sjöar

och älvar i _Sverige (#72)

..... #266

_Viii

_Volym sju

_Vikingatiden år #800--#1050

(#74) #272

_Livet i vikingabyn (#76) ... #275

_Vilka styrde och bestämde?

(#78) #281

_Gudar, offer och blot (#80)

..... #289

_Birka -- en av de första

städerna (#82) #297

_Vikingarnas skepp (#84) #304

_Vikingafärder i öst och väst

(#86) #308

_Ix

_Volym åtta

_På jakt efter ny mark (#88)	
.....	#319
_Länder bildas i _Norden (#90)	
.....	#327
_Källor: _På jakt efter vad	
som är sant (#92)	#336
_Källor: _Skrivna källor om	
vikingar (#94)	#346
_Ute i världen: _Det arabiska	
riket (#96)	#353

_Volym nio

_Vad är religion? (#98) #362

_Religion förklarar och ger

regler (#100) #365

_Ursprungsfolkens religioner

(#102) #374

_Samernas gamla religion

(#104) #382

_Fornnordisk religion (#105)

..... #387

_Fördjupning: _Efter döden

(#106) #391

_Xi

_Volym tio

_Medeltiden del #1 år

#1050--#1350 (#108) #398

_Den mäktiga kyrkan (#110) .. #401

_Kyrkor byggdes i nästan varje

by (#112) #410

_Bönderna (#114) #418

_Bondefamiljen (#116) #424

_Frälset (#118) #432

_Så valdes kungen i _Sverige

(#120) #441

_Xii

_Volym elva

_Birger jarl (#122) #449

_Folkungaättens kungar (#124)

..... #457

_Livet i ett kloster (#126) . #466

_Klostren spred kunskaper

(#128) #472

_Birgitta _Birgersdotter

(#129) #476

_Nöd och hemska sjukdomar

(#130) #482

_Magi och folktro (#132) #490

_Xiii

_Volym tolv

_Källor: _Vad finns kvar från

medeltiden? (#134) #498

_Ute i världen: _Korstågen

(#136) #506

_Medeltiden del #2 år

#1350--#1520 (#138) #514

_Staden var en marknadsplats

(#140) #517

_Lagar och regler i staden

(#142) #526

_Fest och nöjen (#144) #533

_Hansan och handeln runt

_Östersjön (#146) #540

_Xiv

_Volym tretton

_Kamp om makten i _Norden

(#148) #549

_Drottning _Margareta enade

_Norden (#150) #555

_Union eller inte? (#152) ... #563

_Anfallet på _Sverige (#154)

..... #572

_Stockholms blodbad (#156) .. #579

_Källor: _Målningar som finns

kvar från medeltiden

(#158) #586

:::: #1 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Insida pärm

::

_Sveriges landskap

::

_Norrland

_Lappland

_Norrbotten

_Västerbotten

_Ångermanland

_Jämtland

_Medelpad

_Härjedalen

_Hälsingland

_Gästrikland

#1

#1

_Svealand

_Dalarna

_Värmland

_Västmanland

_Närke

_Uppland

_Södermanland

_Götaland

_Dalsland

_Bohuslän

_Västergötland

_Östergötland

_Småland

#1

#2

_Öland

_Gotland

_Halland

_Skåne

_Blekinge

_De största städerna

_Stockholm

_Göteborg

_Malmö

_Uppsala

_Västerås

_Örebro

_Linköping

_De största sjöarna

_Vänern

_Vättern

_Mälaren

_Hjälmaren

_Storsjön

_De högsta bergen

_Kebnekaise

_Sarektjåkkå

_Kaskasatjåkka

_De största öarna

_Gotland

_Öland

#1

#4

_Södertörn

_Orust

_De längsta älvarna

_Göta älv och _Klarälven

_Dalälven

_Torneälven

_Kalixälven

_Luleälven

::: #2 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Tidslinje över _Sveriges historia

_Vad betyder det?

f._Kr. före _Kristus, alltså tiden
innan _Jesus föddes.

e._Kr. efter _Kristus

_Ibland används i stället f.v.t. och
e.v.t. som är förkortningar för
"före vår tideräkning" och "efter
vår tideräkning".

_Istiden

_Forntiden är #10000 f._Kr. -- #1000

e._Kr.

- _Stenåldern #6000 år f._Kr.

#2

#6

- _Bronsåldern #2000 år f._Kr.

- _Järnåldern #500 år f._Kr. med

_Vikingatiden från ca år #800

e._Kr.

_Medeltiden år #1050 e._Kr. #1520

_Nya tiden år #1500 e._Kr.

_Sveriges regenter under

vikingatiden och medeltiden

ca #970--#995 _Erik _Segersäll

ca #995--#1022 _Olof _Skötkonung är

den första kungen över både

_Svealand och _Götaland.

ca #1022--#1050 _Anund _Jakob är son

till _Olof _Skötkonung.

#2

#7

ca #1050--#1060 _Emund den gamle är
son till _Olof _Skötkonung och
halvbror till _Anund _Jakob.

ca #1060--#1066 _Stenkil

ca #1067--#1070 _Halsten är son till
_Stenkil.

ca #1079--#1084 _Inge den äldre är
bror till _Halsten.

ca #1084--#1087 _Blot-_Sven

ca #1088--#1110 _Inge den äldre

ca #1110--#1120 _Filip och _Inge den
yngre är två söner till _Halsten.

_De regerade tillsammans.

ca #1120--#1125 _Ragnvald _Knaphövde

ca #1125--#1130 _Magnus _Nilsson

ca #1130--#1250 _I över hundra år

strider de två mäktiga släkterna

_Erikska ätten och _Sverkerska

ätten om makten. _Till slut segrar

_Erik _Eriksson som blir kung.

#1250 _Valdemar, _Eriks systerson,

blir kung men han är för liten för

att styra ett land, så det blir

hans pappa _Birger som regerar i

stället.

#1248--#1266 _Birger jarl är

riksföreståndare och styr

_Sverige.

#2

#9

#1266--#1275 _Valdemar regerar.

_Bröderna slåss om makten och
_Valdemar besegras.

#1275--#1290 _Magnus, _Valdemars
bror, blir kung och kallas _Magnus
_Ladulås.

#1290--#1318 _Birger blir kung när
hans far _Magnus dör.

#1319--#1364 _Magnus _Eriksson är
_Birgers brorson. _Magnus är bara
tre år när han väljs till kung
över _Sverige och _Norge.

#1364--#1389 _Albrekt av
_Mecklenburg väljs av de svenska

stormännen till kung.

#1389--#1396 _Margareta väljs till
_Sveriges drottning.

#1396--#1439 _Erik av _Pommern blir
vald till kung #1396 men får inte
regera förrän _Margareta dör
#1412. _Erik är _Margaretas
systems barnbarn.

#1441--#1448 _Kristofer av _Bayern
blir vald till kung, men han bor
inte i _Sverige.

#1448--#1457 _Karl _Knutsson är
riksföreståndare och styr
_Sverige.

#1457--#1464 _Kristian _I är kung i
_Danmark och _Sverige.

#1464--#1470 _Olika riksföreståndare
styr _Sverige.

#1470--#1497 _Sten _Sture den äldre,
riksföreståndare.

#1497--#1501 _Hans, son till
_Kristian _I, regerar.

#1501--#1520 _Olika riksföreståndare
styr _Sverige, bl a _Sten _Sture
den äldre och _Sten _Sture den
yngre.

#1520--#1521 _Kristian __II är kung
i _Danmark och _Sverige.

:::: #160 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Register

::::::::::::::::::::::::::::::::::::

ord/begrepp sida

_A

::::::::::::::::::::::::::::::::::::

adel #118

_Albertus _Pictor #159

_Albrekt av _Mecklenburg #149, #150

_Ales stenar #106

allhelgonahelg #107

_Amerika #88, #102

_Ansgar #90

_Arabiska riket #87, #96, #97

arabiska siffror #97

#160

#13

arkeolog #83, #92, #97

armborst #154

arrende #114, #117

asagudar #80, #90, #105

asatro #80, #90, #105

_Anundshög #79

_Asgård #105

asyl #29

_Aten #18

_Atlanten #59, #88, #96

avverkning #62

_B

::

_Baltikum #24

barnarbete #33

#160

#14

barnkonventionen #32, #33

barrskog #60, #62

befolkning #52, #54, #55, #87, #101,
#115, #131

befolkningspyramid #55

befolkningstäthet #52

berg #42, #61, #66, #70, #72, #115

berggrund #66, #70

_Bergslagen #115

bergsmän #115, #152

bevara mat #78

_Bibeln #112, #113, #128, #158

bibliotek #51, #128

_Birger jarl #122--#124

#160

#15

_Birgitta _Birgersdotter #129

_Birka #78, #82, #83, #90, #94

biskop #110, #120, #121, #151, #153,
#155, #156

blot #81, #107

_Bockstensmannen #135

borg #120, #121, #122, #152, #153

borgare #140, #142

borgmästare #142

breddgrad #43

__BRIS #14

bruksskog #62

bygd #79, #88

bystämman #115

#160

#16

bäck #61

bödel #143, #156

bönder #76, #114--#117, #140, #149,
#152

C

:::

ceremoni #93, #100

D

:::

dagordning #23

Danmark #40, #49, #86, #90, #110,
#125, #148--#154

demokrati #18, #19, #20, #24, #25,
#31

dialekt #50

#160

#17

digerdöden #125, #131, #140, #148

digital karta #39

diktatur #19, #24, #25

direkt demokrati #21

djävulen #111, #132

__DNA;-teknik #92

domstol #79, #123, #155

dop #91, #100, #113, #134, #137,

#144

drakskepp #84

_E

.....

ekvatorn #48, #59

elevråd #21

_Engelbrekt #152

#160

#18

ensamhet #9

_Erik av _Pommern #151, #152

_Erik den helige #137

_Erik _Röde #88

eriksgata #120

_Europa #48, #49

_F

.....

_Fairtrade #33

fest #107, #144, #145, #155

_Filippa #152

_Finland #40, #49, #122, #131, #137,

#140, #151

fiske #66, #70, #76, #102, #114

fjäll #61, #62, #66, #72

#160

#19

flykting #29

fogde #120, #152

folktro #132, #133

fredlös #123

_Frej #80, #81

_Freja #80, #81

_Frejdis _Eriksdotter #88

fria män #79, #90, #123

fridslagar #122, #123

_Frigg #81

frälse #118--#119, #156, #157

__FSC;-märket #2, #63

förening #20, #141

_Förenta _Nationerna, ___FN #30--#35

#160

#20

förlåta #11

förnybar resurs #71

förtal #13

förädla #70

G

::

galgbacke #142

geograf #44

gesäll #141, #159

gifta sig #25, #80, #116, #119,
#125, #126

global #28

globala målen #34, #35

Golfströmmen #59

Gotland #80, #144, #147--#149
#160

#21

__GPS #39

gradnät #43

grav #79, #83, #91, #92, #106, #107,
#135

_Grekland #18, #106

gruva #66, #71, #115

_Grönland #88, #124

::: #161 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Gudrid _Torbjörnsdotter #88

guld #66, #67, #86, #112

_Gustav _Eriksson _Vasa #157

_Gustav _Trolle #153--#155

_Gårdarike #87

_Götaland #50, #91

#161

#22

_Göteborg #52

_H

.....

halloween #107

halvklot #48

handelsman #83, #140, #141

handelsplats #76, #82, #83

_Hansan #146, #152, #154

hantverk #82, #128, #140

hantverkare #82, #83, #128, #140,

#141, #146, #159

hav #59, #61, #68

havsström #59

_Heimskringla #95

_Hel #105

#161

#23

helgon #129, #144

_Heliga _Birgitta #129

_Heliga landet #136

helvete #111

hird #121

historiker #89, #92

husbonde #76, #78

husfru #78

huvudstad #49, #50, #122

hygien #130, #143

hållbar utveckling #34, #35, #70

hänsyn #8

hästens historia #119

högtid #107, #144

#161

#24

höjdkurva #42

I

.....

ibn _Fadlan #95

icke förnybar resurs #71

industri #70

_Ingeborg #125

internet #13, #15, #25, #28

invånare #52, #54

islam #96

_Island #44, #49, #88, #95, #124,

#151

J

.....

jakt #76, #102, #104, #114, #154

#161

#25

_Jerusalem #136

jordbruk #64, #70, #76, #114, #140

jordglob #38, #43, #48

justerare #22

järn #66, #67, #70, #71, #76, #83,
#86, #115

_K

::

kalkmålningar #158

_Kalmarunionen #151, #152, #157

_Kata #91

_Katarina av _Vadstena #129

karta #38--#43

karttecken #42

katolicism #110
#161

#26

katolska kyrkan #110, #126, #129

_Kattegatt #61

klassråd #21

klimat #34, #35, #45, #58, #59

kloster #126, #128, #129, #157

kollektivtrafik #51

kommun #51, #55

kompass #41, #83

kompromiss #18

konflikt #10, #138, #148, #151

koppar #66, #67, #70, #115

kors #90, #91, #112, #131

korståg #136, #137

___KRAV;-märket #65

#161

#27

kristendom #90, #91, #101, #107,

#110, #133, #137

_Kristian _I #153

_Kristian __II #154--#157

_Kristina _Gyllenstierna #154--#157

kroppsspråk #12

kröning #120, #151

kungsgård #120

kust #52, #58, #61

kvarn #69, #137

kyrka #90, #101, #110--#113, #120,

#122, #126

källor, historiska #92--#95,

#134--#135, #158--#159

#161

#28

köpman #83, #68, #96, #140,

#145--#147

L

.....

lagman #79, #90, #123

landskap #50, #90, #110, #120, #123

landskapslag #123, #134

latin #113, #128

latitud #43

Leif Eriksson #88

lekare #145

lepra #130

lerjord #65

levnadsstandard #131

Lindisfarne #95

#161

#29

livsåskådning #101

longitud #43

_Lübeck #146

långskepp #84

läkeväxt #128, #132

län #51, #118

längdgrad #43

länsstyrelse #51

lärling #141, #159

lövskog #60, #62

_M

.....

magi #132

_Magnus _Eriksson #124, #125, #143,

#145, #148--#150

#161

#30

_Magnus _Ladulås #124

majoritet #23

malm #66, #67, #70, #71, #86

_Malmö #52, #58

mara #133

_Margareta _Valdemarsdotter

#150--#151

::: #162 ::::::::::::::::::::::::::::::

marknadsplats #140

medborgare #19

medeltemperatur #58

medicin #128, #130, #132

mejeri #64

metall #66, #67

#162

#31

_Midgård #105

minoritet #23

missionär #90

missväxt #80

mjöd #78, #81

mjölka #117

mobbing #15

_Mora stenar #120, #124

moränjord #65

__MSC;-symbolen #68

_Muhammed #96

munk #95, #126, #128, #137, #157

muslim #96, #136

mynt #90, #96, #97, #140

#162

#32

myr #61

_Mälaren #73, #82, #91, #122, #153

mänskliga rättigheterna #31

mässa #113

mästare #141, #159

#162

#33

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym två av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym två

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Register _N--_Ö (#162) #34

_Vad är geografi? (#4) #48

_Vad är samhällskunskap? (#4)

..... #50

_Vad är religionskunskap? (#5)

..... #52

_Vad är historia? (#5) #54

_Leva tillsammans (#6) #56

_Klasskamrater (#8) #59

_Bråk och konflikter (#10) ... #65

_Olika sätt att umgås (#12) .. #71

_Iii

_När det inte fungerar i

skolan eller hemma (#14) . #76

_Vad kan du göra om ... (#15)

..... #80

:::: #162 ::::::::::::::::::::::::::::::

N

::::::::::::::::::::::::::::::::::::

narr #145

nattvakt #142

naturreservat #62

naturresurs #53, #56, #63, #64, #66,
#68, #70, #71

naturtyp #60

nomad #102, #104

Nordafrika #25

Norden #49, #86, #90, #104, #105,
#110, #140, #148, #150

Nordpolen #43, #48, #59

Norge #40, #49, #86, #90, #124,
#162

#34

#149, #150, #154

_Norrländ #50, #51, #61

nunna #126, #128

_Nyköpings gästabud #124

nåjd #104

näring #65, #130

_O

.....

_Oden #80, #81, #91, #105

odlingsmark #60, #64, #70

offer #81, #91

olja #71

ordförande #22

_Olof _Skötkonung #91

_Osebergsskeppet #89
#162

#35

osteolog #92

P

.....

pappersmassa #63

pest #131, #140

plog #116

potatis #64, #65

predikan #113

protokoll #22, #23, #155

präst #54, #90, #110, #111, #113,

#123, #132, #155

påve #110, #129, #136, #155

#162

#36

R

.....

rackare #143

Ran #105

region #51

regler #8

rekonstruktion #83, #89, #91

religion #100

religionsfrihet #101

representativ demokrati #18, #21

riddare #118, #119, #136, #153

riksföreståndare #153

ringmur #147, #149

rit #100

#162

#37

rova #115

runsten #90, #94

rutnät #43

rådmän #142

rådsherrar #118

råvara #64, #70

rösta #19, #21, #23, #25, #31

S

.....

sadel #119, #125

sagor #95, #132

samer #104

sandjord #65

satellitbild #38, #44

schack #86, #97, #159
#162

#38

seismograf #45

sekreterare #22

_Sigtuna #91

silver #66, #67, #83, #96, #97,
#112, #115

sjukvård #51, #126

själ #103, #104, #107

sjö #61, #68, #73

sjörövare #74, #122, #146

_Skade #81

_Skagerrak #61

skalstreck #41

skatt #19, #111, #118, #121, #125,
#140, #152

#162

#39

skelett #83, #91, #92, #135, #149

skepp #84, #85, #98, #137, #146

skeppssättning #106

skog #41, #60, #62, #63, #70, #115,
#133

skogsbruk #63

skola #8, #14, #20, #32, #51, #126

skollagen #20

skrå #141

skörd #64, #71, #80, #81, #105,
#115, #116, #130, #144

slakteri #64

slav #18, #31, #76, #117

_Snorre _Sturlasson #95

#162

#40

sociala medier #25, #28

spannmål #64, #67

stad #42, #52, #82, #122, #125,

#140--#143, #146, #147

stadsprivilegier #140

_Sten _Sture den yngre #153, #154

::: #163 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Sten _Sture den äldre #153

_Stockholm #50, #52, #122, #143,

#153, #154, #156

_Stockholms blodbad #156, #157

stormän #110, #114, #118, #120,

#121, #124, #125, #148--#155

straff #123, #125, #134, #142

#163

#41

_Sturepartiet #153--#155, #157

stålverk #67, #70

_Svealand #50, #91

_Sydpolen #43, #48

säd #60, #64, #70, #120, #137

_T

.....

talarlista #23

tegel #137

teori #92

timmer #62, #63, #69, #87

ting #79, #90, #120, #123

tionde #111

tomtegubben #133

_Tor #80, #81, #90

#163

#42

tradition #28, #101, #106, #107

trans #104

_Tre kronor #122

troll #80, #133

trädgräns #61

träsl #76, #86, #87, #117, #125

tull #140, #146, #152

tätort #52

_U

.....

__UNESCO #147

__UNICEF #30, #33

_Unionspartiet #153

uppehållstillstånd #29

uppror #124, #149, #152, #157
#163

_Uppsala #81, #90, #120

urskog #62

ursprungsfolk #102, #103, #104

utgrävning #83, #92, #94, #97, #148

_Utgård #105

_V

.....

vaccin #30

_Vadstena #129

_Valdemar _Atterdag #148

_Valhall #81, #105

_Varnhem #91, #94

vattendrag #61

vattenkraft #69

viking #83

#163

#44

vikingsafärd #86

vindkraft #71

_Vinland #88

virke #63, #69

_Visby #147--#149

vulkan #44

våtmark #60, #61

väder #58

väderstreck #41

vänskap #8

världsdel #48

värmekraftverk #63

väsen #80, #104, #133

völva #81

#163

#45

Y

.....

_Yggdrasil #105

Z

.....

zink #66, #67

Å

.....

å #61

årstid #58

Ä

.....

älv #61, #68, #69, #70, #73

ärkebiskop #153--#155

ätt #76, #79, #116

#163

#46

—Ö

.....

_Östersjön #24, #61, #122, #146,

#147, #154

#163

#47

::: #4 :::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad är geografi?

:::~::~:::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Geografi

_Geografi handlar om hur det ser ut på olika platser på jorden, hur land och hav har blivit till och hur landskapet hela tiden förändras, både av naturens krafter och av oss människor. _Geografi handlar också om att förstå hur du hör ihop med resten av världen och hur dina val i vardagen kan påverka miljön och bidra till en hållbar framtid.

_Ordet geografi betyder
beskrivning av jorden. _Ett bra sätt
att beskriva jorden är att använda
kartor. _I den här boken får du
träna på att tolka och förstå
kartor. _Du får även läsa om
_Sverige, våra naturresurser, vilket
klimat vi har och var människor bor.

=== _Bildbeskrivning =====

_En kille tänker: _Jag bor på
_Sandgatan #10, _Malmö, _Skåne,
_Götaland, _Sverige, _Norden,
_Europa, _Tellus, _Vintergatan,
_Universum.

=====

_Vad är samhällskunskap?

::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Samhällskunskap

_Samhällskunskap handlar om hur vi
människor ordnar samhället så att vi
ska kunna leva tillsammans. _Ett
samhälle kan vara allt från en liten
ort till ett stort land med

#4

#50

hundratal miljoner invånare. _Ämnet samhällskunskap tar upp vad det innebär att leva i dagens samhälle och vilka rättigheter och skyldigheter du har som medborgare i _Sverige och i världen.

_I den här boken får du läsa om vad demokrati är och hur man kan fatta demokratiska beslut. _Du får också läsa om hur länderna i världen samarbetar på olika sätt med överenskommelser som barnkonventionen, de mänskliga rättigheterna och de globala målen.

_Vad kan vi göra för att få ett
bra samhälle att leva i?

::: #5 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad är religionskunskap?

::: :::::::::::::::::::::::::::::::

_Religionskunskap

_Religionskunskap handlar om

förståelsen för människors sätt att

tänka och leva. _Vi människor har

alltid sökt efter svar på stora

frågor som: _Hur skapades jorden?

_Vad är meningen med livet? _Vem är

jag? _Det är frågor som ibland leder

fram till tankar som ger svar på

frågorna, en livsåskådning. _En del

#5

#52

livsåskådningar kallar vi religioner.

_I den här boken får du läsa om hur vi kan visa varandra hänsyn och respektera varandras olikheter så att vi ska kunna fungera tillsammans. _Du får läsa om vad religion och livsåskådning är och varför vi behöver kunskap om religioner. _Du får också läsa om några av de första religionerna som fanns på jorden.

_Naturen var väldigt viktig i de första religionerna.

_Vad är historia?

.....

_Historia

_Historia handlar om varför något har hänt, hur det gick till och vad som hände sedan. _Tack vare

historien kan vi planera bättre för framtiden och undvika att göra om misstag som människor gjort förr.

_Ämnet historia handlar också om att upptäcka och förstå hur människor kan använda historia för att påverka andra på olika sätt.

_I den här boken får du läsa om

vikingatiden och medeltiden. _Du får veta hur människor levde, vilka som styrde och bestämde, hur landet

_Sverige kom till och om hur kulturer kunde mötas. _Du får också läsa om hur vi i dag kan veta något om vad som hände för så länge sedan.

_Även på stenåldern berättade människorna för varandra om vad som hade hänt förr i tiden.

::: #6 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Leva tillsammans

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Religionskunskap

_Överallt där människor lever

tillsammans finns det regler. _De

behövs för att alla ska ha möjlighet
att må bra och känna sig trygga.

_Många regler är så självklara att
vi inte tänker på dem.

_Skolan är din arbetsplats där du
är många timmar om dagen. _Därför är
det viktigt att du trivs där och att
du kan samarbeta med dina

klasskamrater.

_På bilden ser du en grupp på tio elever i en åldersblandad klass. _I det här kapitlet delar de med sig av sina tankar om hur det är att gå i årskurs fyra och vad de gör för att få det att fungera bra i klassrummet.

::: #7 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om é hur vi kan fungera tillsammans i grupp é hur bråk och konflikter kan lösas é olika sätt att umgås.

=== _Bildbeskrivning =====

_Tre elever jobbar i skolan. _Två
av dem säger:

-- _Det finns ju mängder av regler
på jorden, ändå krigar människor.

-- _Om vi bara skulle ha en enda
regel, som alla verkligen skulle
följa, vilken skulle det kunna
vara?

=====

::: #8 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Klasskamrater

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Precis som de flesta vuxna går till sin arbetsplats varje dag, går barn till sin arbetsplats, skolan. _Där tillbringar de mycket tid tillsammans med andra människor.

_I klassrummet är det många som ska kunna umgås och arbeta nära varandra. _Ibland kan det behövas regler som alla i klassen ska följa.

_Alla behöver inte vara bästa vänner men alla behöver göra vad de kan för att det ska fungera bra i klassen.

#8

#59

_Det är viktigt att visa hänsyn och respektera varandra.

_Lava säger: _Det är lätt att göra en stor sak av ganska små saker.

_Vänskap kan se olika ut

_De flesta människor mår bra av att kunna dela upplevelser och glada stunder med andra runt omkring sig.

_En vän är någon som man kan dela både lyckliga och besvärliga stunder med.

_Vissa trivs med att ha många personer runt sig, medan andra tycker bättre om att vara med en

kompis i taget. _Vissa träffar bara sina klasskamrater i skolan och har andra vänner som de träffar på fritiden. _Andra har alla sina vänner i klassen.

::: #9 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Ensamhet

_De flesta tycker att det kan vara skönt att få vara ensamma ibland.

_Man kan vilja vila från sina vänner och bara göra sådant som man själv känner för. _Hur mycket man trivs med att vara ensam är väldigt olika från person till person.

_Ensamhet blir svårt när man är ensam utan att ha valt det själv.

_Man kanske känner att man saknar någon vän att dela tankar och

funderingar med. _Ibland kan man

också känna sig ensam fast man har

fullt med människor runt sig. _Då

kanske man känner att man inte

passar in eller att ingen förstår

en.

_Att hitta nya vänner

_Vissa förändringar kan leda till

att man känner sig ensam, till

exempel om man flyttar eller byter

skola. Oftast handlar det om en kort period och det brukar lösa sig när man får nya kompisar och man har vant sig vid allt nytt.

Det är inte alltid lätt att hitta kompisar som man trivs med. Det är mycket som ska kännas rätt. Man ska gärna ha roligt tillsammans, kunna ställa upp för varandra, lita på varandra och ha gemensamma intressen.

Ibland kan man hitta en vän som man har kvar i många år eller till och med hela livet. Men man kan

också ha olika vänner under olika perioder. _Man förändras och får nya intressen som kanske gör att man hittar nya kompisar.

_Noelia säger: _Ibland måste man få vara med andra människor.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En del vänner får man genom sina fritidsaktiviteter.

_Bildbeskrivning

_Foto av fem killar och tjejer som spelar basket.

=====

:::: #10 ::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Bråk och konflikter

::

_Även om man egentligen är bra

vänner kan man ibland hamna i

situationer då man tycker olika.

_Två kompisar kan ibland komma så

nära varandra att de gör allt

tillsammans. _Då kan det till slut

kännas som ett krav att behöva göra

allt ihop, både i skolan och på

fritiden. _Det händer också att

kompisar vill bestämma olika mycket.

_Om bara en bestämmer hela tiden,

kan den andre känna att det är svårt

att säga ifrån.

_Felicia säger: _Om jag gör något dumt mår jag jättedåligt.

_När det blir fel

_Fast man egentligen inte vill kan man bli osams eller såra varandra.

_Ibland säger man saker som gör andra ledsna, även om det inte är meningen. _Andra gånger kanske man är sur och vill göra sin kompis ledsen.

_Vissa kompisar kan påverka varandra på ett negativt sätt. _Man kanske hamnar i en situation där man

beter sig på ett visst sätt fast man egentligen inte vill vara så. _Att våga säga ifrån när någon är oschysst kan vara svårt.

_Ibland kanske en kompis blir ledsen eller arg fast man inte tycker att man har gjort något fel.

_Att uppleva att man blir orättvist anklagad kan leda till att man själv blir ledsen eller arg.

_Shayan säger: _En gång försökte jag bryta ett bråk ensam, det gick inte så bra.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto av en kille som sitter i en
trapp och är ledsen.

=====

::: #11 :::::::::::::::::::::::

_Att förlåta

_När något blivit fel och man
gjort varandra ledsna kan det vara
skönt att reda ut det som blivit
fel, prata med varandra och säga
förlåt. _Att förlåta betyder ungefär
att be om ursäkt. _Då visar man att
man är ledsen och att man vill att
allt ska bli bra igen.

#11

#68

_Ibland behöver man vänta en stund innan man reder ut vad som hänt. _Om man inte har fått vara ledsen eller arg färdigt kanske man bara låtsas förlåta -- och då blir det fel i alla fall.

_Klara säger: _Om man blir arg på någon måste man försöka låta lugn.

_Petter säger: _Det känns bra att be om förlåtelse, men ändå nervöst.

_Varför gjorde jag så?

=== _Ursäkt =====

_En bra ursäkt kan innehålla

é _En tydlig början, till exempel

"_Jag är ledsen för det jag
gjorde."

é _Förståelse, till exempel "_Jag
förstår att du blev ledsen."

é _Önskan om förlåtelse, till
exempel "_Jag hoppas att du kan
förlåta mig."

=====

::: #12 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Olika sätt att umgås

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto av fyra killar och tjejer

som står bredvid varandra och

tittar i var sin mobil.

=====

_Människor pratar med varandra, men

inte bara med munnen. _Kroppen har

ett eget språk, kroppsspråket. _Ofta

räcker det att se på någon man

känner väl, för att veta om hen är

glad, ledsen eller arg. _Ibland kan

ögonen, ansiktet eller kroppen

#12

#71

avslöja att personen känner eller vill något helt annat än det som sägs.

_När två personer är i samma rum kan de prata med både rösten och kroppen samtidigt. _Då är det ofta lätt att se om den andre blir arg, ledsen eller glad. _Även rösten kan visa känslor. _På rösten kan det höras om personen verkligen menar det den säger eller om det är ett skämt.

_När personer skriver meddelanden till varandra kan det ibland vara

svårare att tolka den andres
känslor.

::: #13 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Är man någon annan på internet?

_På internet kan man ha kontakt
med kompisar man redan känner.

_Ibland kan man också få kontakt med
nya människor på nätet, till exempel
medan man spelar.

_Bilder och filmer som någon lagt
upp på nätet, kan spridas vidare.

_Någon kan spara eller skicka
bilderna och filmerna vidare till
andra.

_Detsamma kan hända med saker som kompisar berättar för varandra.

_Information om någon kan bli till skvaller och _förtal som sprids vidare. _Det är inte alla som är schyssta och ärliga.

_Även om internet ger många möjligheter, behöver man tänka efter och vara försiktig med vad man skriver och delar med sig av.

_Magnus säger: _Jag pratar med en kompis på _Island via _Skype.

_Noelia säger: _Jag är chattkompis med en i klassen som jag aldrig är

tillsammans med i skolan.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Via internet kan man komma i kontakt med andra som har samma intresse som man själv, som andra hundägare eller andra _Harry _Potterälskare.

_Bildbeskrivning

_Teckning. _Ett barn klätt som

_Harry _Potter, i rock och hatt,

sitter vid en dator. _Bredvid

ligger en trollstav.

=====

@_Förtal kan vara när en grupp människor talar illa om någon för att få andra att tycka illa om den personen.

::: #14 ::::::::::::::::::::::::::::::

_När det inte fungerar i skolan eller hemma

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Ibland fungerar inte allt som det borde göra. _Kanske är det dålig stämning i klassen, eller så kan man ha det jobbigt hemma med föräldrar eller syskon.

_Alla människor får problem någon gång i livet. _Ibland vet man själv
#14 #76

vad problemet är. _Andra gånger vill man inte tänka på det som är jobbigt, och får i stället ont i huvudet eller magen, eller får svårt att sova.

_Man förstår inte alltid själv varför man får problem.

_Prata med någon

_Om du har problem är det bra att få prata med någon, för om du vågar berätta om vad som är jobbigt kan du få hjälp. _Skolsköterskan eller skolkuratorn kan du prata med om alla slags problem. _Det kan till

exempel handla om att du har svårt att sova, att du känner dig utanför i klassen eller att det är bråkigt hemma.

_Till __BRIS, _Barnens rätt i samhället, kan du också höra av dig om du vill prata om något som känns jobbigt. _Du kan ringa, mejla eller chatta. _Hos __BRIS finns alltid någon vuxen som är beredd att lyssna på dig. _Om du vill får du vara anonym, det vill säga du behöver inte tala om vem du är.

=== _Textruta =====

_BRIS

_BRIS, _Barnens rätt i samhället,
har telefonnummer #116 #111.

_Samtalen är gratis. _Om du vill
mejla eller chatta går du in på
bris.se.

_På webbsidan finns också
diskussionsforum där du kan prata
med andra barn och ungdomar.

=====

::: #15 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad kan du göra om ...

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

... du tycker det är för stökigt och
bråkigt i klassen?

_Prata med läraren. _Kanske är det
fler än du som har svårt att
koncentrera sig, för att det inte är
tillräckligt lugnt. _Du har rätt
till bra skolmiljö och arbetsro.

... du eller någon annan är utanför
eller blir mobbad i skolan?

_Se till att lärare och rektor får
veta vad som händer. _Enligt lag är
de skyldiga att göra något för att

stoppa mobbningen.

... du får hotfulla meddelanden på internet?

_ Börja med att berätta om vad som hänt för dina föräldrar eller någon annan vuxen du litar på. _ Spara skärmdumpar som bevis. _ Tillsammans kan ni bestämma om ni ska polisanmäla händelsen.

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym tre av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym tre

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Demokrati (#16) #82

_Att bestämma tillsammans

(#18) #85

_Demokrati i vardagen (#20) .. #93

_Så här håller ni ett möte

(#22) #99

_Kamp för demokratin (#24) .. #105

_Förenta Nationerna, FN (#26)

..... #114

_Sverige -- ett land i världen

(#28) #117

_Iii

::: #16 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Demokrati

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Samhällskunskap

_Sverige är en demokrati. _När ett land är demokratiskt betyder det att de allra flesta får vara med och bestämma hur landet ska styras.

_Även en arbetsplats eller ett kompisgäng kan fungera på ett demokratiskt sätt, om alla bestämmer tillsammans.

_I en demokrati ska alla människor få vara lika mycket värda och ha

samma rättigheter. _Alla ska få
tänka och tycka vad de vill och ha
möjlighet att uttrycka sina åsikter.
_Det betyder inte att man alltid får
som man vill, utan ibland måste man
acceptera ett beslut som de flesta
andra är överens om.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto av ett demonstrationståg med
många tjejer. _Två tjejer håller i
var sin skylt med texten: _Save
the _World, _Make the planet great
again.

=====

::: #17 :::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om
é vad demokrati och diktatur är
é hur demokratiska beslut fattas
é hur klassråd och elevråd fungerar
é hur människor i världen har kämpat
för demokrati.

=== _Bildbeskrivning =====

#4 killar och tjejer ska gå på

bio. _De säger:

-- _Jag vill se en film med djur.

-- _Vampyrer eller magi, tycker

jag!

-- _Rymd och action!

#17

#84

-- _Den måste ha humor!

=====

::: #18 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Att bestämma tillsammans

::: :::::::::::::::::::::::::::::::

_Ordet demokrati betyder folkstyre,

alltså att alla bestämmer

tillsammans. _Demokrati är ett sätt

att fatta beslut på, även när inte

alla är överens. _Alla kanske inte

blir nöjda med beslutet, men de ska

ändå kunna känna sig nöjda med det

sätt som beslutet fattades på.

_En överenskommelse där ingen får

riktigt som den vill, men där alla

#18

#85

ändå är tillräckligt nöjda, kallas kompromiss.

_Representanter kan fatta beslut

_Alla kan inte vara med och besluta om alla frågor i ett land.

_I stället kan man rösta fram

representanter som i sin tur fattar beslut. _I _Sverige röstar folket

fram #349 representanter till

riksdagen när det är val. _Uppgiften

för dem som sitter i riksdagen är

att fatta beslut som gäller

_Sverige. _Eftersom de representerar

hela folket ska så många som möjligt

#18

#86

kunna känna sig nöjda med besluten.

_Så började det

_Man brukar säga att demokratin uppfanns i den grekiska staden _Aten för ungefär #2 #500 år sedan. _Då samlades folk på en kulle i staden för att tillsammans besluta om viktiga saker.

_I dag skulle vi inte kalla den tidens _Aten demokratiskt.

_Kvinnorna fick inte vara med och bestämma. _Dessutom fanns det slavar, det vill säga personer som ägdes av någon, och de hade inte

heller något att säga till om.

_På kullen _Pnyx i _Aten samlades
folket när beslut skulle fattas.

_Den som talade ställde sig på en
plattform av sten. _Plattformen
finns fortfarande kvar. _Den syns på
bilden här.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto av plattformen som är en
trappa i sten. _Den ligger vid en
låg stenkulle.

=====

::: #19 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Demokrati och diktatur

_Vid demokratiska beslut strävar man efter att alla ska vara med och bestämma. _Men om någon alltid ska bestämma över de andra fungerar det som en diktatur. _Länder kan vara demokratier eller diktaturer -- eller något däremellan.

_Demokrati betyder att

é alla får vara med och bestämma

é alla får tycka vad de vill

é ingen får diskrimineras, det vill

säga behandlas sämre, på grund av
#19 #89

sin hudfärg, sitt språk, sin religion, om man är pojke eller flicka eller av någon annan anledning

é alla har samma rättigheter, till exempel att få gå i skolan

é alla har samma skyldigheter, till exempel att betala skatt

é alla får skriva vad de vill i böcker och tidningar, spela vilken musik de vill, måla vilka tavlor de vill och göra film och teater om vad de vill. _Det här gäller så länge det inte bryter mot någon

lag.

_Diktatur betyder att

é en eller några få bestämmer över
alla andra

é man inte får tycka vad man vill

é den som inte tycker likadant som
ledarna kan bli straffad

é det inte är självklart att alla
har samma rättigheter och
skyldigheter

é de som bestämmer kan strunta i att
lyssna på andra

é böcker, filmer och sånger kan bli
förbjudna för att de berättar

#19

#91

saker som ledarna inte vill att folk ska få höra.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I _Sverige får alla som har fyllt #18 år och som är svenska medborgare vara med och rösta i riksdagsvalet. _Då väljs vilka som ska styra landet. _Sådana val hålls vart fjärde år.

_Bildbeskrivning

_En vallokal. _I små bås lägger du dina röstsedlar i kuvert (så ingen ser vad du röstar på). _Sen lämnar du din röst till de som jobbar med

röstningen. _De prickar av dig i en lista och lägger din röst i en låda.

=====

::: #20 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Demokrati i vardagen

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_Ett kompisgäng, en familj eller en arbetsplats kan fungera på ett demokratisk sätt. _Hur besluten ska fattas och av vem, kan skilja sig åt beroende på vad det är som ska bestämmas.

_Föreningar

_Människor som har gemensamma intressen kan samlas i föreningar.

_Det kan vara en grupp ungdomar som spelar fotboll, eller några som bor i samma bostadsområde.

_I en förening kan alla medlemmar vara med och besluta saker på olika sätt. _Beslut fattas när föreningen har möte.

_I fotbollsföreningen kanske de beslutar att ordna en cup under våren. _I bostadsrättsföreningen beslutar de kanske att plantera

växter på gården.

_Om en medlem tycker att något sköts dåligt eller inte fungerar, måste andra i föreningen få veta det. _När medlemmarna diskuterar är det viktigt att allas åsikter får höras. _Alla måste lyssna på varandra och försöka förstå hur de andra tänker. _Sedan kan medlemmarna fatta ett beslut.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En familj kan fatta ett demokratisk beslut om vilket namn deras nya husdjur ska få. _Då

kanske var och en får lämna
förslag på namn som alla sedan
röstar på.

_Bildbeskrivning

_Foto av en hamster. _Ska den heta

_Mini, _Puff eller _Skruttan?

=====

_Skolan

_Många tror kanske att det är
rektorn som bestämmer i skolan, men
det är bara delvis sant. _Rektorer
och lärare får inte hitta på vad de
vill. _Då skulle det kunna bli för
stora skillnader mellan olika

skolor. _Därför finns det vissa
bestämmelser som alla skolor måste
rätta sig efter. _Den lag som styr
skolorna i _Sverige kallas
skollagen. _Den är demokratiskt
beslutad i _Sveriges riksdag.

::: #21 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Klassråd och elevråd

_I skolan kan man bestämma en del
saker på ett demokratiskt sätt. _Då
får eleverna vara med och påverka.

_Vid klassrådet beslutar klassen
om saker som rör dem alla. _Vid ett
klassrådsmöte brukar man också utse

de elever som ska representera klassen i skolans elevråd. _I elevrådet diskuterar man frågor som rör hela skolan.

_Direkt demokrati

_I klassrådet röstar ni kanske genom att räcka upp handen. _Alla är med och säger sin mening. _Det kallas direkt demokrati. _Direkt demokrati passar oftast bra i mindre grupper.

_Representativ demokrati

_Om en grupp är stor är det inte så lätt att gång på gång samla alla

för att rösta om olika saker. _För att göra det enklare kan man använda sig av representativ demokrati. _I skolan betyder det att varje klass utser representanter till elevrådet. _När elevrådet har möte tar representanterna upp de förslag som klassen är överens om.

::: #22 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Så här håller ni ett möte
::

_Det blir lättare att besluta saker på ett demokratiskt sätt om man håller sig till vissa regler under ett möte. _Här är några saker att
#22 #99

hålla reda på:

_Ordförande

_Möten blir röriga om alla pratar i munnen på varandra. _Börja därför med att utse en ordförande.

_Ordföranden håller ordning under mötet och ser till att alla får säga det de tycker.

_Sekreterare

_Innan mötet kan börja behöver ni också utse en sekreterare.

_Sekreterarens uppgift är att anteckna vad som beslutas under mötet.

_Justerare

_Ni kan också utse ett par personer som ska justera mötesprotokollet. _Det betyder att de läser igenom protokollet och kontrollerar att allt har beskrivits på ett riktigt sätt och att sekreteraren inte glömt något.

::: #23 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Dagordning

_När ni valt ordförande, sekreterare och justerare bestämmer ni mötets dagordning. _Det är en

lista över alla de saker som

#23

#101

deltagarna ska diskutera under
mötet.

_Talarlista

_Den som vill säga något begär
ordet. _Det gör man enklast genom
att räcka upp handen. _Vad händer om
många vill prata samtidigt? _Då gör
ordföranden upp en turordning. _Det
kallas för talarlista.

_Rösta och bestämma

_När alla har sagt vad de tycker
är det dags att ta ett gemensamt
beslut. _Då brukar man rösta. _Det
kan man göra genom att räcka upp

handen. _Men man kan också rösta genom att skriva ja eller nej på en lapp. _Då är man anonym och ingen kan se vad man röstat på.

_De som röstar på det förslag som får flest röster är i majoritet. _De som röstar på det förslag som får minst antal röster är i minoritet.

_I en demokrati får alla säga vad de tycker och alla får rösta. _Men alla blir inte nöjda. _Det blir så som majoriteten bestämmer.

_Protokoll

_Efter mötet skriver sekreteraren ett protokoll med hjälp av sina anteckningar. _I protokollet står vad man beslutade, så att alla som var med kan komma ihåg det och också kontrollera att det man bestämde verkligen blir gjort. _Sekreteraren ser till att alla som var med på mötet får protokollet. _Man kan också sätta upp det någonstans där alla kan läsa det.

::: #24 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Kamp för demokratin

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Demokrati är inte självklart.

_Miljoner människor runt om i

världen kämpar för sina demokratiska

rättigheter. _En del av dem får

betala ett högt pris. _Många

människor sitter i fängelse för att

de har sagt eller skrivit åsikter

som ledarna i deras länder inte

tycker om.

_Men det finns också länder där

det märks att kampen för demokrati

så småningom ger resultat.

#24

#105

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Kvinnor i _Göteborg demonstrerar
för att få rösträtt. _I _Sverige
infördes rösträtt för kvinnor
#1919.

_Bildbeskrivning

_Foto från början av #1900-talet.

_Kvinnor i olika åldrar står på en
kullerstensklädd gata. _De är
klädda i långa klänningar och
stora hattar. _En bär en vit fana
med budskapet: _Rösträtt för
kvinnor.

=====

#24

#106

_Baltikum

_Estland, _Lettland och _Litauen,
som tillsammans kallas _Baltikum, är
våra grannländer på andra sidan

_Östersjön. _Förr tillhörde de

_Sovjetunionen och de sovjetiska

ledarna bestämde över dem. _Om man

protesterade kunde man bli straffad,

men många protesterade ändå.

_I _Estland protesterade folket
med hjälp av bland annat körsång.

_År #1988 hölls en stor sångfestival

i _Estlands huvudstad _Tallinn. _Då

kom över #300 #000 personer dit och
#24 #107

sjöng sin protest mot _Sovjet. _År #1991 blev _Estland, _Lettland och _Litauen självständiga, demokratiska stater. _Samma år upphörde landet _Sovjetunionen att existera. _Det område som tidigare var _Sovjet är nu uppdelat i #15 olika länder. _Det största av dem är _Ryssland.

_Sångfestivalen i _Estland lever fortfarande kvar. _Vart femte år samlas hundratusentals människor för att sjunga tillsammans.

_Sydafrika

_Fram till år #1994 hade bara vita människor rösträtt i landet

_Sydafrika. _Där fanns lagar som bland annat förbjöd vita och svarta att gifta sig med varandra. _De fick inte heller sitta tillsammans på bussar eller gå på samma toaletter.

_Det här kallades apartheid.

_Många av dem som protesterade mot apartheid var skolungdomar. _En del av dem blev misshandlade och dödade av polisen, bara för att de gick i

demonstrationståg.

_Även andra länder protesterade mot orättvisorna i _Sydafrika. _Till exempel så köpte de inte varor därifrån och _Sydafrika fick inte heller vara med i de olympiska spelen, __OS.

_Protesterna gav resultat. _Numera är apartheid avskaffat och _Sydafrika är i dag en demokrati.

_Nelson _Mandela ledde kampen mot apartheid i _Sydafrika och valdes #1994 till _Sydafrikas president.

_Nordafrika

_År #2011 tröttnade många i

_Nordafrika och _Mellanöstern på att deras länder var diktaturer. _Många använde sig av _Facebook och andra sociala medier för att berätta om orättvisor, och för att samla människor till demonstrationer.

_Protesterna spreds mellan flera länder och fick namnet den arabiska våren. _Det här var första gången som människor tog hjälp av internet för att samlas och protestera.

#25

#111

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En student i _Egyptens huvudstad
_Kairo gör en väggmålning under
den arabiska våren #2011.

_Bildbeskrivning

_Foto av en tjej i slöja som
målar. _På målningen står:
_Facebook.

=====

_Demokratins utmaningar

_Alla som bor i en demokrati har
ansvar för att se till att den
består. _För att demokratin ska
fungera är det nödvändigt att folket

#25

#112

verkligen intresserar sig och deltar. _Det handlar om att gå och rösta när det är val, men också om att bry sig om frågor och beslut som påverkar samhället på andra sätt.

_Men demokrati är mer än bara omröstningar och politiska beslut.

_Det handlar om respekt för andra människor, om tolerans, kunskap och engagemang.

::: #26 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Förenta _Nationerna, ___FN

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Samhällskunskap

_Världen är stor men samtidigt

liten. _Uppkoppling till internet

gör att vi snabbt kan få reda på

mycket som händer runtom på jorden.

_Saker som händer långt bort i ett

annat land kan påverka våra liv här

i _Sverige. _På samma sätt kan saker

som vi gör här förändra livet för

människor på andra platser.

_I det här kapitlet får du veta

mer om hur vi som bor på jorden
samarbetar för att alla ska kunna få
det bra. _Nästan alla länder på
jorden är eniga om att framför allt
barns rättigheter är viktiga att
skydda.

::: #27 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om
é hur _Sverige är en del av världen
é hur världens länder samarbetar
genom _Förenta _Nationerna
é vad __FN vill med de mänskliga
rättigheterna, barnkonventionen
och de globala målen.

=== _Bildbeskrivning =====

_Två tjejer pratar, en av dem
sitter i rullstol.

-- _Tänk, på bara någon timme idag
har vi redan hunnit använda saker
som kommer från flera olika länder
i världen.

-- _Precis, russinen jag hade i
filen kommer från _Spanien. _Jag
lyssnade på en låt från __USA.

_Jag läste om en fotbollsmatch i
_Argentina och mina jeans är ju
inte tillverkade i _Sverige.

=====

::: #28 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Sverige -- ett land i världen

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_I dag vet människor i olika länder
mycket mer om varandra än vad de
gjorde förr. _Information sprids
mycket snabbare nu. _På tv kan vi se
vad som händer långt borta, och med
hjälp av internet och _sociala
medier; är det lätt att hålla
kontakten med vänner som bor på
andra sidan jordklotet.

_Många av de varor vi köper är
tillverkade långt borta och många
företag har kontor i olika länder.

#28

#117

_Världens länder blir på så sätt alltmer beroende av varandra. _Man brukar säga att vi bor i en globaliserad värld. _Ordet global betyder "något som gäller hela världen".

_Nya intryck och gamla traditioner

_Människor har alltid flyttat mellan platser och länder. _Till exempel lämnade över en miljon människor _Sverige mellan åren #1850 och #1930. _De flydde från svält och fattigdom och ville starta ett nytt liv i _Nordamerika.

_Allt fler av alla som bor i
_Sverige är födda i något annat
land. _När människor från olika
kulturer möts påverkar de varandra.
_Man delar med sig av sina vanor,
traditioner och sin kultur. _Den som
flyttar kan förstås vilja behålla
vissa traditioner från sitt gamla
hemland, men också ta till sig nya
vanor från sitt nya hemland. _Så
blandas traditioner från olika håll
av världen.

_Pizzan kom till _Sverige från
_Italien på #1940-talet. _Sushin är

en japansk maträtt.

_Sushirestauranger blev vanliga i
_Sverige på #1990-talet.

@@_Sociala medier; är olika digitala
kanaler på internet där man kan
publicera texter, bilder och
filmklipp. _På sociala medier kan
man diskutera, kommentera och dela
inlägg vidare.

::: #29 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Människor på flykt

_Alla som flyttar till _Sverige
gör det inte för att de längtar hit.

_Många tvingas lämna sina hemländer

#29

#120

för att det är mycket farligt att stanna kvar. _Den som av olika anledningar är tvingad att flytta kallas för flykting.

_Om man till exempel riskerar att hamna i fängelse för att man tillhör en organisation som är förbjuden, så kan man behöva söka skydd i något annat land. _Då kan man få stanna i det land man flytt till. _Det kallas att få asyl.

_Alla som söker asyl i _Sverige får inte stanna. _Myndigheterna gör en utredning för att ta reda på hur

farligt det skulle vara för personen
att fortsätta leva i sitt eget land.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Enligt __FN är ungefär

#68 miljoner människor på flykt i

världen (#2017). _Av dem har

#25 miljoner lämnat sina

hemländer. _Ungefär hälften är

barn.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En flicka bär ett mindre

barn. _Bakom dem ser man enkla

byggnader i ett flyktingläger.

=====

#29

#122

_En pojke från _Somalia

_Så här berättar en pojke från
_Somalia, som var #11 år när han
ensam kom till _Sverige:

"_Det var _inbördeskrig i mitt
land. _Mina föräldrar följde mig
till en flygplats och gav mig en
biljett. _Jag reste iväg och trodde
att jag skulle vara borta någon
vecka.

_Det var skrämmande att landa i
_Sverige och mötas av polis. _De var
inte ovänliga, men hemma i mitt land
var människor i uniform farliga. _I
#29 #123

det här nya landet talade alla ett främmande språk och jag förstod ingenting.

_Jag kom till en flyktingförläggning där jag bodde i tio månader. _Jag längtade hem till min familj hela tiden.

_Samtidigt tyckte jag att mina föräldrar hade svikit mig, för de hade inte förklarat varför de skickade iväg mig. _På nätterna drömde jag mardrömmar."

_Pojken fick så småningom stanna i Sverige och fick flytta till ett

_.familjehem.

=== _Textruta =====

_Uppehållstillstånd

_En person från ett annat land som vistas i _Sverige i mer än tre månader ska ha uppehållstillstånd.

_Det innebär att hen har rätt att stanna i _Sverige.

_En orsak till flytten kan vara att personen ska arbeta eller studera i _Sverige. _En annan orsak kan vara att hen vill flytta till en familjemedlem som redan bor här. _Då kan hen få

uppehållstillstånd.

=====

@_Inbördeskrig är krig med vapen mellan två eller flera grupper i ett land.

@_Familjhem är ett hem där en familj får i uppdrag att ta hand om ett barn som av olika anledningar inte kan bo med sina föräldrar.

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym fyra av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym fyra

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Världens länder samarbetar i

__FN (#30) #127

_Samarbete för barns bästa

(#32) #135

_De globala målen (#34) #143

_Kartor beskriver världen (#36)

..... #149

_Kartor är viktiga (#38) #152

_Kartan är en bild (#40) #158

_Att hitta på kartan (#42) .. #164

_Iii

::: #30 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Världens länder samarbetar i __FN
::::::::::::::::::::::::::::

_Det är svårt för ett enskilt land,
eller för några enskilda länder, att
försöka lösa världens problem.

_Därför samarbetar världens länder i
__FN, _Förenta _Nationerna. __FN är
en organisation som bildades #1945,
efter andra världskriget. __FN
består av #193 länder.

__FN:s viktigaste uppgifter är att
förhindra krig och att arbeta för
att människor i fattiga länder ska
få det bättre.

_Ibland skickar __FN sina
fredsbevarande styrkor, soldater,
till områden där det har brutit ut
krig. _Soldaterna iakttar vad som
händer och rapporterar om det till
__FN.

__FN har sitt högkvarter i _New
_York i __USA.

=== _Bildbeskrivning =====

__FN:s märke visar en jordglob
omgiven av olivkvistar.

=====

__UNICEF arbetar för barnen

_Inom __FN finns organisationer som ansvarar för olika saker som arbetsmiljö, hälsovård och jordbruk.

__UNICEF heter

__FN;-organisationen som arbetar för barns rättigheter. __UNICEF har bland annat sett till att barn i fattiga länder blivit _vaccinerade så de inte får farliga sjukdomar.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I _Guinea är malaria en av de

vanligaste orsakerna till att barn

dör. _Sjuksköterskan _Seny _Rose

#30

#129

_Lamah är en av dem som jobbar med
__UNICEF för att stoppa
spridningen av den farliga
sjukdomen.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En sjuksköterska står med
ett litet barn på armen.

=====

@_Vaccin är läkemedel som skyddar
mot sjukdomar. _Oftast får man
vaccinet med en spruta.

::: #31 :::::::::::::::::::::::::::::::

_De mänskliga rättigheterna

_Länderna som är medlemmar i ___FN
har enats om en lista över vad alla
människor i hela världen har rätt
till. _Denna lista kan ligga till
grund för hur vi uppför oss mot
andra, men också för vad som ska
gälla i en demokrati.

_Listan kallas ___FN:s deklARATION
om de mänskliga rättigheterna. _Den
består av #30 punkter som kallas
artiklar.

#31

#131

_Här är några av artiklarna i ___FN:s
deklaration om de mänskliga
rättigheterna:

_Artikel #1: _Alla människor är
födda fria. _De har samma värde
och samma rättigheter.

_Artikel #2: _De mänskliga
rättigheterna gäller alla, oavsett
hudfärg, pojke eller flicka, man
eller kvinna, språk, religion,
politisk uppfattning, vilket land
och vilken familj man kommer ifrån
och om man är rik eller fattig.

_Artikel #3: _Alla har rätt till
liv, frihet och personlig
säkerhet.

_Artikel #4: _Ingen får hållas i
slaveri.

_Artikel #5: _Ingen får utsättas för
tortyr eller grym, omänsklig eller
förnedrande behandling eller
bestraffning.

_Artikel #9: _Ingen får fängslas
utan att personen har begått ett
brott.

_Artikel #14: _Alla har rätt att söka sig till andra länder om de blir förföljda i sitt hemland.

_Artikel #19: _Alla har rätt att ha vilka åsikter de vill. _Alla har rätt till yttrandefrihet, det vill säga att sprida sina åsikter till andra människor.

_Artikel #21: _Alla har rätt att påverka hur deras land styrs.

_Alla har rätt att rösta när det är val. _Val ska hållas regelbundet.

_Artikel #25: _Alla har rätt till
tillräckligt med mat och kläder,
en bostad och sjukvård. _Alla har
också rätt till trygghet om man
blir arbetslös, sjuk, invalid
eller råkar ut för något annat som
gör att man inte kan försörja sig
själv.

::: #32 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Samarbete för barns bästa
::::::::::::::::::::::::::::

_Barn ska ha sina alldeles egna
rättigheter, bestämde __FN år #1989.

_Då skrevs __FN:s barnkonvention där
det står att alla barn i hela

världen har samma rättigheter och är lika mycket värda. _Ingen får bli diskriminerad, det vill säga bli sämre behandlad på grund av till exempel sin religion eller sin hudfärg. _Alla barn har rätt att få äta sig mätta, gå i skola och säga vad de tycker. _Barn får inte vara soldater i krig och de får inte ha farliga arbeten. _Nästan alla länder i världen har lovat att följa barnkonventionen och arbeta för barnens bästa.

_Här är några punkter i

barnkonventionen:

é _Barn har rätt att överleva och
att utvecklas.

é _Barn har rätt att säga sin mening
i alla frågor som rör dem själva.

é _Barn har rätt att skyddas mot
fysiskt eller psykiskt våld och
mot vanskötsel.

é _Barn har rätt till lek, vila och
fritid.

é _Barn har rätt till
skolutbildning.

é _Inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

é _Barn med funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv, så att de kan delta aktivt i samhällslivet.

é _Barn under #15 år har rätt att slippa bli soldater.

::: #33 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Barnarbete

_Barnkonventionen säger att barn har rätt att gå i skola. _Trots det

är det många barn i världen som arbetar hårt i fabriker, på åkrar och på gatan i stället för att gå till skolan. _Deras familjer är fattiga och barnen måste hjälpa till att tjäna pengar. _Enligt __FN var det år #2015 cirka #168 miljoner barn i världen som arbetade.

_Många organisationer, som till exempel __UNICEF, arbetar med att påverka länder där barnarbete är vanligt, så att fler barn kan gå i skolan.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den här lille pojken i _Kolkata i
_Indien arbetar med att sälja te
på gatan.

_Bildbeskrivning

_En liten pojke sitter vid
gatkanten, bredvid sin tekanna och
enkla muggar.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I _Nepal arbetar många barn. _Den här flickan bär tungt på en fabrik som tillverkar tegelstenar.

_Bildbeskrivning

_Foto av en flicka som bär nio tegelstenar på huvudet.

=====

=== _Textruta =====

_Handla schyst!

=== _Bildbeskrivning =====

_Fairtrade-symbolen har ett löv och en vattendroppe.

=====

_På matförpackningar och andra varor kan du ibland se _Fairtrade-märket. _Fairtrade är en internationell organisation som arbetar för att odlare och anställda i fattiga länder ska få det bättre. _Märket visar att arbetarna får löner som de kan leva på och att de behandlas rättvist. _Inga barn utnyttjats som barnarbetare. _Märkningen går att hitta på bland annat bananer, kakao, ris, kläder och fotbollar.

=====

::: #34 :::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_De globala målen

:::~::~:::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_År #2015 beslutade __FN:s alla
medlemsländer om #17 globala mål för
hållbar utveckling. _Hållbar
utveckling innebär att ett samhälle
fungerar på ett sådant sätt att
tillgångarna räcker för människor
även i framtiden. _Tillgångar kan
vara till exempel åkermark, skog och
rent vatten.

=== _Textruta =====

_Med de globala målen ska fyra
grundläggande saker uppnås till år
#2030:

é _Att avskaffa extrem fattigdom.

é _Att minska ojämlikheter och
orättvisor i världen.

é _Att främja fred och rättvisa.

é _Att lösa klimatkrisen.

=====

_För att vi ska lyckas nå målen
krävs engagemang från alla på
jorden. _Alla behöver hjälpas åt.

_Här i _Sverige behöver varje

#34

#144

kommun och företag planera för hur just de kan bidra. _Men även varje individ, det vill säga varje person, är betydelsefull för att målen ska kunna uppfyllas.

_Mål nummer #4 handlar om att alla ska få tillgång till en bra utbildning. _Alla ska ha möjlighet att lära sig läsa, skriva och räkna.

_Mål nummer #15 beskriver hur vi behöver ta hand om våra ekosystem och den biologiska mångfalden. _Det innebär bland annat att bevara skogar världen över. _Skogarna är

hem för miljontals växt- och
djurarter och gör vår luft ren.

::: #35 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Globala målen för hållbar
utveckling

#1. _Ingen fattigdom

#2. _Ingen hunger

#3. _God hälsa och välbefinnande

#4. _God utbildning för alla

#5. _Jämställdhet

#6. _Rent vatten och sanitet för
alla

#7. _Hållbar energi för alla

- #8. _Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt
- #9. _Hållbar industri, innovationer och infrastruktur
- #10. _Minskad ojämlikhet
- #11. _Hållbara städer och samhällen
- #12. _Hållbar konsumtion och produktion
- #13. _Bekämpa klimatförändringarna
- #14. _Hav och marina resurser
- #15. _Ekosystem och biologisk mångfald
- #16. _Fredliga och inkluderande samhällen

#35

#147

#17. _Genomförande och partnerskap

__FN:s medlemsländer har förbundet

sig till #17 globala mål för att

uppnå fyra saker till år #2030.

_Att avskaffa extrem fattigdom.

_Att minska ojämlikheter i världen.

_Att främja fred och rättvisa.

_Att lösa klimatkrisen.

::: #36 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kartor beskriver världen

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_Geografi

_Du har kanske besökt en djurpark,
orienterat på skolgården, spelat ett
dataspel, rest till ett nytt land
eller hamnat vilse? _Vid alla dessa
tillfällen kan det vara bra att
använda en karta för att hitta på en
plats.

_De första kartorna ritades nog på
marken med en pinne, kanske för att
kunna visa den bästa vägen mellan

två platser. _I dag finns det andra sätt att skapa kartor. _Dagens kartritare använder foton från satelliter och flygplan när de ritat kartor.

::: #37 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om é hur kartor ritades förr i tiden och hur de ritas i dag é vad skala, karttecken och olika färger på kartor betyder é hur man hittar en plats på en karta.

=== _Bildbeskrivning =====

_Två tjejer pratar, de säger:

-- _Det är superlätt att hitta!

_Du bara går #500 meter rakt fram
efter bron, sedan svänger du andra
höger. _Därefter tredje vänster.

_Du följer vägen och passerar ett
högt berg och går över en å.

_Sedan tar du vänster och efter
två kilometer svänger du höger.

_Då är du framme!

-- ???

=====

::: #38 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Kartor är viktiga

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_I ämnet geografi är kartor särskilt viktiga. _Kartor är förminskade bilder av jordens yta. _De kan visa skogar, sjöar, berg, floder, vägar och städer, men även sådant som inte direkt syns på jorden, som till exempel gränser mellan länder.

_Satellitbilder visar hur jorden ser ut

_Den bästa modellen av jorden är jordgloben. _Den är ett runt klot, precis som jorden. _Men jordgloben

är svår att bära med sig. _Därför använder vi platta kartor.

_För att veta hur jordytan ser ut uppifrån kan kartritarna använda sig av bilder som _satelliter tagit från rymden. _Bilderna läggs sedan ihop och ritas om till en kartbild.

_Problemet med platta världskartor är att det är omöjligt att platta till en rund jordglob på ett papper utan att proportionerna blir fel.

_Avstånden mellan platser kan se ut att vara längre eller kortare än vad de egentligen är.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En platt världskarta är aldrig sann. _På den här kartan ser områden nära polerna, alltså högt upp och långt ner på kartan, ut att vara större än vad de egentligen är.

_Bildbeskrivning

_En vanlig, fyrkantig, världskarta.

=====

@_Satellit är ett föremål som åker i en bana runt en planet. _Månar är naturliga satelliter. _En konstgjord

#38

#154

satellit skjuts upp med hjälp av
raketer.

::: #39 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Digitala kartor

_En del kartor är tryckta på
papper och andra kartor tittar vi på
i datorn eller mobilen. _I många
bilar finns en _._Gps-mottagare med
digitala kartor som visar vägen.

_Digitala kartor kan ge annan
information än tryckta kartor. _Man
kan zooma in och ut i den digitala
kartan och på så sätt välja hur
mycket information man vill se i

kartbilden. _Kartan i mobilen kan visa med en blå prick precis var man befinner sig. _Sändare i satelliter registrerar var mobilen är och skickar rätt kartbilder tillbaka.

_Kartan i mobilen kan ge förslag på till exempel den snabbaste vägen hem eller visa var närmaste pizzeria ligger.

_Kartor förr i tiden

_I dag använder kartritarna foton från satelliter och flygplan när de ritat kartor. _Sådana hjälpmedel hade de inte förr i tiden. _Då fick

de lita på dem som gjort resor i området. _Det var handelsmän och upptäcktsresande som försökte minnas och beskriva hur det såg ut längs resvägen. _Men de reste ofta med båt och kände mest till områden utefter kusterna. _Resten fick kartritaren försöka räkna ut. _Det blev förstås inte rätt alla gånger.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Karta över _Norden från cirka år #1570.

_Bildbeskrivning

_En mycket gammal karta. _Den är

#39

#157

lite lik en modern karta över
_Norden, men formerna på länderna
är annorlunda.

=====

@_Gps är en förkortning för _Global
_Positioning _System. _Det är ett
system som använder sig av
satelliter för att bestämma var
mottagaren finns.

::: #40 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kartan är en bild
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Det går inte att ha kartor i samma
storlek som verkligheten. _Det

skulle bli väldigt stora papper som
#40 #158

inte går att bära med sig. _Därför är kartor förminskade bilder av verkligheten.

_Det är storleken på det område som kartan ska avbilda som avgör hur stor förminskningen behöver bli. _På vissa kartor är verkligheten förminskad så mycket att det inte går att ha med så många detaljer. _En karta över hela _Sverige kan till exempel inte visa alla mindre sjöar, vägar eller städer.

=== _Bildbeskrivning =====

#2 kartor.

_Bilden är tagen från en satellit.

_Den visar _Danmark, _Norge,

_Sverige och _Finland.

_Här är en ritad karta över samma

område. _Då finns namn över

länder, städer, berg och vatten

utsatta.

=====

::: #41 ::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto och karta över en ö.

_På flygfotot syns vatten, skog,
odlad mark, vägar och hus.

_Den ritade kartan visar samma
område som fotot. _Skalstreck
visar att #1 centimeter på kartan
är #200 meter i verkligheten.

_På kartan finns skog,
jordbruksmark, berg, hus eller
gård och vägar utsatta.

=====

_Hur långt är det i verkligheten?

_För att ta reda på hur lång en sträcka är mellan två platser, kan man använda sig av en karta.

_Hur lång sträckan är i verkligheten får man veta med hjälp av kartans skalstreck. _Skalstreckets är en linje med siffror som brukar finnas längst ner på kartan. _Det visar hur mycket verkligheten har förminskats. _Med hjälp av skalstreckets kan man mäta på kartan och på så sätt få reda på hur långt det är mellan två platser i

verkligheten.

_Norr är alltid uppåt på en karta

_När vi talar om åt vilket håll

-- i vilken riktning -- något

ligger använder vi väderstreck. _Vi

säger till exempel _- Malmö ligger

söder om _Stockholm; eller _- Om du

bor i _Östersund och åker österut,

kommer du till _Örnsköldsvik;.

_På kompassrosen ser du riktningen

för de fyra väderstrecken: norr,

söder, öster och väster. _Norr är

alltid uppåt på en karta. _Söder är

neråt, väster åt vänster och öster

åt höger. _Kompassnålens röda visare
pekar alltid åt norr.

_Se svällpappersbild.

::: #42 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Att hitta på kartan

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_De som ritat kartor kan förstås
inte rita ut alla träd i skogarna
eller alla hus i städerna, det
skulle ta för stor plats. _Därför
finns det särskilda karttecken och
färger på kartorna som betyder olika
saker. _Städer kan vara ritade som
röda prickar och järnvägar som

streckade linjer. _Kartornas färger

#42

#164

visar hur området ser ut, till exempel om det består av öppen mark, skog eller vatten.

_Höga berg på platta kartor

_Hur ser höga berg ut på platta kartor? _Ett sätt att visa höjdskillnader är att använda olika färger. _Ett annat sätt är att rita ringar. _Ringarna kallas höjdkurvor. _En liten svart prick eller triangel visar var toppen på berget är.

_Bredvid pricken eller triangeln finns det siffror som talar om hur hög bergstoppen är.

_På kartor som visar stora områden använder man färger för visa att området är högt. _På kartor som visar mindre områden använder man oftare höjdkurvor.

_Se svällpappersbild.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_På den här kartan används olika färger för att visa hur högt det är. _Lila områden ligger högst.

_De gröna områdena ligger lägst.

_Bildbeskrivning

_Karta som visar _Funäsdalen och området runt omkring. _Här finns

höga fjäll som _Ånnfjället
#1301 m, _Blåståten #1332 m,
_Ramundberget #926 m,
_Stor-_Skarven #1260 m och
_Lillskarven #1224 m.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_På den här kartan är höjder
markerade med höjdkurvor. _För
varje kurva blir det allt högre.
_Där kurvorna ligger tätt är det
brant.

_Bildbeskrivning

_Karta som visar _Funäsdalen och

#42

#167

_Funäsdalsberget #980 m och

_Häckelberget #750 m.

=====

::: #43 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Gradnätet delar upp kartan i rutor

_Många kartor och jordglober har ritade linjer som bildar ett rutnät.

_Ett annat namn för det rutnätet är gradnät.

_Strecken som går från nordpolen till sydpolen på jordgloben kallas längdgrader, eller longituder.

_Strecken som går på bredden kallas breddgrader, eller latituder.

_I en kartbok kan rutnätet vara till hjälp för att hitta områden och platser på sidorna.

_Se svällpappersbild.

=== _Textruta =====

_Så här fungerar ett rutnät

_Bilderna över rummet är indelade i rutor. _Dra med fingret nedåt från _B till tredje rutan. _Då hamnar du i ruta _B:#3. _I ruta _B:#3 finns glasögonen.

_Se svällpappersbild.

=====

_Att hitta i kartboken

_Funäsdalen är en plats i norra
_Sverige. _Men hur kan du ta reda på
var _Funäsdalen verkligen ligger?

_Ett sätt kan vara att använda dig
av en kartbok.

_Börja med att titta i registret
längst bak i kartboken. _Där står
alla orter, sjöar och berg i
alfabetisk ordning. _Funäsdalen
finns bland de platser som börjar på
_F. _Efter namnet _Funäsdalen står
det en siffra. _Det är sidan i
kartboken där platsen går att hitta.

_Efter sidnumret står det en bokstav
och en siffra. _Det är rutan där
_Funäsdalen finns.

_Så här kan ett register se ut i
en kartbok. _Funäsdalen finns på
sidan #48 i ruta _D:#1.

_Fuji #98 _O:#5

_Fulufjället #48 _D:#2

_Fuluälven #48 _D:#2

_Funchal #104 _A:#1

@@_Funäsdalen #48 _D:#1;

_Fushun #98 _N:#4

_Fyn #38 _C:#3

_Fynshav #40 _B:#2

#43

#171

::: #44 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Reportage: _Vad gör en geograf?

_Jenny, du är ju geograf och använder mycket kartor, flygbilder och satellitbilder i din forskning.

_Varför gör du det?

_Jo, jag studerar bland annat hur olika naturfenomen påverkar oss människor. _Tänk till exempel på det stora vulkanutbrottet på _Island i maj #2010. _Det kunde vi forskare följa ovanifrån med hjälp av bilder som satelliter skickade till jorden.

_Det hade varit omöjligt att få en

bra bild av utbrottet om vi bara hade kunnat observera från marken.

_Om inte satelliter hade funnits hade jag blivit tvungen att resa till _Island och åka ut till en plats nära vulkanen

_Eyjafjallajökull, där utbrottet ägde rum. _Vid vulkanen hade jag fått uppleva vulkanutbrottet på nära håll, med aska i luften och kraftiga vindar. _Det hade varit väldigt spännande, men jag hade inte kunnat se helheten. _Jag hade inte fått veta hur långt askan spred sig eller

vilka områden i _Europa som påverkades.

_Med hjälp av satellitbilder fick jag veta allt detta. _Genom att titta på bilderna kunde jag också räkna ut hur askmolnet skulle röra sig och därmed hur människor kunde påverkas, till exempel genom att många flygavgångar blev inställda.

_Finns det många satelliter ovanför vår jord?

_Ja, det finns det. _En del rör sig i takt med jorden, så att de liksom hänger över samma ställe hela

tiden och registrerar samma område under sig.

_Andra satelliter rör sig runt jorden och registrerar alltså hela jordytan i en serie av bilder. _Du kan gå ut på internet och få massor av information om du vill. _Kanske du kan hitta en satellitbild där din hemort är med?

::: #45 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Varför blev du forskare i geografi?

_Redan när jag var liten älskade jag kartor. _Jag ritade kartor över

#45

#175

vår trädgård, min skolväg och till och med mitt rum. _När vi var ute och åkte bil så brukade jag sitta med ett finger i bilatlasen och följa med hur vi körde.

_När jag blev äldre förstod jag att geografi var mycket mer än kartor. _Det handlar ju om hela samspelet mellan oss människor och vår miljö. _Jag har vänner som forskar på hur klimatförändringar kan förändra livet för människor både i _Sverige och i övriga världen. _Men jag vill nog hellre

studera plötsliga förändringar i
jordskorpan, till exempel
vulkanutbrott och jordbävningar.

_Geografer kan studera många andra
saker också.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En seismograf är ett instrument
som mäter jordens skakningar. _Den
används som hjälpmedel för att
bestämma jordbävningars styrka och
läge.

_Bildbeskrivning

_Foto av en seismograf. _Det är en
låda med en stor rulle. _På rullen

ritar en penna vågor såsom jorden
rör sig.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En geograf undersöker en isgrotta
i _Schweiz.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En människa står i en stor
isgrotta.

=====

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym fem av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym fem

_Siffran inom parentes hänvisar till svartskriftsbokens sidor.

_Vi bor i _Sverige (#46) #179

_Sverige på kartan (#48) #182

_Olika sätt att dela in

_Sverige (#50) #184

_Vi är fler än #10 miljoner

(#52) #193

_Fördjupning: _Hur många bor i

_Sverige? (#54) #198

_Sveriges naturresurser (#56) . #208

_Väder och klimat (#58) #211

_Iii

_Naturtyper i _Sverige (#60)

..... #219

::: #46 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Vi bor i _Sverige

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Geografi

_Sverige är ett land i norra _Europa och här bor fler än #10 miljoner människor. _Det låter mycket men det finns också gott om utrymme. _I stora delar av _Sverige bor väldigt få människor. _De allra flesta bor i städer.

_Vi som bor här har mycket gemensamt, till exempel att vi talar samma språk, vi lär oss ungefär

samma saker i skolan och vi måste följa samma lagar.

_Vi har också saker som skiljer oss åt. _Vi bor på olika platser i landet, vi arbetar med olika saker och vi har olika intressen. _Många av oss pratar också flera språk.

::: #47 :::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om é var _Sverige finns på världskartan é hur _Sverige delas in på olika sätt

é var de flesta i _Sverige bor

é vad som gör att _Sverige räknas
till ett rikt land.

=== _Bildbeskrivning =====

_En kille och en tjej pratar. _De
säger:

-- _I _Sverige bor de allra flesta
människorna mitt i eller i
närheten av en stad. _Det verkar
vara många som trivs med att bo
så.

-- _Det finns både fördelar och
nackdelar med att bo i en stad.

=====

::: #48 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Sverige på kartan

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_På jordgloben kan vi se att

_Sverige ligger långt norrut, ganska nära _Nordpolen.

_Mitt på jordgloben finns en linje. _Det är ekvatorn. _Ekvatorn finns inte i verkligheten utan är en tänkt linje. _Den går precis halvvägs mellan _Nordpolen och _Sydpolen och delar jorden i två halvklot, norra och södra halvklotet. _Sverige ligger på det norra halvklotet.

#48

#182

_Se svällpappersbild.

=== _Bildbeskrivning =====

_Sverige ligger i världsdelen

_Europa.

_I norra delen av _Europa ligger

_Sverige, _Norge, _Finland,

_Danmark och _Island. _Dessa

länder hör till _Norden.

_Kartan visar de fem nordiska

länderna och deras _huvudstäder.

_Länder -- huvudstäder

_Sverige -- _Stockholm

_Norge -- _Oslo

_Finland -- _Helsingfors

_Danmark -- _Köpenhamn

_Island -- _Reykjavik

=====

@_Huvudstad är den ort i ett land
där de som styr finns.

::: #49 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Blank sida.

::: #50 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Olika sätt att dela in _Sverige

::::::::::::::::::::::::::::::

_Sverige delas in på olika sätt.

_Tre landsdelar

_Sverige delas in i tre stora
landsdelar. _De heter _Norrland,

_Svealand och _Götaland.

#50

#184

_Landsdelarnas namn används ofta när man presenterar väder.

@_Norrland är den landsdel som ligger längst norrut. _Norrland är stort, men där bor inte så många människor.

@_Svealand heter den mellersta landsdelen. _Där bor också många människor. _I _Svealand ligger _Sveriges huvudstad, _Stockholm.

@_Götaland ligger längst i söder. _I _Götaland bor nästan hälften av alla människor i _Sverige.

#25 landskap

_Sverige brukar också delas in i #25 landskap. _För länge sedan, innan _Sverige blev ett land, var landskapen som små egna länder med egna lagar. _Så är det inte längre. _Nu har landskapen mest kulturell betydelse. _Många landskap har till exempel typiska maträtter och _dialekter. _Vi använder ibland landskapen när vi ska berätta var en plats ligger och varifrån vi kommer. "_Jag bor i _Småland. _Min moster och morbror bor i _Värmland."

#50

#186

_Se svällpappersbild.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Sveriges landsdelar och landskap.

_Bildbeskrivning

_Lista med _Sveriges landskap

_Norrland

_Lappland

_Norrbotten

_Västerbotten

_Ångermanland

_Jämtland

_Medelpad

_Härjedalen

_Hälsingland

_Gästrikland

_Svealand

_Dalarna

_Värmland

_Västmanland

_Närke

_Uppland

_Södermanland

_Götaland

_Dalsland

_Bohuslän

_Västergötland

_Östergötland

_Småland

_Öland

_Gotland

_Halland

_Skåne

_Blekinge

=====

@_Dialekt är ett sätt att tala ett språk på i en mindre del av ett land. _Skånska och gotländska är exempel på dialekter.

::: #51 :::::::::::::::::::::::::::::::

#21 län

_Sverige är indelat i #21 län.

_Vissa län består av samma område som ett landskap, men det behöver inte vara så.

_Indelningen i län är viktig för att regeringen ska kunna styra landet enklare. _Varje län har en länsstyrelse som genomför riksdagens och regeringens beslut i länet.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I _Norrland är länen mycket

stora. _I varje län finns det få

#51

#190

kommuner men de är stora till
ytan.

_I södra delarna av landet är
länen mindre. _Kommunerna är många
och små till ytan.

_Bildbeskrivning

_Karta som visar att _Jämtland har
åtta kommuner och _Skåne har
#33 kommuner (men _Skåne är mycket
mindre än _Jämtland).

=====

#290 kommuner

_I varje län finns ett antal
kommuner. _Sammanlagt finns det

#51

#191

#290 kommuner i _Sverige. _De är olika stora till yta och antal människor som bor där.

_Kommunens uppgift är till exempel att sköta förskola, skola, äldrevård, vatten och avlopp, idrottsplatser och bibliotek.

_Inom länen samarbetar kommuner i så kallade regioner om viktiga uppgifter, till exempel att ansvara för sjukvård och _kollektivtrafik.

_Tidigare kallades regionerna för landsting.

@_Kollektivtrafik är ett sätt för

#51

#192

resande att tillsammans använda ett fordon. _Det kan vara bussar, tåg och spårvagnar.

::: #52 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Vi är fler än #10 miljoner
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Sverige har fler än #10 miljoner
invånare. _En invånare är en person
som bor inom ett visst område, till
exempel i ett land eller i en stad.

_Kartan visar att de flesta
invånare bor i de södra delarna av
_Sverige. _Där ligger de tre största
städerna: _Stockholm, _Göteborg och

_Malmö. _Mest tätbefolkat är det vid
#52 #193

_.kusterna. _Ett tätbefolkat område är där det bor många människor på en liten yta.

_Norra _Sverige är ett glesbefolkat område. _Där är det längre mellan städerna och där bor inte så många människor.

_De flesta bor i tätorter

_De flesta i _Sverige bor i tätorter. _En tätort är en plats där det bor minst #200 människor. _Många större tätorter kallar vi städer.

_Stockholm är den stad i _Sverige som har flest invånare.

_Göteborg är _Sveriges näst
största stad.

_Människor bor där det finns
arbeten så att de kan försörja sig,
det vill säga tjäna pengar.

_Se svällpappersbild.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta som visar städer i
_Sverige.

_Norrländ: _Luleå, _Umeå,

_Sundsvall, _Gävle

_Svealand: _Karlstad, _Örebro,

_Västerås, _Uppsala, _Stockholm

_Götaland: _Norrköping,

_Linköping, _Jönköping,

_Göteborg, _Malmö

=====

@_Kust är den del av land som
gränsar mot hav eller stora sjöar.

::: #53 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Sverige är ett rikt land

_Sverige hör till de rika länderna i

världen. _Det som gör att _Sverige

räknas till ett rikt land är till

exempel:

é att människor som är sjuka får

vård

é att äldre får vård

#53

#196

é att alla barn får gå i förskola

é att alla barn och ungdomar går i
skola

é att vi har bra vägar och järnvägar

é att nästan alla bor i moderna
bostäder med elektricitet, vatten
och avlopp

é att det finns många arbetsplatser

é att det finns naturresurser som
skog, järnmalm och jordbruksmark

é att det finns älvar med rinnande
vatten som kan omvandlas till
energi.

_I svenska förskolor och skolor har

man lunchrast. _Då får barnen och
eleverna näringsriktig mat.

_Elektriciteten som driver tågen
kommer från kraftverk av olika slag,
som vatten-, vind- eller
kärnkraftverk.

::: #54 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Fördjupning: _Hur många bor i
_Sverige?

:::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildbeskrivning =====

_Diagram som visar att antal
invånare i _Sverige har ökat från
#1700-talet till #2000-talet. _Här
finns en lista med ungefär så

#54

#198

många som bodde i _Sverige under
olika år:

år	antal
#####	
#1749	#1,7 miljoner
#1800	#2,5 miljoner
#1850	#3,5 miljoner
#1900	#5 miljoner
#1950	#7 miljoner
#2000	#9 miljoner
#2017	#10 miljoner

=====

_Om man vill ta reda på hur många
människor som bor i _Sverige kan man

få en ganska exakt siffra. _Den ändras förstås från dag till dag, när nya människor föds eller flyttar hit och när några flyttar härifrån eller dör. _Vid varje års slut görs en sammanställning. _Då kan vi få reda på om befolkningen har ökat eller minskat. _Hittills har den bara ökat.

_Från #1,7 till #10 miljoner

_Under #1600-talet hade prästerna i uppgift att skriva upp hur många som bodde i församlingen. _Alla uppgifter skrevs in i de så kallade

kyrkböckerna. _Prästerna skrev in barn som föddes, familjer som flyttade dit eller därifrån. _Och de skrev in när någon dog.

_År #1749 genomfördes den första folkräkningen i _Sverige. _Då räknades hela befolkningen samtidigt, och det visade sig att det levde cirka #1,7 miljoner människor i _Sverige. _Sedan dess har befolkningen ökat många gånger om, och i januari #2017 blev vi fler än #10 miljoner. _Numera är det _Statistiska centralbyrån, __SCB,

som sköter folkräkningen. __SCB tror
att vi kommer att vara nästan
#13 miljoner i _Sverige år #2070.

=== _Textruta =====

_Personnummer

_Alla svenska medborgare har ett
personnummer med tio siffror. _De
första sex siffrorna är personens
födelsedatum (år, månad och dag).

_Sedan följer ett bindestreck och
fyra siffror till. _Den näst sista
siffran i personnumret, talar om
vilket kön personen har. _Pojkars
näst sista siffra är alltid udda

och flickors jämn.

=====

::: #55 :::::::::::::::::::::::::::::::

== _Bildtext/beskrivning =====

_Folkmängd efter ålder och kön

#2018, uppgifter från _Statistiska
centralbyrån.

_Bildbeskrivning

_Befolkningspyramid som visar hur
många män och kvinnor som bor i

_Sverige. _Här beskrivs pyramiden
i en lista istället:

#55

#203

ålder	män	kvinnor
#####		
#0,9 år	#610000	#600000
#10--#19 år	#600000	#600000
#20--#29 år	#630000	#620000
#50--#59 år	#620000	#620000
#80--#89 år	#175000	#225000
#100 år	#0	några

=====

_Befolkningspyramiden

_I en befolkningspyramid kan man se hur många män och kvinnor det finns i olika åldrar i en viss befolkning.

_På den svenska befolkningspyramiden ser man att det föds fler pojkar än flickor i _Sverige. _Upp till #60 års ålder finns det fler män än kvinnor, men efter det minskar andelen män. _Det beror på att kvinnor ofta lever längre än män.

_Varje person finns med

_Totalt fanns det #10 #230 #185 människor i _Sverige den #31 december år #2018.

#5 #087 #747 av dessa var kvinnor och #5 #142 #438 var män.

#55

#205

#2 #067 personer var över #100 år gamla. _Den äldsta var #110 år.

_Vad kan en befolkningspyramid användas till?

_För dem som bestämmer och planerar i en kommun är det viktigt att veta hur många människor i olika åldrar som bor där. _När de vet hur många som föds ett visst år vet de också ungefär hur många som kommer att börja skolan sex år senare. _Det gör att det blir lättare att se hur många lärare och klassrum som kommer att behövas.

#55

#206

_Det blir också lättare att planera hur många bostäder som behöver byggas och hur många äldre som kanske behöver särskild hjälp med städning och matlagning.

::: #56 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Sveriges naturresurser

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_Geografi

_Sverige är ett långt och smalt

land. _Mellan _Sveriges nordligaste

punkt, _Treriksröset, och den

sydligaste punkten, _Smygehuk, är

det lite mer än #157 mil. _Om man

skulle åka bil hela vägen skulle det

ta nästan ett dygn.

_På en resa genom _Sverige skulle

man få se många olika typer av

natur. _Här finns öppna fält,

#56

#208

skogar, höga berg, små och stora
sjöar, älvar, och hav.

_Det här kapitlet handlar om

_Sveriges natur och naturresurser.

_Naturresurser är sådant som vi

människor kan få från naturen, till
exempel trä från skogen och metaller
från berggrunden.

::: #57 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om

é _Sveriges klimat och hur

årstiderna skiljer sig från norr

till söder

é vilka _Sveriges olika naturtyper

är

é vilka naturresurser vi har i

_Sverige, vad vi använder dem till

och hur vi kan använda dem klokt

och hållbart.

=== _Bildbeskrivning =====

_En tjej i t-shirt och shorts

pratar i mobilen med en kille i

skidkläder:

-- _Hej! _Jag ska precis ut och

träffa mina kompisar i

skateboardparken.

-- _Oj! _Här hos oss har vi

fortfarande snö. _Jag kom just in

#57

#210

från skidbacken.

=====

::: #58 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Väder och klimat

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Väder är en beskrivning av hur mycket det blåser, regnar, snöar och hur varmt det är på en viss plats vid en viss tidpunkt. _Om man studerar vädret i ett område under många år, ofta en period på #30 år, kan man få en uppfattning om områdets klimat.

_I _Sverige har vi olika klimat i olika delar av landet. _Vid kusten #58 #211

regnar det mer än inne i landet, och i inlandet är somrarna varmare och vintrarna kallare än vid kusten.

_ Vilka växter och djur som finns på en viss plats beror på hur varmt eller kallt det är, och hur mycket det regnar.

_ Västkusten hör till de delar av Sverige där det regnar mest.

_ Fyra årstider

_ I Sverige har vi fyra årstider.

_ Eftersom Sverige är ett avlångt land så kommer inte årstiderna samtidigt i hela landet. _ De är inte

heller lika långa på olika platser.

_I norra _Sverige är vintrarna kallare och längre än i södra

_Sverige. _I söder kommer våren tidigare och sommaren är längre.

_I januari är _medeltemperaturen omkring $-12 \text{ } ^\circ\text{C}$ i _Luleå. _I södra _Sverige är det varmare. _I januari är medeltemperaturen omkring $0 \text{ } ^\circ\text{C}$ i _Malmö.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Årstiderna är olika långa i olika delar av landet.

_Bildbeskrivning

_Tre cirkeldiagram som visar årstider i olika delar av

_Sverige.

- _Längst i norr: _Halva året är vinter, sen kommer en kort vår.

_Sommaren och hösten är lika långa.

- _Stockholm: _Årstiderna är ungefär lika långa. _Vintern är lite längre än våren.

- _Längst i söder: _Nästan halva
året är sommar. _Höst, vinter
och vår är lika långa.

=====

@_Medeltemperatur är ett genomsnitt
av temperatur som har mätts under en
längre tid.

::: #59 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Golfströmmen ger oss mildare klimat

_På jordgloben ser man att

_Sverige ligger ganska nära

_Nordpolen. _Eftersom det är kallast

vid jordens poler har _Sverige ett

kallare klimat än de länder som

#59

#215

ligger långt från polerna och
närmare ekvatorn. _Trots det har vi
ett ganska mildt klimat tack vare
närheten till _Atlanten och
_Golfströmmen. _Golfströmmen är en
_havsström som kommer från varmare
delar av jorden och därför för med
sig lite varmare vatten. _Vattnet
värmer luften ovanför ytan. _Vindar
som är varmare än dem över land
blåser sedan in och påverkar vårt
klimat.

_Växter, djur och människor
anpassar sig till det klimat de

lever i. _Sveriges natur skiljer sig
därför mycket åt i olika delar av
landet.

=== _Bildtext =====

_Man säger att vintern är en kall
och mörk årstid. _Men det finns
också dagar som är perfekta för
pulkaåkning.

=====

_Se svällpappersbild.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Sveriges klimat påverkas av
_Golfströmmen. _Den tar med sig
varmt vatten från havet utanför
_Sydamerika ända upp till norra
_Europa. _De rosa pilarna i bilden
visar varma havsströmmar, de blå
visar kalla havsströmmar.

_Bildbeskrivning

_Världskarta som visar
havsströmmar.

_Mellan världsdelarna går varma
strömmar. _Golfströmmen går från

_Mellanamerika upp mot _Europa och

_Norden.

_Längst i söder vid _Antarktis går
kalla havsströmmar upp mot
världsdelarna.

=====

@_Strömmar är vatten som rör sig.

::: #60 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Naturtyper i _Sverige

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta som visar att _Sverige mest
består av skog. _Längst i norr
finns fjäll. _Längst i söder och
runt sjöarna finns odlingsmark.

=====

_Det finns olika typer av natur i
_Sverige. _Kartan här bredvid visar
var i _Sverige några olika
naturtyper finns.

_Skog

_Halva _Sverige är täckt av skog.
_De största skogsområdena finns i
norra _Sverige. _Där är det
vanligast med stora barrskogar av
gran och tall. _I södra _Sverige
växer både barrskog och lövskog.

_Odlingsmark

_Den bästa odlingsmarken finns i
södra _Sverige, runt de stora

sjöarna och längs Östersjökusten.

Där är marken platt och består av bördig jord. Det betyder att det går bra att odla där. Det mesta av det vi odlar på fälten blir mat till människor och djur.

I Skåne finns det vidsträckta odlingslandskap med till exempel sädesfält och grönsaksodlingar.

::: #61 ::::::::::::::::::::::::::::::

Fjäll

Nordvästra Sverige består till stor del av en lång bergskedja som heter Skanderna. En bergskedja är

#61

#221

ett stort område med många berg som hänger samman. _De berg som finns i just _Skanderna kallar vi fjäll.

_Den största delen av ett fjäll ligger ovanför trädgränsen, och där växer bara små buskar och ris.

_Ibland kallas den delen av berget för kalfjäll. _Ännu högre upp trivs inga växter alls.

_Vatten

_Runt större delen av _Sverige finns hav. _Kusten längs östra och södra _Sverige gränsar mot

_Östersjön. _Kusten i sydvästra

_Sverige gränsar mot havsområdena

_Kattegatt och _Skagerrak.

_I _Sverige finns många sjöar,
både stora och små. _De två största
sjöarna heter _Vänern och _Vättern.

_Vatten som rör sig från ett högre
område i naturen och som till sist
mynnar ut i en sjö eller i havet,
kallas vattendrag. _Sveriges stora
vattendrag kallar vi för älvar, i
andra länder heter de oftare floder.
_De små vattendragen kallar vi åar
eller bäckar.

_Vatten finns också i olika typer

av våtmarker, till exempel myrar.

_Där är marken mycket fuktig. _En femtedel av _Sveriges yta består av våtmarker. _De största av dem finns i inre _Norrländ och i _Småland.

_På en del myrar växer de gula hjortronbären.

_Vid många av våra sjöar finns det fina sandstränder. _Den här badplatsen ligger vid _Siljan.

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym sex av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym sex

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Vad använder vi skogen till?

(#62) #225

_Vad använder vi odlingsmarken

till? (#64) #235

_Vad använder vi berggrunden

till? (#66) #242

_Vad använder vi vattnet till?

(#68) #251

_Naturresurser och hållbar

utveckling (#70) #257

_Namngeografi: _Berg, sjöar

_Iii

och älvar i _Sverige (#72)

..... #266

::: #62 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad använder vi skogen till?

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Både människor och djur behöver

skogen och det som växer och lever

där. _De gröna växterna tillverkar

till exempel syre som människor och

djur behöver för att leva. _För

djuren är skogen en plats som ger

mat, skydd och någonstans att bo.

_Nästan all skog i _Sverige

används och sköts av människor. _Men

det finns också skogar där växter

och djur lever som de alltid gjort.

_Sådan skog kallas urskog. _Delar av

#62

#225

urskogen är så kallade naturreservat. _Det är områden där man inte får hugga ner träd eller bygga vägar eller hus. _Reservatet ska skydda den skog och natur som finns där.

_Bruksskog

_En bruksskog är en skog som människan planterar och sköter. _Vi säger att människan brukar skogen och därför kallas sådana skogar bruksskogar.

_Träden avverkas, alltså sågas ner, när de är #80--#100 år gamla.

_Efter avverkningen planterar man nya träd eller så får frön sprida sig från de små plantor som står kvar. _Under tiden som skogen växer måste man gallra, det vill säga fälla träd som står för tätt.

_När man brukar skogen är det viktigt att ge tillbaka det man tar av skogen, genom att plantera ny skog.

_Se svällpappersbild.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta som visar _Sveriges
skogsområden

- _I norr, längs gränsen mot
_Norge finns fjällområdet med
snårig och krokig fjällbjörk.
- _Ungefär två tredjedelar av
_Sverige är norra
barrskogsområdet med stora
granskogar men också tall,
björk, rönn, asp och sälg.
- _Ungefär en tredjedel av
_Sverige är södra
barrskogsområdet med tall, gran

och många olika lövträd.

- _Längst i söder finns

lövskogsområdet med bok, ek,

björk, lind, alm och planterad

barrskog

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Det här är trädstammar från

barrträd. _De kallas timmer. _Nu

ska timret lyftas ut till vägen.

_Sedan körs timret till ett

sågverk.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Tjocka avsågade stammar

ligger staplade ovanpå högar av
tallris.

=====

::: #63 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Skogen ger oss virke och ved

_Skogen är en viktig naturresurs i

_Sverige. _Från skogen får vi bland

annat virke att bygga hus av och ved

att elda med. _Förr värmde vi nästan

alla hus i _Sverige med ved. _I dag

är det vanligare att värmen kommer

från värmekraftverk, där vatten

värms upp genom att man eldar

träflis. _Träflis är små bitar av

#63

#230

stammar, grenar och rötter från träd och buskar. _Varmvattnet pumpas sedan ut i rör till värmeelement i husen.

=== _Textruta =====

_Hållbart skogsbruk

=== _Bildbeskrivning =====

__FSC;-märket för hållbart

skogsbruk. _Här finns ett träd

och texten: __MIX, _Papper från

ansvarsfulla källor,

www.fsc.org.

=====

_I böcker och på förpackningar av

papper kan du ibland se

__FSC;-märket. _Det visar att

skogsbruket som tagit fram

papperet har tänkt på miljön.

_Till exempel skyddar de hotade

djur- och växtarter i skogen.

=====

_Hus och möbler av trä

_I _Sverige gör vi många saker av

trävirke. _Förr byggde vi hus av

hela timmerstockar. _Numera sågar vi

timmerstockarna till brädor och

bygger trähus av brädorna. _Vi

använder även trä inuti husen, för

att tillverka till exempel dörrar,
golv och möbler.

_Papper av pappersmassa

_Trä kan också malas ner till
pappersmassa. _Av den tillverkar man
sedan papper och kartong. _Man kan
också göra pappersmassa av
returpapper. _Då mal man sönder
gammalt papper. _På så sätt används
träet om och om igen.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_På _Skutskärs bruk i _Uppland
tillverkas pappersmassa av trä.

_En stor del av virket och

papperet från svensk skog säljs
till andra länder.

_Bildbeskrivning

_Foto av en stor fabrik med höga
byggnader och skorstenar.

=====

=== _Bildtext =====

_Skogens träd blir papper.

- _Timret körs till fabriken med
en timmerlastbil.
- _Timmerstockarna huggs till flis
i en stor maskin.
- _Flismassan kokas och tvättas i
en stor gryta.

- _Massan bleks, pressas, torkas
och manglas till stora ark i
fabriken.

=====

::: #64 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad använder vi odlingsmarken till?
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Grönsakerna skördas under sommar
och höst.

_Bildbeskrivning

_På en åker växer grönsaker i
långa rader. _En tjej har skördat
lite och lagt dem i en skottkärra.

=====

_Bra mark som går att odla är en viktig naturresurs. _På bondgårdens åkrar odlas växter som blir mat till människor och djur. _Exempel på råvaror från jordbruket är grönsaker, potatis, frukt och spannmål. _Spannmål är de frön man får från säden. _De vanligaste sädesslagen i _Sverige är vete, havre, råg och korn.

_Se svällpappersbild.

_Till odlingslandskapet hör också hagar där djur kan beta på somrarna.

_I _Sverige är det främst djur som

kor, får, getter och hästar som går
i hagarna. _Från djuren får vi mat.

_Mjölk från korna skickas till

mejerier som tillverkar

mjölkprodukter som smör, ost och

grädde. _I slakterierna slaktar man

djuren för att få kött.

=== _Bildtext =====

_Att odla potatis

- _Potatisen sätts ner i jorden på
åkern med en traktor och en
potatissättare (ser ut som en
vagn) .

- _Bonden gödslar med en traktor och en gödselspridare (en vagn med som sprutar ut gödsel).
- _Bonden kupar jorden med en traktor och en kupplog. _Jorden läggs på potatisen för att skydda mot ljus.
- _Potatisen behöver vatten och besprutas ibland mot sjukdomar. _Här bevattnas åkern med en stor vattenspridare. _Bonden sprutar åkern med traktor och en spruta (en tank med gift med sprutmunstycken).

- _Potatisen tas upp med traktor och en potatissupptagare (ser ut som en stor vagn) .

=====

::: #65 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Olika typer av jord

_Olika växter behöver olika typer av jord. _En del växter trivs i mager, näringsfattig jord medan andra vill ha bördig, näringsrik jord.

_Lerjord är näringsrik och bra på att behålla vatten. _Exempel på växter som trivs i lerjord är vete

och jordgubbar.

_Sandjord är näringsfattig.

_Sparris och morötter är exempel på växter som växer bra i sandjord.

_Havre trivs i både sandjord och lerjord.

_Moränjord är ofta näringsfattig.

_Den är en blandning av stora stenar, grus och lera. _Potatis kan trivas bra i moränjord. _Annars är det mest barrträd, som gran och tall, som växer på moränmark.

_Moränjord är _Sveriges vanligaste typ av jord.

_Vete växer gärna i lerjord.

_Sparris växer gärna i sandjord.

_Potatis växer gärna i moränjord.

=== _Textruta =====

_Bra mat

=== _Bildbeskrivning =====

_Krav-märket har texten __KRAV i
grönt.

=====

_På förpackningar till matvaror

kan du ibland se __KRAV;-märket.

_Det visar att djuren har levt så
naturligt som möjligt. _Exempelvis
får kor beta, höns gå ute och

grisar rulla sig i lera. _Frukt,
spannmål och annat som odlas kan
också vara ___KRAV;-märkt. _Då får
odlarna inte använda några gifter
eller kemiska bekämpningsmedel.

=====

::: #66 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad använder vi berggrunden till?

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Den mesta marken vi går på består
av olika jordlager av sand, jord och
stenar. _Men om man gräver
tillräckligt djupt kommer man till
slut ner till berggrunden. _Den

ligger som ett hårt skal runt hela

#66

#242

jorden, även under haven. _Alla berg är alltså delar av den fasta berggrunden.

_Bergen har kommit till på olika sätt och under olika tider i jordens historia. _Det gör att berggrunden kan skilja sig åt från plats till plats och innehålla olika naturresurser. _Den viktigaste är metaller.

_Metaller

_I _Sverige finns det gott om metaller i berggrunden. _Järn är den vanligaste, men det finns även

koppar, zink, bly, guld och silver.

_Sten som innehåller metall kallas malm. _För att komma åt metallen bryter man sönder malmen i gruvor.

_Med dagens teknik i gruvorna kan man bryta flera miljoner ton malm varje år.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Kartan visar gruvor där man bryter järn, koppar, zink, silver och guld.

_I fjället _Kiirunavaara i norra Sverige bryts järnmalm långt ner i berggrunden. _Gruvan är världens

största gruva som ligger under
jord.

_Bildbeskrivning

_Karta med gruvor i _Sverige

- _Längst i norr: _Kiirunaavara,

_Leveäniemi, _Kaunisvaara.

_MalMBERGET. _Dessa bryter järn.

- _I norr: _Aitik, _Maurliden,

_Kristineberg, _Renström,

_Björkdal, _Kankberg. _Dessa

bryter: koppar, zink, silver och
guld.

- _I söder: _Garpenberg,

_Lovisagruvan, _Zinkgruvan.

_Dessa bryter: koppar, zink,
silver och guld.

=====

::: #67 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Järnmalm blir stål

_Järnmalmen som tagits upp ur
gruvorna krossas och transporteras
till stålverk, i _Sverige eller i
andra länder. _På stålverket börjar
man med att hetta upp järnmalmen så
mycket att den smälter. _Den smälta
järnmalmen renas sedan från ämnen
som skulle göra det färdiga stålet
svagt, bland annat kol. _Sedan

#67

#246

lägger man till andra ämnen, som krom och nickel. _Då får man stål av bra kvalitet. _Stålet pressas samman till tunna plattor eller tjocka balkar. _Då går det lättare att lasta det på tåg eller långtradare som ska köra stålet till fabrikena.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I stålverket hettas järnmalmen
upp så att den smälter.

_Bildbeskrivning

_Foto av en väldigt stor
tillbringare som håller smält järn
i en form.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Järn blir stål som bland annat används till bilar, byggbalkar, tåggräls, verktyg, skruvar och spik.

_Bildbeskrivning

_Foto av en bergochdalbana i stål.

=====

=== _Bildtext =====

é _Silver används bland annat till bestick, smycken och elektriska apparater.

é _Koppar leder värme och elektricitet bra. _Det används

bland annat till varmvattenrör
och elledningar, men också i
mobiler och datorer.

é _Guld tål värme bra och används
därför bland annat som
skyddsmaterial på satelliter,
men också till smycken.

é _Zink används bland annat som
skydd mot rost. _Vattenhinkar av
zink rostar inte.

=====

::: #68 :::::~::~:

_Vad använder vi vattnet till?

:::~::~:

_Runt större delen av _Sverige finns hav. _I _Sverige finns också många sjöar och älvar.

_Människor har i alla tider bosatt sig nära vatten. _Där fanns fisk att äta och vatten att dricka. _Från sjöarna hämtade människorna också vatten till sina åkrar. _När det inte fanns några vägar på land, var vattnet bra att färdas på. _På somrarna tog människor sig fram med båt, och på vintern använde de släde
#68 #251

över isen.

_Fiske

_Fiske har länge varit en viktig naturresurs. _På de största sjöarna och på haven arbetar yrkesfiskare som fångar fisk för att sälja. _I de små sjöarna och i älvar är fritidsfiske vanligt.

_Fiskare i dag har större båtar med bättre redskap än förr i tiden.

_Det har gjort att de har tagit upp så mycket fisk att en del sorter nästan har tagit slut. _Därför finns det i dag inte lika många

yrkesfiskare kvar som tidigare.

_Numera finns det regler för hur
mycket man får fiska av varje art.

=== _Textruta =====

_Hållbart fiske

_Fisk du köper i affären är ibland märkt med __MSC;-symbolen. _Den visar att de som fiskar har kontroll på fisket. _Bland annat får inte för många unga fiskar fångas innan de hunnit föröka sig.

=== _Bildbeskrivning =====

__MSC;-symbolen för hållbart fiske är blå med en fisk.

=====

=====

_Vattenkraft

_Vattnet i älvarna rinner neråt, mot lägre områden. _Ibland rinner det med väldig fart och små eller stora forsar bildas. _Snabbast går det vid branter där vattnet faller över kanten. _Då blir det ett vattenfall.

_Människan kan utnyttja kraften i det forsande vattnet. _Förr byggde man vattenhjul i forsarna. _När vattenhjulen snurrade fick man kraft till kvarnar och sågar. _I kvarnarna

malades mjöl och i sågarna sågades timmer till virke.

_Numera strömmar vattnet genom stora vattenkraftverk som omvandlar vattnets rörelse till elektricitet.

_Vid ett vattenkraftverk samlas vatten upp i en damm ovanför vattenfallet. _När dammluckorna är öppna forsar vattnet genom turbinerna, så att de rör sig och skapar elektricitet.

::: #70 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Naturresurser och hållbar

utveckling

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Det landskap vi ser i dag är nästan helt och hållet format av människan.

_Städer, byar, jordbruksområden och skogar är alla omformade på något sätt. _Det finns nästan inga områden i _Sverige som inte har förändrats av människan. _När vi tar resurser från naturen påverkas den ibland för all framtid.

_Vi förädlar råvarorna

_Våra naturresurser ger oss råvaror. _En råvara är något som finns i naturen och som går att bearbeta så att den förändras och får mer värdefulla egenskaper. _Det kallas att man förädlar råvaran.

_Ullen är en råvara när den klipps från fåret. _Man kardar ullens och spinner den till garn. _Garnet tvättas och färgas. _En tröja kan bli en färdig, förädlad vara av råvaran ull.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Förr i tiden användes de här verktygen för att göra garn av ull. _I dag sköter maskiner i industrier det mesta av tillverkningen.

_Bildbeskrivning

_Foto av en korg med ull. _I den finns också: en ullsax att klippa ullen med, kardor som kammar ullen, en slända som kan snurra ullen till en tråd. _Bakom korgen står en spinnrock som kan tvinna

ullen till tråd.

=====

_Från naturresurs till färdig vara

_Naturresurs: skogar

_Råvaror: trä

_Industrier: sågverk,
pappersindustri

_Färdig vara: brädor, papper

_Naturresurs: odlingsmark

_Råvaror: säd, grönsaker,
foderväxter

_Industrier: bagerier,
konservindustrier

_Färdig vara: bröd, grönsaker

#70

#260

_Naturresurs: berggrund

_Råvaror: järnmalm, kopparmalm

_Industrier: stålverk, verkstäder

_Färdig vara: spik, kabel

_Naturresurs: fiskevatten

_Råvaror: fisk, skaldjur

_Industrier: konserverindustri

_Färdig vara: fiskbullar,

fiskpinnar

_Naturresurs: älvar

_Råvaror: forsande vatten

_Industrier: kraftverk

_Färdig vara: elektricitet

_Förnybart och icke förnybart

_Naturresurser kan delas in i två grupper: förnybara resurser och icke förnybara resurser.

_Förnybara naturresurser tar inte slut. _Ett exempel på förnybara resurser är vind. _Vind kan göras om till elektricitet genom vindkraftverk. _Det kommer hela tiden ny vind. _Andra förnybara naturresurser är till exempel sol och vatten.

_Icke förnybara naturresurser är

resurser som en dag kommer att ta slut. _Ett exempel är järnmalm. _Den hämtas från gruvor i berget och förnyar inte sig själv. _När järnmalmen är slut så är den slut och platsen där gruvan låg kommer blir svår eller omöjlig att återställa. _Andra exempel på icke förnybara naturresurser är olja och gas.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Vind är en förnybar naturresurs.

_Vindkraftverk gör om vinden till elektricitet.

_Bildbeskrivning

_Foto av vindkraftverk. _De har en propeller och en motor högst upp på en hög stolpe.

=====

_Att använda naturresurser hållbart

_Genom historien har människorna fått det bättre tack vare att vi har lärt oss att utvinna råvaror från olika naturresurser.

_Med tiden har teknikerna för utvinningen förbättrats och blivit allt snabbare och säkrare. _Det gör att vi i dag kan utvinna alltmer ur

naturen på ett alltmer effektivt sätt. _Vi kan skörda åkrarna snabbare, vi kan fiska upp mer fisk och vi riskerar inte våra liv i gruvor på samma sätt som människor gjorde förr i tiden.

_Men vi har inte alltid tänkt på att använda naturresurserna på ett hållbart sätt. _Om vi hugger ner alla träd utan att plantera nya, eller om vi fiskar upp all fisk, kommer det varken att finnas träd eller fisk kvar i framtiden.

_Vi behöver tänka på att använda

våra naturresurser klokt och
hållbart.

::: #72 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Namngeografi: _Berg, sjöar och
älvar i _Sverige

::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Berg och fjäll

_Se svällpappersbild.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta med berg i _Sverige

_Berg i _Norrländ: _Kebnekaise,

_Sarektjåkkå, _Marsfjället,

_Åreskutan, _Sylarna,

_Helagsfjället.

_Berg i _Svealand:

_Storvätteshågna, _Fulufjället,

_Tossebergsklätten, _Kilsbergen.

_Berg i _Götaland: _Kroppefjäll,

_Kinnekulle, _Billingen,

_Omberg, _Tomtabacken,

_Söderåsen.

=====

_Fjällräv är _Lapplands

landskapsdjur.

_Kebnekaise är _Sveriges högsta

berg.

_Berget _Omberg ligger intill

_Vättern som är en av _Sveriges

#72

#267

djupaste sjöar.

#72

#268

_Sjöar

_Se svällpappersbild.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta med sjöar i _Sverige

_Sjöar i _Norrländ: _Torneträsk,

_Stora _Lulevatten, _Hornavan,

_Storsjön.

_Sjöar i _Svealand: _Mälaren,

_Hjälmaren, _Vänern (ligger

också i _Götaland).

_Sjöar i _Götaland: _Vättern,

_Vänern.

=====

_Älvar

_Se svällpappersbild.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta med älvar i _Sverige

_Älvar i _Norrland: _Torneälven,

_Kalixälven, _Luleälven,

_Piteälven, _Skellefteälven,

_Vindelälven, _Umeälven,

_Ångermanälven, _Indalsälven,

_Ljungan, _Ljusnan.

_Älvar i _Svealand: _Klarälven,

_Dalälven.

_Älvar i _Götaland: _Götaälven.

_Laxfiske är en populärt i många
älvar och åar.

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym sju av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym sju

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Vikingatiden år #800--#1050

(#74) #272

_Livet i vikingabyn (#76) ... #275

_Vilka styrde och bestämde?

(#78) #281

_Gudar, offer och blot (#80)

..... #289

_Birka -- en av de första

städerna (#82) #297

_Vikingarnas skepp (#84) #304

_Iii

_Vikingafärder i öst och väst

(#86) #308

::: #74 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Vikingatiden är #800--#1050

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Historia

_Den sista delen av järnåldern

kallas för vikingatiden. _Man brukar säga att den pågår i cirka #250 år.

_Perioden har fått sitt namn efter den här tidens sjöfarare, vikingarna.

_Trots att vikingatiden är en ganska kort tidsperiod, har den fått stor betydelse för _Nordens historia. _Till stor del beror det

på att personer som levde långt senare, under slutet av #1800-talet, ville skapa en skrytsam bild av _Norden. _Någon hittade på ordet vikingatiden och skapade berättelser om att de nordiska länderna blev framgångsrika och betydelsefulla i slutet av järnåldern.

_Vikingarna beskrevs som läskiga sjörövare med horn på hjälmarna.

_Bilderna med hornen spred sig över världen och lever kvar hos många än i dag. _I verkligheten hade inte hjälmarna horn, men att många av

vikingarna var skrämmande sjörövare,
tror man ändå stämmer.

::: #75 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om
é hur människorna levde under
vikingatiden
é vilka som styrde och bestämde
é vikingarnas resor.

=== _Bildbeskrivning =====

_En kille i en björndräkt och en
tjej i en vikingadräkt. _Hon har
en hjälm med två horn, ett skinn
över ryggen, tunika, byxor och
stövlar på sig.

-- _Jag ska vara viking på
maskeraden.

-- _Men såg de verkligen ut sådär?

=====

::: #76 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Livet i vikingabyn

:::~::~:::::::::::::::::::::::::::::

_Människorna på vikingatiden var

bönder. _De bodde tillsammans i

byar, som här på bilden, eller i

ensamma gårdar. _I varje gård bodde

en familj. _Till familjen räknades

också husbondens föräldrar och andra

släktingar. _Det var livsviktigt att

ätten, släkten, höll ihop. _Den gav

#76

#275

trygghet. _Ätten tog tillsammans
hand om fattiga eller sjuka
släktingar och skyddade mot fiender.

_Den som var rikast och mäktigast
i byn ägde den största gården och
det största skeppet. _Ibland ägde
han mer än en gård, och ofta
bestämde han och hans ätt över flera
andra byar i trakten.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Med ljusstret fångade man fisk och
stenen höll ner fisknätet.

_Bildbeskrivning

_Foto av ett ljuster som ser ut

som en stor gaffel.

=====

_Alla arbetade

_I vikingabyen levde de flesta av jordbruk, jakt och fiske. _Då och då tog de sig till närmaste handelsplats för att byta sina varor med människor från andra byar. _De kunde också byta varor med varandra på gårdarna.

_Smeder tillverkade föremål av järn, som vapen och verktyg. _Deras verkstäder fanns vid handelsplatserna och i de större

#76

#277

gårdarna.

_Barn fick tidigt hjälpa till med gårdens olika sysslor, som att mata djuren och laga mat. _Allt som barnen behövde lära sig fick de visat för sig när de var tillsammans med de vuxna på dagarna. _Det fanns inte någon skola.

_Att vara träl

_På gården bodde också trälarna som skötte en stor del av arbetet.

_Trälarna var slavar som ägdes av husbonden. _De flesta trälarna var köpta eller tagna som krigsbyten.

_Både kvinnor och män kunde vara trälarna. _Även trälarnas barn tillhörde husbonden, och han kunde sälja eller ge bort dem om han ville.

_En klok husbonde var förmodligen rädd om sina trälarna eftersom en frisk och stark träl var värdefull.

::: #77 ::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Så här kunde en by med en skeppshamn se ut under vikingatiden. _Staket skyddar odlingarna från betande djur.

#77

#279

_Uppe på en brant höjd vid
hamninnloppet har byborna byggt en
befästning. _Här kan de tända en
stor eld för att varna folk inåt
land och själva söka skydd om
fiender anfäller från havet.

_Bildbeskrivning

_Teckning av en vikingaby som
ligger vid havet. _I byn syns
långa, låga hus med stora tak.

_Runt dem ligger odlingar.

=====

::: #78 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vilka styrde och bestämde?

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Husbonden ägde gården men det var hans fru, husfrun, som hade ansvar för gårdens skötsel. _Hon såg till att alla skötte sina arbeten och att det fanns mat till alla.

_I en kedja på husfruns dräkt hängde nycklarna till gårdens olika hus och förråd. _Nycklarna visade att det var hon som bestämde på gården.

_Mat och dryck

_Maten under vikingatiden var varierad och bestod av det som människorna kunde få från åkrar, natur och djur. _På åkrarna kunde man odla bland annat korn, råg och havre. _Man jagade, fiskade och plockade bär och frukt. _Djuren på gården gav kött, mjölk och ägg.

_Till maten drack man öl och vatten. _Ibland drack man även mjöd, som är ett slags vin gjort på honung.

_Maten måste bevaras

_Under somrarna skulle alla förråd fyllas på med mat som skulle räcka hela vintern. _Det fanns ingen kyl eller frys på den här tiden, men det fanns andra sätt att bevara maten: smör, kött och fisk kunde saltas, torkas, rökas eller gravas. _När man gravade maten grävde man ner den i kall jord. _Man kunde också syra maten och göra till exempel surströmming.

_Under vintern måste husfrun fördela maten extra noga, förråden

#78

#283

skulle ju räcka i flera månader.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bondefamilj under vikingatiden.

_Husfrun har gårdens nycklar i
handen.

_Bildbeskrivning

_Teckning av en vikingafamilj.

_Mamman och dottern har långa
klänningar på sig och över dem en
överklänning utan ärmor. _Mamman
har ett huckle på huvudet och en
mantel över axlarna. _Pappan har
en tunika, byxor och mantel över
axlarna. _På huvudet har han en

mössa. _Alla har skinnskor på
fötterna.

=====

::: #79 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Före landet _Sverige

_På vikingatiden fanns inte

_Sverige som ett enat land. _Mellan

de bebodda _.bygderna låg stora

skogsområden, berg och annan mark

som ingen ägde. _Dessa obebodda

områden bildade naturliga gränser

mellan bygderna.

_De fria männen samlades vid tinget

_Alla fria män, det vill säga de män som inte var trälarna, kunde samlas vid möten som kallades ting.

_Vid tinget diskuterades och beslutades om sådant som rörde alla som bodde i bygden. _Den som var ledare för tinget kallades lagman.

_Tingets viktigaste uppgift var att fungera som domstol, alltså döma den som anklagades för ett brott.

_Det fanns inte skrivna lagar, utan lagmannen kunde lagarna utantill och läste upp dem på tinget.

_Ett sätt att slippa bli dömd var att låta flera mäktiga män intyga att den anklagade var en bra person.

_Det här gjorde förstås att ätten och byn var viktig och hade stor makt.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Anundshög utanför _Västerås är _Sveriges största gravhög. _Högen har använts som tingsplats. _Vem som faktiskt blivit begravd i _Anundshögen eller i någon av de andra större högarna på platsen vet man inte.

_Bildbeskrivning

_Foto av _Anundshög som är en ungefär nio meter hög backe. _Här syns också en skeppssättning. _Det är stora stenar som ställts i formen som en båt.

=====

=== _Textruta =====

_Många dog tidigt

_Även om människorna i slakten tog hand om varandra kunde det vara livsfarligt att bli sjuk under vikingatiden eftersom det inte fanns läkare eller mediciner. _En

#79

#288

familj var tvungen att räkna med
att hälften av barnen kunde dö
innan de blev #10 år.

=====

@_Bygd är ett bebyggt område med
flera byar.

::: #80 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Gudar, offer och blot
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den här bildstenen är tillverkad
på _Gotland under vikingatiden.

_Kanske föreställer den _Oden på
sin åttafotade häst _Sleipner.

_Bildbeskrivning
#80

#289

_Foto. _Del av en bildsten,

figurer utmejslade i en stenskiwa.

=====

_Varför blir det oväder? _Varför

åskar det? _Liksom andra människor

funderade nordborna på sådana frågor

och undrade var sjukdomar, olyckor

och _missväxt kom ifrån.

_Nordborna hade sina egna

förklaringar. _De trodde att livet

och naturen var en strid mellan onda

och goda makter. _De onda makterna

var till exempel jättarna, som mest

höll till utanför människornas

värld. _Andra mystiska väsen var troll, vättar och tomtar som gömde sig i skogarna och smög runt gårdarna på natten. _De var farliga och förde otur med sig. _Men människorna kunde få hjälp av gudarna och gudinnorna, de goda makterna.

_Gudarna och gudinnorna liknade människor, men var odödliga. _De kunde gifta sig och några fick även barn tillsammans med jättar och människor.

@_Missväxt är när bonden får en

liten skörd ett år eftersom grödorna växer dåligt. _Orsaker till missväxten kan vara för mycket regn, torka eller sjukdomar hos växterna.

::: #81 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Gudar och gudinnor

_De viktigaste av de manliga gudarna kallades asagudar, och den allra viktigaste asaguden var _Oden.

_Han var krigsguden. _Oden hade sin bostad i _Valhall. _Dit kom människor och gudar som stupat i strid. _Där hade de det bra, fick dricka mjöd och äta hur mycket

griskött de ville. _Köttet kom från en gris som hette _Särinner. _Det var en märklig gris -- den slaktades och åts upp på kvällen, men varje morgon var den levande igen.

_Frigg var den främsta av gudinnorna. _Hon var gift med _Oden.

_Tor var den starkaste av alla gudarna och hans vapen var en hammare. _När det åskade och blixtrade trodde människorna att det var _Tor som kastade sin hammare.

_Därför kallades han för åskguden.

_Frej och _Freja var

fruktbarhetsgudar. _Det betyder att de var viktiga både för att marken skulle få god skörd och för att människor skulle få många barn.

=== _Textruta =====

_Namnen påminner

_Gudarna _Tyr, _Oden, _Tor och

_Frigg har gett namn åt fyra av

våra veckodagar: tisdag (_Tyr

dag), onsdag (_Odens dag), torsdag

(_Tors dag) och fredag (_Friggs

dag).

_Gudarna dyker också upp i ortnamn

som _Odense (stad i _Danmark),

_Torshälla och _Frölunda.

=====

_Offerblot

_Flera gånger om året samlades människorna för att blota. _Vid blotet dödade man djur för att ge som offer till gudarna och gudinnorna. _Blota kunde man göra antingen hemma på gården eller på större blotplatser.

_Innan ett krig kunde man blota till _Oden för att be om hjälp med striderna. _Höstblotet var framför allt till _Frej och _Freja som tack

#81

#295

för årets skörd. _Då kunde man också
be _Skade om hjälp inför vintern.

_Skade var jaktens och vinterns
gudinna. _När det var som allra
mörkast på året firade nordborna
midvinterblot.

_En av de mest kända och största
blotplatserna låg vid _Uppsala. _Vid
den plats där man samlades fanns
gott om stora träd. _I dem hängdes
djuren som offrades.

_En völva var en kvinna som man
trodde kunde spå om vad som skulle
hända i framtiden. _För att kunna

spå behövde hon ha en särskild stav
i handen. _Freja var völvornas
särskilda gudinna.

::: #82 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Birka -- en av de första städerna
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Så här tror forskarna att _Birka
såg ut i början av #800-talet.

_Pålarna i vattnet skyddade

_Birkaborna från anfall utifrån.

_Bildbeskrivning

_Målning som visar _Birka. _I en
vik finns cirka #50 små hus.

_Husen är byggda av trä med trätak
#82 #297

eller vasstak. _De har inga
fönster.

_Runt _Birka finns ett högt staket
med flera utkikstorn. _Staketet
fortsätter ut i vattnet, det är
pålar som sticker upp så att det
bara finns en smal ingång för att
komma in i hamnen. _I vattnet
finns flera bryggor och båtar.

=====

_Några av de handelsplatser dit
vikingatidens människor tog sig för
att byta varor med varandra växte
sig allt större. _På _Björkö i

_Mälaren låg handelsplatsen _Birka som brukar kallas _Sveriges första stad. _Det bodde mellan #500 och #1000 personer i _Birka när staden var som störst.

_Husen låg tätt och vid de trånga gatorna hade de olika hantverkarna sina verkstäder. _Där tillverkade de bland annat kläder, kammar, skor, smycken och vapen. _Men där fanns också bondgårdar, och under somrarna betade husdjuren på ängarna utanför staden.

_Köpmän från när och fjärran

_På sommaren var _Birka en livlig handelsplats. _Då kom det många främmande skepp med köpmän från andra länder. _I _Birka kunde de handla till exempel järn, hudar, horn och pälsar. _På vintern, när isen lagt sig, kom köpmän från områden som låg nära men också från norra delarna av _Sverige. _Deras varor var lastade på slädar och kälkar.

_Att det kom köpmän och

hantverkare till _Birka från hela
_Europa och andra delar av världen
vet vi tack vare olika fynd som har
gjorts på platsen. _Vid utgrävningar
i _Birka har man hittat arabiskt
silver, östeuropeiska pärlor, vackra
glasbägare, keramik och tyger.

_I _Birka har man hittat isläggare,
ett slags skridskor gjorda av
djurben. _De knöts fast på fötterna.
_Isläggarna är små så man tror att
de framför allt har använts av barn.

_Vikingar gav sig av

_Det var inte bara köpmän från andra länder som reste ut i världen.

_Även nordbor färdades långt. _De gav sig av för att bedriva handel, erövra nya länder och för att plundra. _Några av de som gav sig av kom att kallas vikingar. _Var ordet viking kommer ifrån vet vi inte säkert. _Kanske kommer det av ordet vik, ett område med vatten som har land på tre sidor.

_Vikingarna hade inga kompasser eller kartor som kunde hjälpa dem

att ta reda på vilket håll de skulle segla åt. _I stället styrde de med hjälp av solen och stjärnorna.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Det här är en rekonstruktion, en modell, av en flicka som levde för ungefär #1 #200 år sedan.

_Flickans skelett hittades i en grav i _Birka. _Man har använt skelettet för att lista ut hur flickan såg ut.

_Bildbeskrivning

_Modell av en flicka iklädd i en röd lång klänning. _Under den röda

#83

#303

klänningen har hon en vit
underklänning. _Hon är barfota och
har långt, brunt hår i en fläta.

=====

::: #84 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vikingarnas skepp

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_Vikingarna var duktiga

skeppsbyggare och sjömän och därför
kunde de resa långt. _Skeppen var
byggda av långa, tunna brädor som
lades omlott så att de överlappade
varandra. _Springorna tätades med
ull och tjära.

_Det fanns flera olika sorters

#84

#304

skepp. _Den typ som oftast
förknippas med vikingatiden är de
krigsskepp som kallas långskepp
eller drakskepp. _Dessa var långa,
smala och snabba.

_Se svällpappersbild.

=== _Bildbeskrivning =====

_Teckning av ett vikingaskepp.

_Mitt i båten finns en mast för
ett segel. _Seglen var tillverkade
av ull.

_Längst fram i fören var skeppet
ofta format som ett drakhuvud.

_Längst bak i aktern satt en stor

åra att styra båten med.

_På varje sida ror åtta män.

_Varje roddare hade en åra och
satt på en kista där han hade sin
utrustning. _Sköldarna hängdes på
skeppets utsida.

_Århålen i skeppets sidor kunde
stängas till med ett lock så att
det inte skulle komma in vatten.

=====

::: #85 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Ombord på skeppet

_Vikingaskeppet var utrustat med
långa åror. _Det fanns också ett

#85

#306

stort, fyrkantigt segel som hängde ned från en stång på masten.

_Skeppet hade inte någon köl under skrovet, utan var i stället helt platt undertill. _Därför kunde det färdas på grunt vatten och även dras fram på rullande stockar som man lade under båten.

_Skeppet var helt öppet så vikingarna fick sova under bar himmel oavsett väder.

::: #86 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Vikingafärder i öst och väst

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Pilarna visar vart vikingarna
reste. _På kartan syns också de
olika handelsvarorna.

_Bildbeskrivning

_Karta som visar vikingarnas resor
och handel till olika delar av
_Europa och _Amerika.

_Från _Norge seglar vikingaskepp
till _Island, _Grönland och
_Amerika. _De seglar också till

_Irland och i _England för att

#86

#308

plundra.

_Vikingar från _Danmark seglar också de till _Irland och _England och vidare till _Frankrike och _Paris för att plundra. _Några seglar runt _Spanien in i _Medelhavet.

_Från _Gotland seglar vikingar längs floderna _Dvina och _Dnepr till _Kiev och genom _Svarta havet till _Konstantinopel (_Istanbul idag). _När det inte går att segla rullas skeppen på stockar eller vagnar mellan floderna. _Längs

vägen i _Ryssland handlar de med
trälar.

_Från _Birka seglar vikingar mot
_Novgorod och längs floden _Volga
ner till _Kaspiska havet. _Där
handlades det med glas och de
mötte arabiska karavaner med varor
från _Indien och _Kina. _Arabiska
mynt, guld och silver fungerade
som pengar.

=====

_Vikingar från de östra delarna av
det som i dag är _Sverige seglade
österut. _Vikingar från de västra

delarna av _Norden, det vill säga nuvarande _Danmark, _Norge och den svenska västkusten, seglade västerut. _De gav sig av för att hitta nya platser att bosätta sig på, bedriva handel och för att plundra.

_Handelsresor i öst

_Vikinger som for österut nådde _Ryssland. _Med sig hade de järnmalm och vapen som de handlade med.

_Efter att ha bytt järnet mot pälsar och trälar, kunde de fortsätta längs floderna. _Några av dem följde

floden _Dnepr till _Svarta havet och
_Konstantinopel, som de kallade
_Miklagård. _I dag heter staden
_Istanbul. _Där kunde de byta till
sig lyxvaror som guld, glas och
kläder.

_Andra vikingar följde floden
_Volga till _Kaspiska havet. _Så
långt österut träffade de köpmän som
hade varor från _Indien och _Kina,
till exempel kryddor och sidentyger.

=== _Bildbeskrivning =====

_Schackpjäs av ben, som
föreställer en viking med hjälm,

#86

#312

sköld och svärd.

=====

::: #87 :::::::::::::::::::::::

_Plundringsresor i väst

_Även de vikingar som färdades västerut handlade med olika varor.

_Bland annat bytte de skinn och timmer mot vete och tyger. _Men de som åkte västerut plundrade också.

_Flera länder var vid den här tiden splittrade och svaga. _Frankrike saknade en stark härskare som kunde hålla ihop riket. _Det gjorde att vikingarna som kom dit lätt kunde

#87

#313

plundra befolkningen på rikedomar
och erövra mark. _Hundratals
vikingaskepp kunde anfalla
samtidigt. _Sådana plundringsresor
kallas vikingatåg.

_Under hela vikingatiden, i mer än
#200 år, drabbades _England,
_Skottland, _Irland och _Frankrike
av vikingarnas ständiga överfall och
plundringar.

_När vikingarna hade plundrat
gårdarna och kyrkorna på rikedomar
hände det att de dödade befolkningen
eller tog dem som fångar för att bli

trälar.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Vid plundringarna brände

vikingarna ner gårdar, kyrkor och
andra byggnader.

_Bildbeskrivning

_Målning som visar att vikingarna
slogs med svärd eller yxa och
sköld.

=====

_Vikingarnas egna riken

_Många vikingar återvände aldrig
till _Norden. _En del av dem dog
under sina resor och en del stannade

#87

#315

som soldater hos mäktiga män. _Några vikingar byggde egna städer som blev viktiga mötesplatser för köpmän.

_Andra vikingar stannade och grundade egna riken:

_I @_Ryssland härskade vikingar i stora områden. _Novgorod och _Kiev var de viktigaste städerna. _Här kallades vikingarna ruser och av det har det blivit namnet _Ryssland.

_I @_England och i delar av _Irland och _Skottland härskade nordiska stormän på #1000-talet.

_Från den tiden finns en del

nordiska ord kvar i engelskan, till exempel window (= vindöga, som är det gamla nordiska ordet för fönster).

@_Normandie är ett landskap i norra _Frankrike -- namnet kommer av nordmän. _Vikingarna fick bosätta sig där om de lovade befolkningen i _Normandie att försvara dem mot anfall från andra vikingar.

=== _Textruta =====

_Egna namn på områden

_Vikingarna kallade _Ryssland för

_Gårdarrike. _Arabernas land

kallade de _Särkland och _Afrika
kallades _Blåland.

=====

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym åtta av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym åtta

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_På jakt efter ny mark (#88)

..... #319

_Länder bildas i _Norden (#90)

..... #327

_Källor: _På jakt efter vad

som är sant (#92) #336

_Källor: _Skrivna källor om

vikingar (#94) #346

_Ute i världen: _Det arabiska

riket (#96) #353

_Iii

::: #88 ::::::::::::::::::::::::::::::

_På jakt efter ny mark

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_Omkring år #860 upptäckte norska

vikingar _Island. _Snart flyttade

tusentals familjer från _Norden dit

och byggde upp nya samhällen.

_Vikingarnas nya riken i väster

_Islänningen _Erik _Röde upptäckte

_Grönland på #980-talet. _Enligt

berättelserna hade _Erik dödat en

människa och därför dömts till

landsförvisning i tre år, det vill

säga han tvingades lämna sitt

hemland _Island. _Då seglade han

#88

#319

västerut och kom på så vis till

_Grönland.

_Runt år #1000 nådde två av _Erik
_Rödes barn, _Leif _Eriksson och
_Frejdis _Eriksdotter, ända till
nuvarande _Amerika. _De reste dit i
omgångar tillsammans med grupper av
vikingar. _De kallade de sydligaste
delarna av det nyupptäckta landet
för _Vinland. _Där träffade de
människor som redan bodde där.

_Vissa möten gick bra och de kunde
leva och handla fredligt med
varandra. _Andra möten slutade i

stridigheter och de blev tvungna att ge upp försök att bosätta sig där.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Kvinnorna _Frejdis _Eriksdotter

och _Gudrid _Torbjörnsdotter var

två av huvudpersonerna i

berättelserna om vikingarnas resor

till _Vinland. _De var med i en

grupp vikingar som försökte

bosätta sig i det nya landet.

_Bildbeskrivning

_Målning som visar två

vikingakvinnor, en av dem håller i

ett spädbarn.

_De har på sig långa
underklänningar och över den en
hängsleklänning. _Den hålls uppe
vid axlarna med två spännen,
spännbucklor. _På huvudet har de
var sitt huckle/slöja.

=====
=== _Bildbeskrivning =====

_Kartan visar områden som
vikingarna tog sig till under sina
resor västerut.

_Vikingabygderna i _Norden var
längs _Norges kust, _Danmark och
södra _Sverige. _Nya bosättningar

fanns i södra _Finland, _Island,
södra _Grönland, _Skottland,
_England, _Irland och norra
_Frankrike, i _Normandie.

_Med på kartan finns också delar
från nordöstra _Amerika:

_Helluland, _Markland och _Vinland
(_Newfoundland) men där finns inga
bosättningar.

=====

::: #89 :::::::::::::::::::::::

_Varför gav sig vikingarna av?

_Vikingarna skrev inga brev eller
böcker som kan berätta hur de tänkte

#89

#323

och planerade. _För att förstå
orsakerna till varför vikingarna gav
sig av, behöver historikerna lägga
pussel och gissa.

_Det man vet är att befolkningen i
_Norden ökade under vikingatiden.

_Det gjorde att marken och maten
inte räckte till. _I en familj med
många barn fick ofta den äldsta
sonen ta över gården. _Familjens
andra barn kunde därför behöva
flytta till nya områden.

_Andra vikingar gav sig av för att
de hamnat i bråk eller var oense med

dem som hade makten. _De längtade
efter frihet att få bestämma själva
över sina liv.

=== _Bildtext =====

_Osebergsskeppet är ett skepp från
vikingatiden. _Det har grävts fram
ur en gravhög och finns nu på ett
museum i _Oslo.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Vikingarna nådde fram till
_Newfoundland i nuvarande _Kanada.
_De bosatte sig inte där, men
använde platsen för att laga
båtar, vila och packa om innan de
färdades vidare. _Man har hittat
spår av långhus, verkstad och
smedja på platsen. _Husen har
rekonstruerats, alltså byggts upp,
för att visa hur det kan ha sett
ut.

_Bildbeskrivning

_Foto av ett nybyggt långhus. _Det är ett långt hus som har ett jättestort tak av gräs. _Väggarna är väldigt låga. _I taket finns fyra hål för rök att gå ut. _Huset har inga fönster men två dörrar.

=====

::: #90 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Länder bildas i _Norden

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_De nordiska länderna fanns inte på vikingatiden utan folken hörde hemma i sina landskap. _Varje landskap hade egna lagar och styrdes av

#90

#327

tinget. _Vid tinget fick alla fria
män som ägde jord delta. _Lagmannen
ledde tinget med stöd av lagarna. _I
slutet av vikingatiden slogs
landskapen ihop och kungarikena
_Danmark, _Norge och _Sverige
bildades.

_Kristendomen kommer till _Norden

_En orsak till att kungarna kunde
skaffa sig makt över större områden
var att de lämnade den gamla tron på
asagudarna och i stället valde att
bli kristna. _Med kyrkans hjälp
kunde kungen styra folket och

behålla makten.

_Kristna människor i andra länder hade länge försökt att få nordborna att bli kristna. _Det gjorde de genom att skicka ut _missionärer, oftast präster från _Tyskland eller _England, för att lära nordborna om den kristna tron. _En av de missionärerna hette _Ansgar. _Han besökte _Birka två gånger under #800-talet.

_Norden blev inte kristet helt plötsligt. _Det var en långsam förändring som skedde olika snabbt i

olika delar av _Norden. _Under lång tid fanns både asatron och kristendomen parallellt, det vill säga sida vid sida.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Jellingestenen är en stor runsten som kan ha varit färglagd på det här viset. _Stenen restes av _Danmarks kung _Harald _Blåtand och berättar om hur han såg till att danskarna blev kristna.

_Bildbeskrivning

_Teckning. _En runsten med en inhuggen bild. _Bilden är färglagd

med starka färger. _Den
föreställer _Jesus på korset
omgiven av slingor och knutar.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Torshammare i silver från
_Uppsala.

_Kors i silver från _Birka.

_Bildbeskrivning

_Två halsband. _En hängande
hammare och ett kors med en
_Jesus-figur.

=====

@_Missionär är en person som är utsänd för att berätta om sin tro i ett annat land.

::: #91 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Olof _Skötkonung

_Olof _Skötkonung hette en av _Sveriges första kristna kungar.

_Han blev kung över både _Svealand och _Götaland. _Hans rike kallades _Svea rike och det var så namnet

_Sverige kom till. _Kung _Olof lät döpa sig, alltså visa att han var kristen, omkring år #1000. _Han fick dock inte hela folket med sig. _På

#91

#332

många håll offrade människorna länge till _Oden samtidigt som de också trodde på _Jesus.

_Från omkring år #1050 blev kristendomen den mest betydande religionen i _Sverige. _Därefter har alla kungar och drottningar i landet varit kristna.

=== _Bildtext =====

_Olof _Skötkonung lät tillverka de första svenska mynten. _De hade en bild av kungen på ena sidan och det kristna korset på den andra.

_Mynten gjordes i staden _Sigtuna

vid _Mälaren.

=====
_Kata i _Varnhem

_I _Varnhem i _Västergötland har man hittat kristna gravar och spår av en träkyrka från slutet av #800-talet och början av #900-talet.

_Intill de äldsta gravarna var en kvinna begravd i en stenkista.

_Kvinnan hette _Kata och dog någon gång på #1040-talet. _Man känner till hennes namn eftersom det finns en text på stenlocket till kistan.

_Det står: _-"_Kättil gjorde denna

#91

#334

sten efter _Kata sin hustru _Torgils
syster";.

_Katas grav är den finaste graven
på platsen så man tror att hon var
en viktig person i samhället.

_Hennes man _Kättil hade den näst
finaste graven. _Katas skelett är
välbevarat. _Hon verkar ha levt ett
gott liv och dog vid #30--#35 års
ålder.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Kata har rekonstruerats i form av
en docka i full storlek. _Genom
att studera hennes skelett har man

kommit fram till hur hon kan ha sett ut.

_Bildbeskrivning

_Modell som visar vikingakvinnan

_Kata. _Hon har ljus hy, blont hår och blå ögon. _På huvudet har hon en slöja löst virad.

=====

::: #92 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Källor: _På jakt efter vad som är sant

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_Forskare som arbetar med att

undersöka historien kallas

historiker. _En historiker letar

#92

#336

noga efter spår och bevis på när och var någonting har hänt och varför det har hänt, nästan som en detektiv. _Sådana spår och bevis kallas historiska källor.

_Arkeologer gräver efter spår

_Eftersom det knappt finns några skrivna källor från forntiden, vet vi inte så mycket om hur det var här då. _Historikerna får i stället fråga arkeologerna. _Arkeologer är forskare som undersöker spjutspetsar, krukskärvor, smycken och annat som de hittar i jorden.

_Sedan får arkeologerna och historikerna lägga pussel med sina kunskaper.

_Arkeologerna måste vara försiktiga när de gräver ut fynd i jorden. _På bilden här nedanför gräver de fram ett skelett som sedan kan undersökas vidare av en osteolog. _Osteologer är experter på skelett från djur och människor.

_Genom att studera skelettet kan de ta reda på information om bland annat personens ålder, kroppslängd, kön och matvanor. _Ibland kan de

lista ut hur personen dog.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto av arkeologer som försiktigt
gräver fram ett skelett ur jorden.

=====

_Vad är källor?

_Det finns två sorters källor:

é @@_Saker man kan ta på; , till

exempel skelett, vapen och verktyg
som man hittar vid utgrävningar av
gravar och boplatser.

é @@_Skrivna källor; , till exempel

brev, kartor och dagböcker.

_Intervjuer räknas också till

skrivna källor.

_Det räcker inte med att bara leta upp källorna. _Historikerna måste också gissa ibland, då det ofta saknas viktiga pusselbitar. _Ju längre bakåt de kommer i tiden, desto mer måste de gissa.

_Forskarnas gissningar kallas teorier.

=== _Textruta =====

_Historien skrivs om med

__DNA;-teknik

_Forskare kan numera undersöka

spår av __DNA i delar från skelett

som arkeologer hittat. ___DNA är ett kemiskt ämne som innehåller information om hur varje levande varelse ska byggas upp.

_Med hjälp av de här undersökningarna och olika beräkningar som datorer kan göra åt oss, kan vi få reda på ny kunskap om människor som levde för länge sedan. _Det gör att historien hela tiden får skrivas om.

=====

::: #93 ::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Det finns spår från forntiden som
syns i naturen än i dag, till
exempel gravar. _Den här graven i
_Haväng i _Skåne är från
stenåldern. _Gravar där stenar
läggs på varandra på det här
sättet kallas stenkammargravar
eller megalitgravar. _Vid
utgrävningen hittade man skelett
från människor och en yxa av
flinta.

#93

#342

_Bildbeskrivning

_Foto av stenar som har lagts så
det blir som ett litet hus.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den här hjälmen från järnåldern
har hittats i en grav i _Vendel i
_Uppland. _I början av #900-talet
smiddes hjälmarna i ett stycke
järn. _De kunde vara dekorerade
med plattor av silver, guld och
brons som föreställde olika gudar
och djur.

#93

#343

_Bildbeskrivning

_Foto av en hjälm. _Den har ett skydd för näsan och runt ögonen.

_Mitt på huvudet finns en liten tuppkam.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den här älgen av sten är från slutet av stenåldern och användes för #4000--#6000 år sedan. _Den är hittad i _Alunda i _Uppland, men man tror att den är tillverkad i _Karelen som ligger vid gränsen mellan _Finland och _Ryssland.

#93

#344

_Anledningen till att man tror att den kommer därifrån är dels att just den sortens grönsten som den är tillverkad av finns i det området, dels att många liknande föremål har hittats där.

_På undersidan sitter ett hål som visar att älgen har suttit på ett skaft. _Troligtvis användes denna yxa vid högtidliga ceremonier.

_Bildbeskrivning

_Huvud och hals av en älg.

=====

::: #94 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Källor: _Skrivna källor om vikingar
::::::::::::::::::::::::::::

_Att forska i historia är som att
lägga ett spännande pussel. _Hur man
levde i äldre tider har forskarna
till stor del fått fram genom
utgrävningar, som i _Birka och
_Varnhem. _Men om det finns kvar
något skrivet, till exempel gamla
brev och dagböcker, kan de källorna
ge helt annan information än vad
föremål och skelett kan ge.

_Forskarna använder all information
de har, jämför och granskar

#94

#346

noggrant, när de lägger sitt pussel.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_På den här runstenen i _Släbro i
_Nyköping står det: "_Håmund och
_Ulv reste denna sten efter _Rolv,
sin fader, _Öborg efter sin man.
_De ägde byn _Släbro."

_Bildbeskrivning

_Runsten är en sten som står upp.
_På den finns runor ristade i
rader. _Raderna går i lodräta
rader och högst upp på stenen syns
ett ansikte med skägg.

=====

_Runstenarna berättar

_Runorna var den första skriften i
_Norden. _De var kantiga bokstäver
som ristades in i trä, ben och annat
hårt material. _Att rista i sten
blev vanligare under vikingatiden då
mäktiga och rika kunde beställa
runstenar till minne av någon som
dött. _Runstenarna ställdes upp på
väl synliga platser och spred sina
bilder och budskap till de som
färdades förbi.

_På vikingatiden fanns
specialiserade runristare som

#94

#348

förmodligen livnärde sig på att resa runt och rista stenar.

::: #95 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Munkarna skrev om vikingarna

_Den #8 juni år #793 anföll norska vikingar klostret _Lindisfarne på

_Englands östkust och plundrade det.

_På klostret levde kristna munkar.

_När vikingarna anföll klostret

dödade de flera av munkarna och

tvingade resten att fly. _De som

överlevde skrev ungefär så här om

händelsen:

_I #350 år har vi och våra

#95

#349

förfäder bott i detta underbara
land, men aldrig tidigare har ett
sådant skräckvälde rått i

_Britannien som det vi nu utsätts
för. _Vi trodde inte att det var
möjligt att göra en sådan sjöresa.

_Klostret _Lindisfarne är i dag en
ruin, en förfallen byggnad.

_Araben ibn _Fadlans möte med
vikingarna

_Araben _Ahmad ibn _Fadlan har
skrivit en reseberättelse som är en
viktig källa. _År #922, när
ibn _Fadlan var i _Ryssland, stötte

han på vikingar vid floden _Volga.

_Så här, ungefär, skrev han:

_De (vikingarna) bor i ett stort tältläger vid _Volga. _En morgon får jag vara med när de tvättar sig. _En trälkvinna kommer in till männen i tältet med ett fat vatten. _Hennes herre, hövdingen, tar fatet och tvättar sitt ansikte, händer och hår. _Han snyter sig och spottar i fatet. _Sedan ger kvinnan fatet till näste man som gör likadant. _Så går samma fat runt tills alla männen är färdiga.

_Sagorna skrevs ner

_Människor har i alla tider
berättat sagor för varandra. _Man
lärde sig sagorna utantill. _De
berättades från förälder till barn,
om och om igen. _På _Island skrevs
några av sagorna ner under
#1200-talet. _Författarna till de
olika sagorna är oftast okända, men
en av författarna vet vi namnet på.
_Han hette _Snorre _Sturlasson och
skrev bland annat boken

_Heimskringla. _Den innehåller

berättelser om flera av de nordiska
#95 #352

kungarna. _Flera av de isländska sagorna blandar historisk fakta med fantasi. _Därför är det svårt att veta hur sanna sagorna är.

=== _Bildtext =====

_En sida ur boken _Heimskringla, skriven cirka år #1230.

=====

::: #96 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Ute i världen: _Det arabiska riket
:::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_På den stora halvön _Arabien fanns då som nu ett folk som kallas araber. _På den här tiden levde de mest i öknen med sina djur. _Några #96 #353

var köpmän och transporterade varor genom de arabiska öknarna. _Till lastdjur hade de dromedarer. _Dessa brukade kallas "öknens skepp".

_Muhammed grundade islam

_På #600-talet grundade den arabiske köpmannen _Muhammed en ny religion som fick namnet islam. _När

_Muhammed dog år #632 ville

kaliferna, som var en sorts arabiska stormän, sprida islams lära till andra länder. _Och de lyckades

verkligen. _Hundra år efter

_Muhammeds död hade araberna erövrat

_Mellanöstern, _Nordafrika och
_Spanien. _Människor som gick över
till den nya religionen kallades
muslimer.

_I mitten av #700-talet härskade
araberna över ett av de största
rikena någonsin. _Det arabiska riket
nådde från _Atlanten i väster till
_Indien i öster. _I stora delar av
det här området är arabiskan
fortfarande det största språket.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta som visar arabernas
handelsvägar.

_Arabernas rike är runt södra
_Medelhavet, _Arabiska halvön och
_Sydvästasien (_Mellanöstern).

_De handlar med _Vikingarna i
norr, _Västafrika, _Indien och
_Kina.

_Araberna använde dromedaren som
lastdjur när de färdades genom de
stora öknarna i _Afrika och
_Asien.

_Arabiska silvermynt från
#1000-talet har hittats i
_Sverige.

=====

_Araberna spred kunskap

_Genom handeln och krigen fick araberna kontakt med många andra folk och länder och utbytte kunskaper inom bland annat matematik och astronomi, alltså vetenskapen om rymden. _De visste också mycket om läkande växter och om hur man kunde bota sjuka.

_Det var araberna som lärde människorna i _Spanien att odla apelsiner, citroner, ris och bomull.

_Vikingarna och den arabiska världen

_Många vikingar hade ett stort intresse för den arabiska världen.

_Man kan se det i detaljer på kläder och smycken från den här tiden.

_Vid arkeologiska utgrävningar i Sverige har man hittat mängder av silvermynt med arabiska bokstäver på. _Mynten är tillverkade i området på och runt den arabiska halvön.

_Ibland gjorde nordborna om mynt med arabisk skrift till hängsmycken.

_Det hände också att de försökte få föremål att se mer österländska ut
#97 #358

genom att rita dit text som härnade arabiska bokstäver.

=== _Bildtext =====

_Den här ringen hittades i en grav i _Birka och visar att människorna där hade kontakt med den arabiska världen. _Ordet _Allah, det arabiska ordet för _Gud, är inristat i stenen.

=====

_Schackspelet

_Den äldsta bevarade beskrivningen av ett parti schack är från

#900-talet e._Kr. och beskriver ett

#97

#359

schackparti som spelas mellan en historiker från Bagdad och en elev. Men tidiga versioner av schack fanns förmodligen tidigare än så. Man tror att spelet från början kom från Indien. Araberna lärde sig spela schack och spred spelet över hela sitt rike, inklusive södra Europa. Därifrån fördes spelet vidare till resten av Europa.

=== _Textruta =====

_Arabiska siffror

_Sättet att skriva våra siffror är ett arv från araberna. _Ordet siffra kommer från arabiskan och betyder egentligen nolla.

#0 #1 #2 #3 #4 #5 #6 #7 #8 #9

=====

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym nio av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym nio	
_Siffran inom parentes hänvisar till svartskriftsbokens sidor.	
_Vad är religion? (#98)	#362
_Religion förklarar och ger regler (#100)	#365
_Ursprungsfolkens religioner (#102)	#374
_Samernas gamla religion (#104)	#382
_Fornnordisk religion (#105)	#387
_Fördjupning: _Efter döden (#106)	#391
	_Iii

_Vad är religion?

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Religionskunskap

_Människor har i alla tider funderat över frågor om livet, naturen och varför vi människor finns till.

_Religionerna har varit människornas sätt att försöka besvara de här svåra frågorna.

_De allra första religionerna växte fram innan människor hade börjat bosätta sig. _Naturen och djuren var viktiga och religionen

blev ett sätt att förklara hur allt hänger ihop. _Ett exempel på en sådan religion är samernas gamla religion.

_För människor som var bönder var marken och skörden viktig. _Den fornnordiska religionen är ett exempel på en religion där man bad till gudarna om att skörden skulle bli stor.

::: #99 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om é vad religion och livsåskådning är é varför vi behöver kunskap om

religioner

é några tidiga religioner.

=== _Bildbeskrivning =====

_Tre killar och tjejer pratar:

-- _Tänk vad många stjärnor och
planeter det finns. _Undrar om det
finns liv på fler platser än här.

-- _Jag undrar varför vi människor
finns just här på jorden.

-- _Ja, och vad händer när man
dör?

=====

::: #100 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Religion förklarar och ger regler
:::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Ingen kan säga vilken religion som
var den första. _Överallt där
människor har levt har religioner
vuxit fram.

_Varför finns vi till? _Hur kan
jag vara en bra människa? _Sådana
här frågor brukar kallas livsfrågor
och kan besvaras med hjälp av
religionen.

_Människor har alltid behövt
berättelser

_Vi människor skiljer oss från
djuren på flera sätt. _Ett sätt är
att vi använder språket för att
berätta historier, beskriva
fantasier och tankar för varandra.

_Vi har i alla tider skapat konst,
musik och historier för att göra
livet roligare, vackrare och mer
spännande. _Nuförtiden kanske vi ser
en film eller läser en bok. _Förr
berättade och sjöng man historier

muntligt och skapade bilder med vad
#100 #366

man kunde hitta.

_Berättelserna förklarar för oss hur världen, livet och människorna fungerar. _Om vi till exempel hör en berättelse om en person som betar sig illa och som därför får leva ensam, kan vi kanske själva undvika att göra samma misstag. _På så sätt lär vi oss saker genom berättelserna.

_Berättelser, riter och idéer samlas i religionen

_Människor har i alla tider använt sig av berättelser för att bygga

#100

#367

samhörighet och gemenskap. _På samma sätt har ceremonier och riter kunnat skapa gemenskap. _En rit är ett bestämt sätt att utföra något inom en grupp, till exempel att man döper ett nyfött barn eller när ett fotbollslag samlas för att ropa ett lagrop före match. _En grupps berättelser, riter och idéer kan ordnas i det vi kallar för religion.

_Religionen skapar gemenskap mellan människor som tror på samma sak. _Den kan också vara en viktig del av en persons identitet.

_Religion hjälper till att förklara
vem man är och vad man tycker är
viktigt i livet.

=== _Textruta =====

_Religioner handlar om:

é tron på gud, gudar eller andra
högre makter,

é att berätta hur vi ska vara mot
varandra,

é att hjälpa oss att förstå
världen, livet och döden

=====

::: #101 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Varför behöver vi ha kunskap om religioner och livsåskådningar?

_Frågor om religioner och

_livsåskådningar är viktiga för många människor i världen, oavsett om man tror på en gud eller inte.

_Det finns flera anledningar till att man läser religionskunskap i skolan:

_Kristendomen påverkar vårt samhälle

_I Sverige har kristendomen varit den största religionen sedan vikingatidens slut. _För hundra år

sedan tillhörde #99 % av _Sveriges befolkning den kristna kyrkan. _I dag ser det annorlunda ut. _Flera andra religioner finns representerade och många människor har valt att inte tro på något. _Ändå märks fortfarande kristendomen mycket i vårt samhälle. _Den påverkar hur våra lagar skrivs, vilka traditioner vi har och vilka helgdagar vi firar.

_För att kunna välja behöver du ha kunskap

_Religionsfrihet är inskriven i Sveriges grundlag. _Det betyder att alla har rätt att tro på vad de vill. _För att man ska ha möjlighet att kunna välja behöver man ha kunskaper om hur människor lever och tänker i olika religioner.

_Du behöver förstå och respektera andras tro

_Kunskap om olika religioner gör att man kan förstå andra människor bättre. _Sverige ligger i topp bland
#101 #372

länder i _Europa när det gäller religiös mångfald. _Det betyder att det lever många människor som tillhör olika religioner och livsåskådningar nära varandra i _Sverige. _Vi behöver kunna förstå och respektera varandra.

@_Livsåskådning betyder ungefär 'genomtänkt syn på livet'. _De livsåskådningar som blandar in något gudomligt kallar vi religioner.

_Religioner innehåller livsåskådningar men alla livsåskådningar behöver inte vara

#101

#373

religioner.

_I svåra stunder, kanske när något hemskt har hänt, brukar människor vilja samlas och sörja tillsammans.

_Då kan religionen fungera som ett stöd och ge tröst.

_Kan man se på en människa om hen tror på en gud, flera gudar eller ingen gud alls?

::: #102 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Ursprungsfolkens religioner

::: #102 ::::::::::::::::::::::::::::::

_De allra äldsta religionerna växte fram långt innan människor började bosätta sig i byar och samhällen.

#102

#374

_De kallas ibland för
ursprungsfolkens religioner eller
naturreligioner.

_Vad är ett ursprungsfolk?

_Ursprungsfolk kallas folkgrupper
som har bott i ett område långt
innan andra människor drog gränser
och bestämde att det skulle finnas
ett land där. _Många har också levt
som _nomader och flyttat efter sina
djur eller de djur som de jagade.

_Runt om i världen finns flera
tusen folk som räknas till
ursprungsfolk. _Det ursprungsfolk

som finns i _Norden är samerna.

_Ursprungsfolkens historia är ofta lika eftersom folken levde i samspel med naturen och var beroende av den.

_De jagade, fiskade och samlade vad naturen gav. _Det gör också att deras religioner har mycket gemensamt, fast de kommer från helt olika delar av jordklotet.

_I dag har de flesta ursprungsfolken blandats upp med andra folkgrupper. _På många håll finns bara rester kvar av det gamla sättet att leva nära naturen och

religionen.

_Solen är viktig i många gamla religioner.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Inuiter är ett folk som lever i det norra polarområdet, _Arktis.

_Traditionellt har de livnärt sig helt på jakt och fiske.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En inuitkvinna med hund i snöigt landskap. _Hon har kläder av tjock päls.

=====

#102

#377

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Totempålar restes av

ursprungsfolk i _Nordamerika.

_Figurerna föreställer de heliga

djur som kopplas till slakten.

_Den här totempålen står i

_Vancouver i _Kanada.

_Bildbeskrivning

_En hög trästolpe med snidade och

målade figurer. _Alla föreställer

djur. _Högst upp sitter en örn med

utbredda vingar.

=====

@_Nomader kallas folk som inte är bofasta utan flyttar från plats till plats.

::: #103 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Allt hänger ihop

=== _Bildtext =====

_Den här kvinnan i _Idaho i nordvästra __USA hör till ett amerikanskt ursprungsfolk som heter _Shoshone-_Bannock.

=====

_Gemensamt för ursprungsfolkens religioner är att allt beskrivs som en helhet. _Människan och naturen,

de levande och de döda, det naturliga och det _övernaturliga -- allt hänger ihop och är beroende av varandra. _För att världen ska fungera måste alla delar vara i balans.

_Det gudomliga visar sig i naturen. _Därför känner ursprungsfolken stor respekt för både djur och växter. _Särskilt viktiga är de djur man jagar och är beroende av för att överleva.

_Många ursprungsreligioner visar också stor respekt för sina döda

förfäder, alltså de människor som
levt på jorden före dem. _Man menar
att de döda på något sätt finns kvar
bland de levande. _Kroppen dör men
själen lever vidare. _Gränsen mellan
levande och döda är inte så tydlig.

=== _Textruta =====

_Vad är en själ?

_Många menar att alla människor
har en själ. _Själen har att göra
med tankar, känslor och andra
egenskaper som inte syns och som
ofta handlar om vår personlighet.

_I ursprungsfolkens religioner

tror man ofta att även djuren och naturen har själar. _Vissa menar att när kroppen dör så lever själen vidare.

=====

@_Övernaturligt är något som inte går att mäta eller uppfatta på vetenskapligt sätt. _Det kan vara magiskt och svårt att förklara.

::: #104 ::::::::::::::::::::::::::::

_Samernas gamla religion
::

_Det ursprungsfolk som finns i

_Norden är samerna. _Samerna levde

länge som nomader och flyttade under
#104 #382

året mellan olika platser för att jaga och fiska. _De följde vildrenens vandring och var beroende av naturen för att överleva. _Att samerna var beroende av naturen och djuren märktes i religionen. _Man trodde att olika väsen kunde visa sig i landskapet -- i sjöar, fjäll och stenblock.

_Björnen var ett särskilt viktigt djur och sågs som helig. _När någon hade dödat en björn var det viktigt att begrava björnens ben på rätt sätt. _Man hoppades att den skulle

berätta hur väl den blivit behandlad
och sända nya björnar till samerna.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Renen har i alla tider varit en
viktig del av den samiska
kulturen.

_Bildbeskrivning

_Foto av renar. _De är ett
hjortdjur med stora horn på
huvudet.

=====

_Två själar

_Samerna ansåg att både djur och
människor har två själar: en

#104

#384

kroppssjäl och en frisjäl.

_Kroppssjälen gjorde så att kroppen levde. _Frisjälen kunde lämna kroppen och ge sig ut på långa resor. _När en människa dog lämnade båda själarna kroppen.

_Nåjden

_Nåjden var en person bland samerna som hade övernaturliga kunskaper och som därför kunde ha särskild kontakt med det heliga.

_Nåjden kunde få sin frisjäl att lämna kroppen och resa till andra världar, kanske till himlen eller

underjorden. _Men först måste nåjden komma i trans. _Som hjälp för att komma i trans användes jojken och trumman. _Att jojka är ett speciellt sätt att sjunga på. _Trumman var tillverkad av renskinn och dekorerad med symboler. _Vanliga motiv var väsen, renarna och jakten.

_Under transen kunde nåjden ibland se in i framtiden. _Det kunde handla om faror som hotade eller hur man skulle göra för att få en lyckad jakt.

_Nåjden ansågs även kunna bota

sjukdomar.

@_Trans _En person som är i trans har ingen uppmärksamhet på omgivningen, utan är helt koncentrerad på sina egna tankar och drömmar. _Under transen upplever vissa människor kontakt med övernaturliga krafter.

::: #105 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Fornnordisk religion

::: #105 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Under forntiden i _Norden trodde

bondebefolkningen på många olika

gudar och gudinnor. _De olika

gudarna och gudinnorna hade olika

#105

#387

uppgifter. _Några kunde till exempel hjälpa människorna med att få god skörd, andra kunde ge framgång i krig, jakt eller fiske.

_Asgård, _Midgård och _Utgård

_Människorna i _Norden tänkte sig att världen var uppdelad i tre delar. _Världens centrum var _Asgård där gudarna och gudinnorna bodde.

_Utanför _Asgård låg _Midgård, som var människornas hem. _I ytterkanten av _Midgård låg djupa, mörka skogar som skilde människorna från den yttersta delen av världen, _Utgård.

_I _Utgård bodde jättar och andra varelser som kunde vara farliga för både gudar och människor. _Utanför _Utgård låg havet och nere i havsdjupet trodde man att den hemska _Midgårdsormen simmade runt. _Den kunde nå runt hela världen.

_Mitt i _Asgård, i världens centrum, växte trädet _Yggdrasil. _Det var en ask som hade grenar som sträckte sig över hela världen. _Alla världens floder rann ut från _Yggdrasil.

_Efter döden

_Efter döden kunde människorna hamna på olika platser. _Den som dött av ålderdom eller sjukdom kom till underjorden. _Där härskade gudinnan _Hel. _De som drunknade hamnade hos havsdjupets gudinna _Ran. _Krigare som dött i strid kunde få komma till _Odens _Valhall.

_Namn från den fornnordiska religionen används än i dag, till exempel i veckodagarnas namn och i namn på orter och gator.

::: #106 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Fördjupning: _Efter döden

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Människor har i alla tider undrat vad som händer efter döden. _Lever vi vidare någon annanstans? _Ingen vet säkert, men alla världens religioner har uppfattningar om döden och vad som händer efteråt.

_I dag finns det kvar spår av vad människor trodde för länge sedan.

_Gamla gravplatser och traditioner ger oss inblickar i vad människor som levde för mycket länge sedan

föreställde sig skulle hända med den
#106 #391

döde.

_Ales stenar

_På en höjd ovanför havet i

_Kåseberga i _Skåne står #59

mystiska stenblock. _De kallas _Ales
stenar och bildar formen av ett
skepp, #59 meter långt och #19 meter
brett. _Platsen har använts för att
begrava döda.

_Skeppssättning kallas en sådan
gravplats.

_Det finns många skeppssättningar
i _Sverige men _Ales stenar är den
största. _Stenblocken ställdes upp

#106

#392

här på järnåldern, någon gång mellan år #500 och år #900. _Men man har hittat spår av ännu äldre gravar här.

_Vissa forskare tror att stenblocken placerades som ett skepp för att hjälpa de döda att resa till dödsriket _Helheim. _På järnåldern trodde man att de som dött av ålderdom eller sjukdom hamnade där.

_Idén om en sjö eller älv som gräns till de dödas rike har funnits i många gamla religioner. _I forntidens _Grekland trodde man på

ett dödsrike som kallades _Hades.

_För att komma dit korsade den döde
floden _Styx.

::: #107 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Halloween

_Många tror att halloween, den
#31 oktober, är en amerikansk
tradition. _Men halloween kan ha
börjat med vikingafesten höstblot.

_På #700-talet kom vikingar till
_Irland och _Skottland. _De tog med
sig traditionen med höstblot.

_Kelterna, det vill säga folket som
bodde på _Irland och i _Skottland,

#107

#394

firade en höstfest som hette samhain. _De trodde att mörka, farliga krafter var i farten under samhain-natten. _Snart smälte höstblotsfesten och samhain ihop. _Så småningom började samhain att kallas för halloween på _Irland och i _Skottland.

_På #1800-talet utvandrade många irländare till __USA. _I sitt nya hemland fortsatte de att fira halloween. _Så småningom spreds halloweenfirandet till andra amerikaner.

_På #1990-talet började många i
_Sverige fira halloween genom att
klä ut sig och skrika "_Bus eller
godis?".

_Under _Halloween har det blivit
tradition att gräpa ur och dekorera
pumpor.

_Alla helgons dag

_När människorna i _Norden blev
kristna fick de en ny kristen högtid
som inföll ungefär samtidigt på året
som deras gamla höstblot. _Dagen
fick namnet _Alla helgons dag.

_I _Sverige firas _Alla helgons

dag den första lördagen i november.

_Då tänker många på sina döda släktingar och tänder ljus på deras gravar.

_Även traditionen att tända ljus för de döda kommer från början från kelternas samhainfirande. _De trodde att de döda behövde vägledas med ljus och eldar när det blev mörkt på hösten.

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym tio av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym tio

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Medeltiden del #1 år

#1050--#1350 (#108) #398

_Den mäktiga kyrkan (#110) .. #401

_Kyrkor byggdes i nästan varje

by (#112) #410

_Bönderna (#114) #418

_Bondefamiljen (#116) #424

_Frälset (#118) #432

_Så valdes kungen i _Sverige

(#120) #441

_Iii

::: #108 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Medeltiden del #1 år #1050--#1350

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_Historia

_Medeltiden är den tidsperiod i svensk historia som följer efter vikingatiden. _Den pågår i ungefär #500 år, från det att _Sverige kristnas fram till dess att _Gustav _Vasa är på väg att ta över makten i _Sverige.

_Det här kapitlet handlar om de första #300 åren av medeltiden.

_Människorna blir kristna och det

byggs kyrkor och kloster. _De allra flesta människorna är bönder, vissa rikare än andra. _Under de här århundradena pågår en ständig kamp om vem som ska vara kung över _Sverige.

_År #1350 drabbas _Sverige av den farliga sjukdomen pesten. _Den kom att kallas digerdöden och en stor del av befolkningen dör.

::: #109 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om é hur kyrkan blir mäktig och religionen styr människornas liv

é hur livet var för bönderna

é hur kungarna valdes och hur de
kunde strida om makten

é hur klostren bidrog med kunskap.

=== _Bildbeskrivning =====

_Tre killar och tjejer pratar:

-- _Medeltiden börjar när _Sverige
blev ett land.

-- ... ett kristet land!

-- _I södra _Europa började
medeltiden #500 år tidigare än
här. _Hur kommer det sig?

=====

::: #110 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Den mäktiga kyrkan

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Den tidsperiod som vi kallar

medeltiden började runt år #1100.

_Då hade kristendomen blivit allt

starkare i _Norden. _Kristendomen

påverkade människors liv väldigt

mycket och i nästan varje större by

byggdes en kyrka.

_Kungen och kyrkan hjälptes åt

_Sverige var i början av

medeltiden indelat i landskap som

hade egna lagar. _De områden som i

dag är _Skåne, _Halland och

#110

#401

_Blekinge hörde till _Danmark.

_Härjedalen och _Jämtland var norska landskap.

_Vid den här tiden stred olika ätter om vem som skulle vara kung.

_Kungen var ständigt hotad av andra som ville döda honom för att själva bli kungar. _Därför behövde han stöd av _stormän och kyrkan för att kunna regera.

_Kyrkan hjälpte kungen att hålla ihop sitt rike genom att bland annat låta prästerna läsa upp budskap från kungen för folket. _I gengäld gav

kungen gävor till kyrkan och skyddade den från fiender.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta som visar _Norden under #1100-talet.

- _Norge ser ut som idag men har också områdena _Jämtland och _Härjedalen. _Norge har städerna: _Oslo, _Trondheim och _Sarpsborg
- _Sverige är mindre än idag. _Det är södra _Sverige men utan _Skåne, _Halland och _Blekinge. _Här finns städerna: _Sigtuna,

#110

#403

_Skara, _Linköping och _Visby.

- _Danmark ser ut som idag men har också områdena _Halland, _Skåne och _Blekinge. _I _Danmark finns städerna: _Viborg, _Århus, _Roskilde, _Köpenhamn och _Lund.

=====

_Kyrkan var katolsk

_Under medeltiden tillhörde nordborna den gren av kristendomen som heter katolicism. _Den katolska kyrkan styrdes av påven i _Rom.

_Påven ansågs vara _Guds

_.ställföreträdare på jorden och

hade stor makt, även här i _Norden.

_Det var han som utsåg landets
högsta kyrkliga ledare, biskoparna.

_Biskoparna hade stor makt även
politiskt och kunde äga stora
gårdar. _Både kungen och folket var
tvungna att följa den katolska
kyrkans regler.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Biskopens klädsel visade att han
var en ledare med mycket makt.

_Bildbeskrivning

_Biskopens är klädd i en rikt
dekorerad mantel och en hög mössa

#110

#405

med guldbroderier. _I handen

håller han en biskopsstav.

=====

@_Stormän var rika och mäktiga män
som ägde stora gårdar.

@_Ställföreträdare är en person som
tillfälligt ersätter någon annan.

::: #111 ::::::::::::::::::::::::::::

_Religionen hade stor makt över
människorna

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En skräckbild som visar helvetet.

_Tensta kyrka i _Uppland.

#111

#406

_Bildbeskrivning

_Väggmålning som visar hur
människor går upp ur sina gravar.

_Sen fångar djävlar dem och ger
dem till ett stort monster som
äter upp dem! _Djävlnarna ser ut
som människor men har stora öron
och horn på huvudet.

=====

_Medeltidens människor levde i en
tid då religionen hade väldigt stort
inflytande över deras liv. _Kyrkans
regler och sätt att tänka påverkade
hela samhället.

#111

#407

_Precis som i asatron trodde de kristna människorna på ett liv efter döden. _Ovanför jorden fanns _Guds himmel och under jorden fanns helvetet. _Prästen i kyrkan förklarade hur människorna skulle leva för att vara säkra på att komma till himlen. _Man trodde att de som inte skötte sig, utan bröt mot _Guds regler, hamnade i helvetet. _Där härskade djävulen.

_Den rika kyrkan

_Bönderna betalade skatt till kyrkan. _De var tvungna att ge till

exempel var tionde kalv eller gris till prästen. _Därför kallades kyrkoskatten för tionde.

_Den som hade råd kunde ge frivilliga gåvor till kyrkan. _För att vara säker på att komma till himlen kunde en rik bonde skänka dyrbara saker till kyrkan. _Kungar och stormän gav ibland kyrkan hela gårdar och landområden. _Skatterna, gåvorna och jorden de ägde gjorde att kyrkan blev rik och mäktig.

::: #112 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kyrkor byggdes i nästan varje by
::::::::::::::::::::::::::::

_Under #1100-talet byggde bönderna
kyrkor överallt i nästan hela

_Sverige. _På tvåhundra år byggdes
fler än #2 #300 kyrkor.

_I nästan varje by byggdes det en
kyrka, först en enkel träkyrka,
sedan en stadig stenkyrka. _Fönstren
var små gluggar i de tjocka
väggarna. _Där inne kunde bönderna
söka skydd och därifrån kunde de
försvara sig om byn blev anfallen.

_Den vackra kyrkan

_Kyrkan var _Guds hus. _Därför skulle den vara större och finare än andra hus i byn. _Högst upp i tornet eller i en klockstapel bredvid kyrkan hängdes en kyrkklocka upp. _I den ringde klockaren när det var dags att samlas i kyrkan eller för att varna folket av olika anledningar.

_Inuti kyrkan målades väggarna och taket med färggranna bilder ur

_Bibeln. _Från taket hängde ett

stort krucifix, en bild av _Jesus på
#112 #411

korset.

_Rika personer i byn skänkte fina saker till kyrkan: ljusstakar av silver och guld, dukar i vackra färger och kläder till prästen.

_Många av stenkyrkorna finns kvar än i dag, men de har ofta blivit ombyggda flera gånger.

::: #113 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Prästen ledde sin församling

_Invånarna i byn utgjorde kyrkans församling. _De valde själva sin präst och kallade honom "fader".

_Församlingen gav prästen en bit

#113

#412

jord och en gård intill kyrkan där han kunde bo.

_Prästens uppdrag var att leda församlingen och göra dem till goda kristna. _Han skulle döpa de nyfödda, viga bröllopspar och begrava de som dog i församlingen.

_Man kan säga att prästen följde människorna från vaggan till graven.

_Han arbetade dessutom med att hjälpa de fattiga och sjuka i sin församling.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En dopfunt. _Vid dopet doppade prästen ner hela barnet i vattnet för att rena det från synd. _Den här dopfunten från #1100-talet finns i _Alnö kyrka i _Medelpad.

_Bildbeskrivning

_En stor djup skål gjord av sten som står på en pelare. _Dopfunten är smyckad med reliefer inhuggna i stenen. _Det är bilder av människor i bibliska historien.

=====

#113

#414

_Söndagen var kyrkans dag

_På söndagen var det gudstjänst i kyrkan. _Kyrkklockan hördes flera kilometer och alla var tvungna att komma. _Det brukade inte finnas bänkar, utan församlingen fick stå upp. _Männen lämnade sina vapen i vapenhuset vid ingången. _Män och kvinnor hade olika ingångar och stod på var sin sida i kyrkan.

_Gudstjänsten inleddes med en mässa. _Då talade prästen med _Gud, ibland sjöng han. _De flesta förstod inte alls vad han sa eftersom mässan

#113 #415

var på latin. _Latin var det språk som kyrkan använde.

_Efter mässan kom predikan. _Då talade prästen så att alla förstod. _Han lärde ut vad det stod i _Bibeln genom att berätta och peka på bilderna på väggarna.

_Efter själva gudstjänsten kom nyheterna. _Eftersom alla var samlade passade prästen då på att meddela viktiga saker. _Det kunde vara information om att någon hade dött, om sjukdomar och krig eller meddelanden från kungen.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En präst klädd för gudstjänst.

_Bildbeskrivning

_Teckning av en präst som är klädd i en lång vit mässkjorta (ser ut som en lång klänning). _Över den har han en manipel, det är en slags mantel.

=====

::: #114 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Bönderna

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I bondbyn hade varje familj sin egen gård och sina egna åkrar.

_Bildbeskrivning

_Teckning som visar en bondgård.

_Det är ett hus byggt som en hästsko. _Väggarna är av timmer och på taken ligger vass. _Det finns inga fönster men små dörrar.

=====

_Liksom på vikingatiden var nästan

alla människor bönder, och precis

som då var de till stor del
självhushållande. _Det betyder att
de skaffade sig den mesta mat de
behövde genom jakt, fiske och
jordbruk. _Föremål som kläder och
skor, tillverkade de för det mesta
på egen hand.

_Mer än hälften av bönderna ägde
själva sin jord och gård. _Resten
bodde på gårdar och brukade jord som
ägdes av stormän eller kyrkan.

_Bonden betalade då arrende, hyra,
till den som ägde jorden. _Ofta
bestod betalningen av sådant som

gården tillverkade, till exempel smör, kött och bröd.

::: #115 :::::::::::::::::::::::

_I bondbyn

_På medeltiden låg ofta gårdarna samlade i byar med några få gårdar i varje by.

_Varje familj hade sin egen gård och sina egna åkrar. _På åkrarna odlade de bland annat råg, korn, havre och rovor.

_Rovan är en av _Nordens äldsta odlade rotfrukter. _Den var mat för både människor och djur.

#115

#420

_Skogen och ängarna runt byn delade gårdarna upp mellan sig så att varje gård hade sin andel av marken. _Där betade deras kor, får och getter.

_Familjerna i byn hjälpte varandra med jordbruket. _De hade möten där de bestämde om saker som de skulle göra tillsammans. _Ett sådant möte kallades bystämma. _På bystämmen beslutade de bland annat när det var dags att så och när det var dags att skörda.

_Bättre redskap

_Under #1100-talet och #1200-talet började bönderna använda allt bättre och mer effektiva redskap när de brukade jorden. _Med bättre redskap kunde de röja ny mark och göra åkrarna större. _Skördarna ökade.

_Det gav mer mat till människorna vilket gjorde att befolkningen kunde öka ännu mer.

_Bönder blev bergsmän

_Bergslagen kallas ett område i mellersta _Sverige där berget innehåller järn, koppar och silver.
#115 #422

_Många bönder i _Bergslagen blev bergsmän, det vill säga de ägnade sig åt att framställa järn.

_För att komma åt malmen sprängdes berget genom att man först hettade upp det med stora eldar och sedan snabbt kylde ner det med kallt vatten. _På så sätt kunde man göra djupa gruvor med långa mörka gångar. _Genom att sedan krossa och smälta malmen fick man fram rent järn. _Av järnet tillverkade man vapen och verktyg.

::: #116 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Bondefamiljen

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildbeskrivning =====

_Teckning av en familj. _Mamman
har lång klänning och slöja.

_Barnen har koltar på sig (som
korta klänningar). _Pappan är
klädd i tunika, hosor (som
strumpbyxor) och en struthätta
(som en lös huva).

=====

_Att vara bonde under medeltiden var
tungt och slitsamt. _På gården var

alla tvungna att hjälpas åt för att
#116 #424

överleva. _Om det var dåligt väder under längre tid kunde skörden slå fel. _Då väntade ibland år av svält för både människor och djur.

_Släkten var viktig

_Det medeltida samhället var uppbyggt kring släkten och ätten.

_Det var viktigt vem man var släkt med och därför bestämde släkten vem som skulle gifta sig med vem. _De rika bönderna gifte sig med andra rika bönder. _Förmodligen var det inte så många av dem som var kära i den de skulle gifta sig med, men det

kan vi förstås inte veta så mycket om.

_Männen

_Hade man en pappa som var bonde, blev man oftast själv bonde. _Gården gick i arv i släkten.

_Alla vuxna män var skyldiga att ställa upp och försvara landet om så behövdes. _Om krig hotade drog alla ut i strid mot fienden. _Risken att bli dödad eller svårt skadad var stor.

_Kvinnorna

_Under medeltiden kom fler lagar och regler som bestämde vad kvinnor fick göra och inte fick göra. _När kvinnan var gift var det hennes man som bestämde över henne. _Det var kvinnan som skötte hemmet och gården. _Hon fick ta hela ansvaret om mannen rest iväg för att kriga.

_Om kvinnan blev änka, det vill säga om hennes man dog, bestämde hon över sig själv. _Då kunde hon välja om hon ville gifta om sig eller

driva gården på egen hand.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Att mjölka var kvinnogöra. _Av
mjölken gjorde hon ost och smör
hemma på gården.

_Bildbeskrivning

_Kvinnan sitter på en pall och
mjölkar kon för hand. _Smörkärnan
är en hög, smal träkanna. _Staven
höjer och sänker en visp nere i
kannan.

=====

#117

#428

=== _Bildtext/beskrivning =====

_För att göra smör använde kvinnan en smörkärna. _När hon stötte hårt med staven upp och ner bildades små smörklumpar i grädden.

_Bildbeskrivning

_Teckning av en smörkärna. _Det är en väldigt smal och hög hink av trä. _Till den finns en pinne med ett kors i botten som man stöter till grädden med.

=====

#117

#429

_Barnen fick också arbeta

_Familjerna var stora och kvinnan födde oftast många barn. _Varje förlossning var en risk för både mamman och barnet. _Runt hälften av de nyfödda dog redan vid födseln eller som småbarn.

_De barn som överlevde fick tidigt hjälpa sina föräldrar i arbetet på gården och lärde sig till exempel att mjölka korna och vakta fåren.

_Förmodligen fanns det ändå mycket tid för lek även på medeltiden, men spåren efter medeltidens barn är få.

_Leksaker och barnkläder var nog något som användes tills de gick sönder och sparades därför sällan.

_Vad hände med trälarna?

_Fram till #1200-talet var _Norden ett slavsamhälle. _De flesta gårdar hade förmodligen trälarna som skötte en stor del av arbetet.

_Sverige var sist i _Norden med att förbjuda människor att äga trälarna. _Inte förrän i mitten av #1300-talet kom en lag som gjorde alla trälarna fria. _De flesta av trälarna blev arrendebönder som

hyrde mark. _Vissa fortsatte i
stället att arbeta som anställda
pigor och drängar på bondgårdar.

::: #118 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Frälset

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildbeskrivning =====

_Teckning av ett rikt par från
medeltiden. _Mannen har tunika,
hosor (som strumpbyxor), mantel
över axlarna och skinnskor.

_Kvinnan har en lång klänning med
en överklänning som heter
djävulsfönster på sig. _Den har

inga ärmor utan är öppen i sidorna
#118 #432

av kroppen. _På huvudet har hon en hatt med en slöja över.

=====

_I krigen under medeltiden blev det allt viktigare att ha krigshästar med ryttare som bar rustning. _De stormän som kunde göra krigstjänst hos kungen och ställa upp med egen häst och rustning slapp betala skatt. _Man sade att de var "frälsta från skatt" och de kallades därför frälsemän.

=== _Textruta =====

_Ordet "adel"

_I svenska språket kom ordet adel
in från tyskan i slutet av
#1400-talet. _I dokument från den
här tiden används omväxlande orden
"frälset", "adeln" och
"ridderskapet" om samma grupp.

=====

_Somliga blev kungens rådsherrar

_Kungen valde ut några av
frälsemännen och biskoparna till att
bli hans rådsherrar, som skulle
hjälpa honom att styra riket.

#118

#434

_Kungen kunde också låna ut delar av riket till de män han litade på.

_Ordet län är ett minne från den här tiden. _Den som fått ett län tog upp skatt av bönderna, både till sig själv och till kungen. _Han skulle också försvara länet med hjälp av sina krigare, och de bönder han kunde samla ihop, när det blev krig.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Riddare med häst och rustning var oslagbara i strid. _Därför fick den som hade råd att rusta riddare mycket makt under medeltiden.

_Bildbeskrivning

_Riddaren till häst. _Hästen har på sig ett schabrak, ett slags täcke som täcker hela hästen.

_Riddaren har en rustning av ringbrynja, en sköld och en lans (ett långt spjut). _På huvudet har han en hjälm med små horn.

_Hjälmen täcker hela ansiktet.

=====

::: #119 :::::::::::::::::::::::

_Att vara kvinna i en frälsefamilj

_Kvinnans viktigaste uppgift var att ta hand om hemmet och att föda

#119

#436

barn. _Det gällde i alla familjer under medeltiden, både för rika och fattiga. _Precis som i andra familjer födde även kvinnorna inom frälset många barn. _Att föda barn var riskfyllt även för de rika.

_Den gifta kvinnan var den som ansvarade för allt när hennes man var borta. _I rika familjer kunde kvinnan ha många personer som arbetade åt henne i hemmet.

_Barn i frälsefamiljerna

_Hur livet skulle bli för barn som föddes in i rika frälsefamiljer var

ofta bestämt i förväg. _De skulle gifta sig med någon som kunde föra släktens makt och rikedom vidare.

_Det var föräldrarna som bestämde vem de skulle gifta sig med. _Ofta bestämdes det redan då barnet var nyfött.

_Hästens historia

_Vid istidens slut fanns det vildhästar i _Europa. _Människorna jagade dem för köttets skull. _Så småningom började man tämja hästarna och ha dem som husdjur. _De första tamhästarna var små men de var ändå

starka och kunde bära tunga lass.

_För ungefär #3 #000 år sedan började människan använda hästen i strid. _Hästarna var fortfarande små, och ryttarna red utan sadel och stigbyglar. _Pilbåge och spjut var de viktigaste vapnen.

_Stigbygeln uppfanns i _Asien för cirka #2 #000 år sedan och spreds sedan till _Europa. _Ryttare med stigbyglar fick mer stöd i sadeln och kunde därför använda tyngre vapen som svärd och lans. _Under medeltiden blev hästarna också allt

större och starkare.

_Hästen har i alla tider varit en symbol för framgång. _Att ha en stridshäst och vara rustad till krigare visade att man var rik och mäktig.

=== _Bildtext =====

_Ridande krigare med sköld och lans. _Målning från _Södra _Råda kyrka i _Värmland.

=====

::: #120 :::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Så valdes kungen i _Sverige

:::~::~:::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_I början av medeltiden red stormännen i de olika landskapen till _Uppland för att välja kung.

_Valet skedde på tinget vid _Mora stenar utanför _Uppsala. _Den nye kungen var ofta en släkting till den förre kungen. _Under medeltiden fanns flera sådana kungafamiljer i _Sverige.

_En nyvald kung

_Den som hade blivit vald till

kung skulle sedan resa runt i riket
#120 #441

och visa upp sig. _En sådan resa kallades eriksgata. _Då besökte kungen tingsplatserna i de olika landskapen, så att folket kunde visa att de godkände honom som kung och ville lyda honom.

_Men ännu var han inte kung på riktigt. _Först skulle han krönas.

_Under kröningen skulle en biskop sätta kungakronan på den nye kungens huvud. _Biskopen lovade då att _Gud och kyrkan skulle skydda kungen.

_Kungen lovade i sin tur att skydda kyrkan.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_När kungen var vald red han ut på
sin eriksgata. _Resan startade vid
_Mora äng utanför _Uppsala. _Även
i dag reser _regenten på
eriksgata, men det är mest för att
se sig om i landet.

_Bildbeskrivning

_Karta av en eriksgata. _Dessa
städer besöks: _Uppsala,

_Enköping, _Strängnäs, _Nyköping,

_Linköping, _Alvastra, _Jönköping,

_Falköping, _Skara, _Örebro,

_Köping, _Västerås och tillbaka

#120

#443

till _Enköping och _Uppsala igen.

=====

_Kungen flyttade från plats till
plats

_Sverige hade ingen huvudstad och
kungen hade inte något slott där han
bodde jämt. _Hela året flyttade han
runt i sitt rike.

_Kungen och hela hans följe bodde
på kungsgårdar som fanns på olika
platser. _Ofta var kungsgårdarna
stora borgar, och det var där som
fogdarna samlade all skatt som
traktens bönder betalade. _Fogdarna

#120

#444

var anställda av kungen för att se till att bönderna betalade skatt.

_Skatten bestod oftast av sådant som bönderna tog fram på gårdarna, som ägg, smör, säd och djur.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Borgen _Spöttrup i _Danmark byggdes på #1400-talet. _Den är en av de bäst bevarade medeltidsborgarna i _Norden.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Borgen är byggd av tegel och har små gluggar till fönster.

_Runt den finns en vallgrav fylld

#120

#445

med vatten och en bro går till
ingångsporten.

=====

@_Regent är en styrande kung eller
drottning.

::: #121 ::::::::::::::::::::::::::::

_Kungen ledde rikets försvar

_En av kungens viktigaste

uppgifter var att se till att riket

kunde försvaras. _Att det fanns

borgar och soldater runt om i landet

var en viktig del i rikets försvar.

_Borgar och soldater var dyrt.

_Det var därför kungen måste ta ut

#121

#446

skatt av folket.

_Hirdden var kungens livvakter

_För att försvara sig själv och sin familj hade kungen en hird, som fungerade som en livvaktstyrka.

_Hirdden var en grupp krigare som lovade kungen att gå ut i strid och skydda honom. _Eftersom det inte var så vanligt med pengar, fick krigarna oftast delar av bytet från krig och plundringståg som de deltog i.

_Även en storman eller en biskop kunde ha en egen hird. _Krigarna bodde då på stormannens eller

#121

#447

biskopens gård och åt och drack vid
hans bord.

_I _Norden hade stormännen och
kungarna hirder under vikingatiden
och den äldre medeltiden.

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym elva av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym elva

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Birger jarl (#122) #449

_Folkungaättens kungar (#124)

..... #457

_Livet i ett kloster (#126) . #466

_Klostren spred kunskaper

(#128) #472

_Birgitta _Birgersdotter

(#129) #476

_Nöd och hemska sjukdomar

(#130) #482

_Magi och folktro (#132) #490

_Iii

::: #122 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Birger jarl

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_Birger jarl regerade i _Sverige i mitten av #1200-talet, trots att han inte hade valts till kung. _Han tillhörde en släkt som kallas _Folkungaätten, och många av hans släktingar var kungar på #1200- och #1300-talen.

_Det var oroliga tider.

_Stormännen gjorde som de ville och lydde varken lagen eller kyrkan.

_Men _Birger jarl ansträngde sig för att skapa ordning och säkerhet i #122 #449

riket. _Han införde fridslagarna, se rutan på nästa sida.

_På _Medeltidsmuseet i _Stockholm finns en modell som visar hur forskare tror att _Birger jarl såg ut.

_Stockholm grundades

_Birger jarl lät bygga en stor borg, som kallades _Tre kronor, på en ö vid infarten till _Mälaren.

_Det gjorde han för att hindra sjörövare som brukade segla in i _Mälaren från _Östersjön. _Han kunde också ta skatt på varor som

skeppades förbi. _Runt borgen växte
det upp en stad som fick namnet
_Stockholm.

_Birger jarl skickade också
soldater och präster till _Finland.

_Han ville behålla _Sveriges makt
där och se till att de erövrade
områdena fortsatte att vara kristna.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Det här är den äldsta kända
bilden på _Stockholm. _Den
föreställer staden som den såg ut
i slutet av medeltiden. _Den finns
på en tavla i _Storkyrkan i

#122

#451

_Stockholm.

_Bildbeskrivning

_Målningen visar _Gamla stan i

_Stockholm som ligger på en ö.

_Där står höga smala hus bredvid

varandra och i mitten finns en

stor kyrka.

=====

::: #123 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Lag och ordning i samhället

_I början av medeltiden styrde de

olika landskapen sig själva. _De

hade sina egna lagar,

landskapslagarna. _Lagarna fördes

#123

#452

vidare muntligt. _De första lagarna skrevs ner på #1200-talet.

_Äldre _Västgöotalagen är den äldsta boken som är skriven på svenska språket.

_Minst en gång om året samlades landskapets fria män på tinget. _Då träffades de på en stor, öppen plats för att besluta om viktiga saker.

_Under mötet hade alla rätt att säga vad de tyckte om olika saker.

_Precis som under vikingatiden leddes tinget av lagmannen som kunde lagarna utantill.

#123

#453

_Hårda straff

_Tinget var också en domstol. _Där dömdes och straffades tjuvar och mördare och andra brottslingar.

_Fängelsestraff fanns inte. _Det vanligaste straffet var böter.

_Senare under medeltiden blev det allt vanligare med kroppsstraff, att den dömda plågades. _Småtjuvar kunde piskas eller få öronen avskurna, men om brottet var värre kunde tjuven straffas med döden. _En mördare kunde däremot slippa undan med böter om offret var en främling från ett

#123

#454

annat land eller landskap.

_Ett annat straff var fredlöshet.

_Då släpptes brottslingen fri på tingsplatsen och fick tid på sig att fly. _Sedan fick vem som helst döda honom. _Hade den fredlöse tur lyckades han hålla sig gömd så att han överlevde men han hade inga rättigheter och kunde oftast inte återvända till platsen.

_Prästen kunde döma en person till skamstraff där brottslingen fick sitta fast och hånas av folket.

=== _Textruta =====

_Fridslagarna

_På #1200-talet införde _Birger jarl fyra fridslagar som gällde i hela riket.

é _Kvinnofrid: _Den som våldtar eller rövar bort en kvinna ska straffas.

é _Hemfrid: _Det är förbjudet att med våld ta sig in i någons hem.

é _Kyrkofrid: _Ingen får slåss i kyrkan.

é _Tingsfrid: _Ingen får slåss på tinget.

#123

#456

_Den som bröt mot en fridslag
kunde bli dömd till fredlöshet på
tinget.

=====

::: #124 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Folkungaättens kungar
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Två av _Birger jarls söner,
_Valdemar och _Magnus blev kungar.
_Mest känd är _Magnus _Ladulås, som
bestämde att stormän som kunde
hjälpa honom med försvaret slapp
betala skatt.

_Samtidigt förbjöd kung _Magnus
stormännen att våldgästa byarna. _De
#124 #457

fick alltså inte komma med hela sitt följe och kräva mat för män och hästar utan att betala för sig. _Man brukar säga att kung _Magnus satte lås på bondens lada. _Därför kallas han _Magnus _Ladulås.

_Magnus _Ladulås söner

_Magnus _Ladulås hade tre söner:

_Birger, _Erik och _Valdemar.

_Birger var äldst och blev kung när fadern dött. _Men snart blev det bråk mellan bröderna. _Erik och _Valdemar hotade att döda sin bror, kungen, om de inte fick större

områden att styra över. _Birger tvingades lämna ifrån sig två tredjedelar av riket till sina bröder.

_Men _Birger hämnades. _Han mördade sina bröder. _Det kom att kallas _Nyköpings gästabud. _Följden av det blev _uppror i riket och kungen måste fly.

_Magnus _Eriksson blev kung som treåring

_När _Birger hade flytt ur landet samlades stormän och bönder till kungaval vid _Mora stenar. _De valde

_Eriks son _Magnus till kung.

_Då var _Magnus _Eriksson bara tre år gammal, men strax innan hade han ärvt _Norge efter sin morfar. _Den lille var nu kung i både _Norge och _Sverige. _Till _Norge hörde också _Island, _Grönland och _Färöarna.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Birger jarls söner och deras söner kämpade om makten i _Sverige under #1200- och #1300-talen.

_Årtalen visar när de levde.

_Bildbeskrivning

_Släktträd med _Birger jarl och

#124

#460

hans söner.

_Birger jarl ca #1210--#1266

_Birgers söner:

_Valdemar #1239--#1302

_Magnus _Ladulås #1275--#1290

_Magnus söner:

_Birger ca #1280--#1321

_Valdemar ca #1285--#1318

_Erik ca #1282--#1318 _Eriks son:

_Magnus _Eriksson #1316--#1374

=====

@_Uppror innebär att en grupp

människor i ett land strider och gör

motstånd mot dem som styr i landet.

#124

#461

::: #125 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kungens råd styrde _Sverige

_Eftersom _Magnus _Eriksson bara
var en liten pojke när han valdes
till kung, var det hans mor

_Ingeborg och stormännen i kungens
råd som styrde _Sverige och _Norge.

_Men när _Magnus hade fyllt #15 år
övertog han regeringsmakten.

=== _Bildtext =====

_Magnus _Eriksson var bara tre år
när han valdes till kung vid _Mora
äng år #1319. _Här lyfter
lagmannen upp den lille i luften

#125

#462

och stormännen jublar.

=====

_En kung med otur

_Magnus _Eriksson tycktes vara
förföljd av otur. _Han lånade ihop
pengar och köpte de danska
landskapen _Skåne, _Halland och
_Blekinge av tyskarna, som då
härskade i _Danmark. _Några år
senare tog danskarna tillbaka
landskapen, men skulderna var kvar.

_År #1349 kom sjukdomen digerdöden
till _Norden. _Stora delar av
befolkningen dog. _Jordbruk och

#125

#463

handel minskade och därför kom det in alldeles för lite skattepengar till kungens kassakista.

_Kungen blev osams med både kyrkan och de mäktigaste stormännen. _Då kunde han inte längre styra riket.

_Han avsattes och tvingades fly till _Norge.

_Magnus _Erikssons lagböcker

_I historien är _Magnus _Eriksson mest känd för de nya lagar som han införde. _Landslagen var en lag som gällde på landsbygden i hela _Sverige. _Stadslagen gällde

städerna.

_De nya lagböckerna skrevs i mitten av #1300-talet. _Där fanns regler för giftermål, arv, handel, brott och straff. _Där stod också att det var förbjudet att äga trälar.

_Lagarna var indelade i balkar, en sorts kapitel.

=== _Bildtext =====

_Bild ur @_Giftasbalken som visar ett ungt par som ska gifta sig. _I lagen står det bland annat: "_En brudgom ska inte ge sin brud mer

#125

#465

fästgåvor än en häst, sadel,

betsel, ärmkappa och hätta."

(fästgåva = bröllopspresent).

=====

::: #126 :::::::::::::::::::::::

_Livet i ett kloster

:::~::~:::::::::::::::::::::

_I _Norden byggdes många kloster

under medeltiden. _Ett kloster är en

viktig byggnad för den katolska

kyrkan. _I klostren bodde människor

som tillsammans ville ägna hela sitt

liv åt att tjäna _Gud. _Männen

kallades munkar och kvinnorna

nunnor. _De levde var för sig i

#126

#466

olika kloster.

_Kungar, stormän och bönder kunde skänka åkrar och skog till klostren mot löften om att få bli begravda i klostrets kyrkor. _Många kloster blev därför mycket rika.

_Arbeta för _Gud

_För att få leva i ett kloster var munkarna och nunnorna tvungna att avge tre löften: lyda klostrets ledare, inte äga något och inte gifta sig.

_Flera gånger om dagen, och även mitt i natten, samlades alla i

klostret för att be. _På övrig tid arbetade munkarna och nunnorna med många olika sysslor. _De skötte jordbruket och klostrets trädgård. _De handarbetade, byggde hus, studerade och skrev böcker. _Många kloster hade ett sjukhus där man vårdade gamla och sjuka. _Resande som behövde ett rum för natten var också välkomna. _Ingen god kristen kunde lämna en medmänniska utanför porten.

_Barn i kloster

_Klostret hade en egen skola.

_Rika familjer betalade bra för att deras barn skulle få undervisning, men ibland kunde också fattiga barn få en chans. _Barnen bodde då i klostret under kortare eller längre tid.

_Föräldrar kunde ibland välja att sätta sina barn i kloster för resten av deras liv. _En anledning kunde vara att de inte lyckats hitta någon man att gifta bort sin dotter med.

_Då kunde flickan leva resten av

#126

#469

sitt liv som nunna. _För att
klostret skulle ta emot henne
skänkte hennes släktingar pengar
eller andra gåvor till klostret.

::: #127 ::::::::::::::::::::::::::::

== _Bildtext/beskrivning =====

_Så här kunde ett kloster se ut
under medeltiden. _Bakom
klostermurarna fanns det många
olika slags byggnader.

_Bildbeskrivning

_Teckning som visar ett kloster.

_Runt klostret finns en hög

stenmur. _Innanför muren finns

#127

#470

flera olika slags byggnader i
sten. _Störst av dem är kyrkan. _I
byggnaderna finns: stall, skola,
matsal, skrivsal, sovsal, sjukhus.
_Mellan husen finns trädgårdar och
klosterträdgård där grönsaker och
örter odlas. _Vid ett ställe syns
bikupor.

=====

:::: #128 :::::::::::::::::::::::

_Klostren spred kunskaper

:::::::::::::::::::::::::::::

_Munkarna och nunnorna kunde mycket

om till exempel jordbruk, olika

sorters hantverk och medicin. _De

olika klostren i _Europa hade

kontakt och spred sina kunskaper

mellan varandra. _Munkarna och

nunnorna spred även sina kunskaper

till människorna utanför

klostermurarna på olika sätt.

_Klosterträdgården

_I klosterträdgården odlades

frukt, grönsaker, kryddor och

#128

#472

läkeväxter. _Läkeväxterna användes som ingredienser till mediciner.

_Många växter innehåller ämnen som fortfarande används som läkemedel.

_Ett exempel är barken av trädet sälg, som har ett smärtstillande ämne som finns i vissa

huvudvärkstabletter. _Klostren hade även bikupor som gav honung.

_Skrivandet var en konst

_Klostren samlade sina kunskaper i böcker som förvarades i biblioteken.

_Varje bok behövde skrivas av för hand, vilket tog väldigt lång tid.

#128

#473

_Att skriva av _Bibeln kunde ta över ett år. _Det gjorde att böckerna var oerhört dyrbara. _Vissa var så dyrbara att man kedjade fast dem i bokhyllorna.

_Texterna skrevs med latinska bokstäver, det vill säga samma alfabet som det vi använder i dag.

_Bokstäverna i de här handskrivna böckerna är vackert formade och teckningarna är oftast färglagda.

_Varje nytt kapitel eller större avsnitt i boken börjar med en stor, praktfull anfang, som den första

bokstaven kallas. _Ibland är
anfangerna så stora att de
innehåller bilder.

=== _Bildtext =====

_Ringblomma var en av många nya
växter som kom med klostren under
medeltiden. _Den kunde användas
för att läka sår och hudutslag,
men även för att smaksätta soppor.

_Munken skriver inte på papper
utan på pergament, som är gjort av
tunna djurhudar. _Pennan är en
gåsfjäder som han doppar i bläck.

_En av _Sveriges äldsta bevarade

böcker innehåller texter för
adventshögtiden. _Här syns
bokstaven _P som anfang.

=====

::: #129 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Birgitta _Birgersdotter
:::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Birgitta _Birgersdotter föddes år
#1303 i en rik och mächtig familj i
_Uppland. _Hon blev känd i hela
_Europa redan medan hon levde. _För
katolska kyrkan är hon ett _helgon
som många fortfarande ber till. _Hon
kallas _Den heliga _Birgitta.

#129

#476

_Tiden i _Sverige

_När _Birgitta var sju år upplevde hon att _Jesus talade till henne.

_Han ville att hon skulle hjälpa honom att befria världen från fattigdom, orättvisor och krig.

_Birgitta var #13 år när hon gifte sig. _Hon levde med sin man på den stora gården _Ulvåsa i

_Östergötland. _Samtidigt som hon skötte gården och barnen ägnade hon sig åt att hjälpa fattiga och sjuka.

_Hon lät bland annat bygga ett sjukhus.

#129

#477

_Jesus fortsatte att tala till
_Birgitta i hennes drömmar under
hela hennes liv. _Självt kallade hon
dessa samtal för uppenbarelser.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Målning på ett altarskåp från

_Appuna kyrka i _Östergötland.

_Bilden är målad på #1400-talet

och visar hur den tioåriga

_Birgitta möter _Jesus i en

uppenbarelse.

_Bildbeskrivning

_Målning som visar heliga

_Birgitta och _Jesus. _Birgitta

har en hellång vit klänning på sig
och håller ihop handflatorna
framför bröstet. _Jesus är naken
med bara ett litet skynke runt
höfterna.

=====

_Till påven i _Rom

_Birgitta ville grunda ett eget
kloster i _Vadstena men för att
kunna göra det behövde hon påvens
tillstånd. _Efter sin mans död
vandrade _Birgitta därför
tillsammans med sin dotter _Katarina
till _Rom. _När de kom fram visade

#129

#479

det sig att påven var i _Frankrike,
men _Birgitta väntade envist i
nästan #20 år. _Till sist fick hon
möta påven och _Birgittas kloster
godkändes.

_Birgitta helgonförklarades

_Birgittas uppenbarelser handlade
inte bara om _Jesus, utan också om
påven och olika kungar. _Birgitta
kritiserade dem för att de inte
stoppade krigen i _Europa, och för
att de inte levde som _Gud hade lärt
dem. _Uppenbarelserna skrevs ner och
spreds inom hela den katolska

kyrkan.

_Birgitta dog år #1373 i _Rom.

_Hon fick aldrig se sitt kloster i
_Vadstena, men dottern _Katarina såg
till att det blev färdigbyggt. _Även
fast inte _Birgitta lyckades stoppa
krigen blev hon en förebild för
många. _Därför helgonförklarades hon
av påven efter sin död.

_Kistan med _Birgittas kvarlevor
finns i _Vadstena klosterkyrka.

@_Helgon är en människa som levt
nära _Gud och som blivit helig efter
sin död. _Människor kan i böner be

#129

#481

helgonet om hjälp.

::: #130 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Nöd och hemska sjukdomar

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext =====

_Fattiga och sjuka kunde få vård på klostersjukhuset. _Ibland var det så trångt att man fick dela säng med en annan sjukling.

_Bilden visar ett kloster i

_Frankrike.

=====

_De år det regnade för lite eller för mycket kunde skörden bli så

liten att maten inte räckte till.

#130

#482

_Mest drabbades de fattiga som inte hade haft möjlighet att spara.

_Människor som svälter och inte får ordentligt med näring blir lättare svaga och sjuka. _Febersjukdomar var livsfarliga på medeltiden. _Vid varje födsel var det stor risk att kvinnorna skulle drabbas av den dödliga barnsängsfebern, eftersom _hygienen var så dålig.

_Klostren tog emot sjuka, men det var långt ifrån alla som kunde vårdas där.

_Lepra

_Lepra var en vanlig sjukdom under medeltiden. _Den sjuke får stora sår på huden, och kroppen fräts sakta sönder. _Fingrar och fötter vissnar och faller av.

_Eftersom sjukdomen är mycket smittsam var alla rädda för att komma i kontakt med de leprasjuka.

_De fick till exempel inte komma in i kyrkan utan fick nattvarden genom ett särskilt hål i kyrkväggen.

_Lepra finns fortfarande i vissa delar av världen, men numera finns

mediciner som kan bota de sjuka.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den som hade fått lepra kunde ringa i klockan så att andra människor inte skulle komma för nära. _Samtidigt var det ett sätt att tiggas. _Medeltida teckning.

_Bildbeskrivning

_Teckning av en man som är prickig i ansiktet.

=====

@_Hygien är rengöring av kroppen och platser där vi lever.

_Pest

_Genom historien har pest varit en av de mest smittsamma och farliga sjukdomar som drabbat människor.

_Pest kan spridas av loppor som sugit blod ur sjuka råttor, men den kan också spridas från människa till människa.

_En person som smittas kan få svarta fläckar och bölder på huden eller hosta om pesten har satt sig på lungorna. _Den sjuke får hög feber och dör efter bara några

dagar.

_Pest finns fortfarande i flera delar av världen, men botas lätt i dag med hjälp av läkemedlet antibiotika.

_Digerdöden

_På #1300-talet gick pesten särskilt hårt fram. _Då fick den namnet digerdöden, vilket betyder den stora döden. _Kanske en tredjedel av _Europas befolkning dog på bara fyra år.

_År #1349 nådde digerdöden staden

_Bergen i _Norge med ett engelskt

#131

#487

skepp där hela besättningen var sjuk och alla dog. _Digerdöden spred sig i staden och i _Norge, och sedan vidare till _Sverige och _Finland. _Danmark smittades genom sina kontakter med _Tyskland.

_Folk dog i massor. _I vissa byar och städer dog hälften av befolkningen. _Digerdöden skilde inte på rika och fattiga, utan alla kunde drabbas. _För att skydda sig från smittan målade man vita kors på dörrarna till hus där någon var sjuk. _När någon dött körde man så

fort som möjligt bort den dödes kropp och grävde ner den utanför stadsmurarna.

_När så många i befolkningen försvann blev många gårdar och hus tomma. _Jordbruket och handeln minskade. _Det dröjde bortåt hundra år innan _levnadsstandarden för befolkningen var tillbaka där den hade varit före digerdöden.

=== _Bildtext =====

_Genom att sticka hål på bölderna trodde man att det onda skulle rinna ut. _Utanför väntar

likvagnen.

=====

@_Levnadsstandard är ett ord som beskriver vilka inkomster en person har och vilka varor och tjänster personen kan köpa.

::: #132 :::::::::::::::::::::::

_Magi och folktro

:::::::::::::::::::::::

_På medeltiden kände man inte till varför människor blev sjuka.

_Kunskap om bakterier och virus

fanns inte. _I stället hittade man på egna förklaringar till sjukdomar

och annat som var farligt eller

#132

#490

verkade konstigt.

=== _Textruta =====

_Vid tandvärk

_Gå till en tandvårkstall och peta
med en spik på den onda tanden.

_Slå sedan in spiken i trädet.

=====

_Kloka gummor och gubbar

_I byarna fanns ofta någon klok
gumma eller gubbe som kunde
tillverka mediciner och ge goda råd.

_Deras recept på gröt och salvor

kunde innehålla allt möjligt:

läkeväxter, tuppblod, spindelnät och

#132

#491

ormskinn. _För att öka läkekraften
rabblade de magiska ramsor medan de
rörde ihop medicinen.

_Präster kallade detta för
djävulens påhitt. _De menade att det
endast var _Gud som bestämmer över
liv och hälsa. _Allt annat var
trollkonster som djävulen hittat på
för att lura människorna.

_Många växter användes som
medicin. _Luktviol användes mot
hosta, ljung mot sömnlöshet och sälg
mot smärta.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den som hade ont någonstans kunde gå till byns kloka gumma. _Hon rörde ihop en medicin mot det onda.

_Bildbeskrivning

_Teckning av två kvinnor och en pojke. _Han ser väldigt orolig ut.

_En kvinna rör i en skål och framför henne på bordet syns örter, en padda och en orm.

=====

#132

#493

_Övernaturliga väsen i naturen

_Trots att kristendomen var så viktig i människornas liv under medeltiden, levde folktron kvar under lång tid. _Folktro är tro på övernaturliga väsen och saker.

_Folktron kunde ibland ge människorna enklare svar på frågor om hur de skulle bete sig och vad de skulle akta sig för.

_Övernaturliga väsen kunde vara både goda och onda. _Höll man sig väl med dem kunde de hjälpa

människorna. _Samtidigt var de lite farliga och man fick inte reta upp dem.

_Vissa väsen, som troll och jättar, finns kvar i sagor och berättelser ännu i våra dagar.

_Trollen

_För medeltidens människor var det farligt att röra sig i den vilda naturen. _På natten och i de djupa skogarna trodde man bland annat att trollen härskade. _Trollen kunde röva bort människor och ta med dem till sina grottor i bergen.

_Skräcken för troll hade funnits redan under vikingatiden.

_Tomtegubben

_Tomtegubben trodde man var en liten figur som höll till på gården, hjälpte till med det dagliga arbetet och skötte om gårdens folk och djur.

_Trots sin storlek var han snabb som en vessla och stark som en oxe.

_Redan på #1300-talet skriver den heliga _Birgitta om tomtar, men tron på dessa små väsen är sannolikt äldre än så.

_Maran

_En mara var ett väsen som hemsökte människor och djur på natten genom att ge dem mardrömmar.

_Hennes hemska drömmar gjorde att man vaknade kallsvettig och kände sig kvävd. _I en isländsk saga från vikingatiden berättas om hur en kung blir dödad av en mara.

_Vi kallar fortfarande hemska drömmar för mardrömmar.

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym tolv av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym tolv

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Källor: _Vad finns kvar från

medeltiden? (#134) #498

_Ute i världen: _Korstågen

(#136) #506

_Medeltiden del #2 år

#1350--#1520 (#138) #514

_Staden var en marknadsplats

(#140) #517

_Lagar och regler i staden

(#142) #526

_Fest och nöjen (#144) #533

_Iii

_Hansan och handeln runt

_Östersjön (#146) #540

::: #134 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Källor: _Vad finns kvar från
medeltiden?

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vi vet mycket om medeltiden
eftersom fler människor kunde skriva
under den här tiden. _Många av deras
handskrivna böcker, anteckningar och
brev finns bevarade.

_Även många av de gamla borgarna,
kyrkorna och husen som byggdes av
sten finns kvar och kan ge
information. _Allt sådant utnyttjar
forskarna när de ska förklara livet
och händelserna under medeltiden.

#134

#498

=== _Bildtext =====

_Handskrift från

#1200--#1300-talet.

_Landskapslagarna är skrivna på en
ålderdomlig svenska som är svår

att förstå i dag. _Sidan ur

_Östgöotalagen visar en del av

_Vådamålsbalken, den del av lagen

som beskriver vilka straff som

väntade den som skadade en annan

människa.

=====

_Barns rättigheter i landskapslagar

_Från medeltiden finns det en del skrivna källor som kan ge ledtrådar till hur barn hade det. _Bland de äldsta texterna hittar vi lagtexter.

_Flera av lagarna innehåller regler för barndop. _Det var viktigt att barnet döptes så fort som möjligt av en präst. _Dopet var ett skydd mot onda makter. _Om barnet var sjukt och riskerade att dö kunde det bli så bråttom att föräldrarna fick döpa barnet.

_I _Upplandslagen står det:
#134

#500

_Nu bo en karl och hans hustru
ensamma på ett torp, och hans hustru
föder barn; om barnet födes sjukt,
hellre än att det dör okristet, döpe
det fader eller moder.

_I lagarna finns också regler för
vem som får ärva vem.

_Bestämmelserna ser olika ut i de
olika lagarna, men söner fick alltid
ärva mer än sina systrar. _I

_Östgöotalagen, som du kan se här
ovan, står det:

_Först är son och jämväl dotter
faders arvinge; son ärver två

tredjedelar och dotter en tredjedel.

=== _Bildtext =====

_Bild ur _Ärvdabalken från

#1300-talet där son och dotter

bråkar om arvet. _Lagen bestämde

att sonen ärver två tredjedelar

och dottern en tredjedel av hela

arvet.

=====

::: #135 :::::::::::::::::::::::

_Bockstensmannen

_På _Hallands kulturhistoriska

museum finns kvarlevorna av en man

som hittats i en torvmosse. _Mossen

#135

#502

heter Bockstens mosse och den fick
ge namn till mannen. Forskare tror
att Bockstensmannen dog någon gång
mellan år #1350 och #1370. I
#600 år hade mossen bevarat hans
skelett, hår och kläder. Dräkten är
den enda kompletta mansdräkten i
Europa som finns bevarad från
medeltiden.

När mannen begravdes hade han
fått tre pålar stuckna genom
kroppen. Det skulle hindra honom
från att stiga upp ur graven och
spöka.

#135

#503

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Så här var _Bockstensmannen
klädd.

_Bildbeskrivning

_Teckning. _Bockstensmannen är
klädd i kjortel och kappa. _Det
ser ut som en lång tunika och en
mantel. _På benen har han hosor
(som strumpbyxor) och på huvudet
en struthätta (som en huva). _På
fötterna har han fotlappar. _Han
håller en vandringsstav.

=====

#135

#504

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I montern kan man se mannens skelett och hår. _I bägaren ligger hjärnan.

_Flera forskare har arbetat med att återskapa _Bockstensmannens ansikte. _Tillsammans med kopior på kläderna får vi en bild av hur mannen såg ut när han levde på #1300-talet.

_Bildbeskrivning

_Bockstensmannens skelett ligger på rödfärgat grus. _En påle är nerstucken mellan revbenen.

#135

#505

_Modell av _Bockstensmannens

ansikte. _Han har vågigt rött hår.

=====

::: #136 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Ute i världen: _Korstågen

::: :::::::::::::::::::::::::::::::

_Under medeltiden var staden

_Jerusalem och andra platser i

_Palestina där _Jesus levt, heliga
platser för de kristna människorna.

_Palestina kallades för _Heliga
landet och en person som gjorde en
resa dit kallades pilgrim.

_I slutet av #1000-talet blev det
svårare för kristna att besöka
#136 #506

området, eftersom de turkiska muslimerna som var härskare där började ta ut höga avgifter från pilgrimerna som kom dit.

_Korståg till _Heliga landet

_Påven ville befria _Heliga landet från muslimerna. _Han lovade en rik belöning i himlen till de riddare som hjälpte till. _Det ledde till flera blodiga krig. _Krigen kallas korståg och riddarna korsriddare.

_En av de mest kända korsriddarna var _Englands kung _Rikard _Lejonhjärta. _Han ledde det tredje

korståget i slutet av #1100-talet.

_Rikard _Lejonhjärta överlevde
korståget men dödades av en pil
under en strid i _Frankrike.

_I nästan tvåhundra år kämpade
kristna och muslimer mot varandra.

_De kristna härskade en tid i

_Heliga landet under de här åren.

_År #1291 drev muslimerna bort de
sista korsriddarna från _Palestina.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Ungefär så här kunde korsriddaren
se ut när han var klädd i sin
rustning.

#136

#508

_Bildbeskrivning

_Foto av en riddare. _På kroppen har han en rustning av ringbrynja. _Den är gjord av små ringar som satts ihop till en tröja och byxor. _Över den har han en tabard i tyg som täcker rustningen. _Över axlarna hänger en mantel och på huvudet en hjälm som också täcker ansiktet.

=====

_Kunskaper spreds

_Kontakten med muslimerna ledde också till ökad handel och utbyte av idéer och kunskap. _Eftersom de kristna länderna hade nära kontakt med varandra kunde dessa kunskaper sedan nå ända upp till _Norden.

_Tegelstenar gjordes av lera och bakades som kakor och brändes i en ugn. _Européerna lärde sig bränna tegel på #1100-talet. _Med tegel kunde de bygga bland annat kyrkor och kloster.

_Konsten att bygga kvarnar kommer från _Persien. _I _Europa var det munkarna som spred kunskapen om hur man bygger vattenkvarnar och väderkvarnar. _Tack vare kvarnarna kunde bönderna mycket enklare mala säd till mjöl. _Innan gjordes det arbetet ofta för hand av trälkvinnor.

_Korståg i norra _Europa

_Korstågen riktades inte bara mot muslimerna i _Palestina. _På #1100-talet och #1200-talet tog sig danska och tyska riddare till

#137

#511

_Estland och _Lettland. _Båda länderna erövrades, och befolkningen tvingades gå över till kristendomen.

_Vid samma tid for svenskar på korståg till _Finland. _Där gick det på samma vis. _Svenskarna segrade och byggde slott och kyrkor. _De finska bönderna tvingades döpa sig och betala skatt, både till kyrkorna och till den svenska kungen. _På det viset blev _Finland en del av det svenska riket.

=== _Bildtext =====

_Den här målningen från

#1400-talet föreställer den

svenske kungen _Erik den helige i
ett skepp på väg till _Finland.

_Resan brukar kallas det första

svenska korståget och historiker

tror att resan kan ha gjorts på

#1150-talet.

=====

::: #138 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Medeltiden del #2 år #1350--#1520

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_Historia

_Medeltiden är den tidsperiod i svensk historia som följer efter vikingatiden. _Den pågår i ungefär #500 år, från det att _Sverige kristnas fram till dess att _Gustav _Vasa är på väg att ta över makten i _Sverige.

_Det här kapitlet handlar om den senare delen av medeltiden. _Sverige återhämtar sig sakta efter pesten,

#138

#514

befolkningen ökar och många städer byggs. _Handeln med andra länder blir vanligare, framför allt i städer runt _Östersjön.

_Under den här perioden pågår en kamp om makten i _Norden. _Sverige är ofta i krig. _Även inom _Sverige finns konflikter mellan olika grupper som slåss om att få styra landet.

::: #139 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om
é städerna som växte fram med de
tyska köpmännen

é hur livet var för människorna i
staden

é att olika grupper slogs om makten
i _Sverige

é hur _Nordens länder förenades i en
union.

=== _Bildbeskrivning =====

_Tre killar och tjejer pratar:

-- _De flesta var bönder på

medeltiden. _De skaffade nästan

all mat de behövde på egen hand.

-- _Många bodde också i städer.

_Där gick det väl inte att odla.

_Hur fick de i staden sin mat?

=====

::: #140 :::::::::::::::::::::::

_Staden var en marknadsplats

:::~::~:::::::::::::::::::::

_Det medeltida samhället var helt

beroende av jordbruket. _De allra

flesta människor var bönder. _För

att köpa och sälja varor samlades

man på marknadsplatser. _Under

#1100-talet och #1200-talet hade det

växt fram flera nya marknadsplatser

#140

#517

i Norden. Många av dem blev städer som fortfarande finns kvar.

Städerna växte och blev fler

Digerdöden medförde att många gårdar och hus blev tomma.

Jordbruket och handeln minskade.

Även städerna drabbades hårt av pesten och många hus stod tomma länge.

I början av 1400-talet började städerna växa i storlek igen.

Handeln blev då viktigare att kontrollera. Det gynnade dem som styrde staden eftersom de då kunde

göra stora vinster. _De tog ut tull,
en sorts skatt, på alla varor som
skulle säljas i staden.

=== _Bildtext =====

_En läderpung med mynt från
medeltiden.

=====

_Stadens invånare

_De som betalade skatt i staden
kallades borgare. _Endast borgarna i
städerna fick syssla med handel och
hantverk i trakten. _Det kallades
för stadsprivilegier.

_Drängar, pigor och andra arbetare

#140

#519

fick inte kalla sig borgare trots att de bodde i staden. _De behövde inte betala skatt men hade inte heller samma privilegier.

_Som kvinna i staden var uppgiften att sköta hemmet och barnen, men också att hjälpa sin man i hans verkstad eller handelsbod. _Om mannen dog kunde hon ta över hans verksamhet.

_Barn till hantverkare eller handelsmän kunde få lära sig att läsa och skriva, i alla fall om man var pojke. _Då sonen blev

tillräckligt gammal fick han börja
hjälpa till med pappans
arbetsuppgifter. _Flickorna fick
lära sig sy och laga mat. _Ofta fick
de också lära sig hantverk.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Borgaren och hans familj.

_Borgarna var hantverkare eller
handelsmän som bodde i städerna.

_Bildbeskrivning

_Teckning av familjen. _Pappan har
på sig en tunika och hosor (som
strumpbyxor). _Mamman har en lång
klänning och slöja över håret.

#140

#521

_Barnet har en kjortel (som
klänning) och mössa.

=====

::: #141 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Den medeltida staden

_Städer på medeltiden låg oftast
vid vatten eftersom det var enklast
att frakta varor med båt.

_Som skydd mot fienden kunde
staden ha en mur, höga stängsel, en
vallgrav eller en borg. _I mitten av
staden fanns ett torg, en kyrka och
ett rådhus i sten, men de andra
husen var oftast byggda av trä.

#141

#522

_Handelsmännens gårdar låg mitt i staden med magasin, byggnader för varor. _Lite utanför centrum arbetade och bodde hantverkarna. _De kunde vara skomakare, vagnmakare, vapensmeder, vävare, krukmakare och en mängd andra yrken.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta som visar städer i _Norden under medeltiden. _Flest städer finns i _Danmark, längs kusterna och runt _Vänern och _Vättern.

_Dessa städer finns: _Bergen, _Flensburg, _Malmö, _Köpenhamn,

_Kalmar, _Visby, _Stockholm, _Åbo.

=====

_Skrået var en förening för
hantverkare

_Stadens hantverkare höll ihop i
olika skrån, en sorts föreningar.

_Skomakarnas skrå bestämde hur många
skomakare det fick finnas i staden.

_Om de skulle bli för många skulle
inte alla få arbete. _På samma sätt
bestämde man inom de andra skråna.

_För att kunna bli hantverkare
krävdes oftast att man var son till
en hantverkare. _Först behövde han

#141

#524

bli antagen som lärling hos en
mästare. _Lärlingstiden kunde vara i
flera år. _Därefter blev han gesäll
och arbetade med yrket under många
år. _När mästaren dog kunde gesällen
ansöka hos skrået om att få bli en
ny mästare.

=== _Bildtext =====

_Hantverkare, handelsmän och
bönder samlas på marknadsplatsen.

=====

::: #142 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Lagar och regler i staden

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_När många personer bor nära

varandra är det viktigt att det

finns regler att följa för att allt

ska fungera. _Det var borgmästaren

och rådmännen som såg till att

stadens lagar och regler följdes.

_Rådmännen ingick i ett råd som

valdes av stadens borgare.

_Borgmästaren var rådets ordförande.

_Nattvakten

_En viktig regel var att aldrig

slarva med elden. _Husen låg så tätt

#142

#526

att hela staden snabbt skulle brinna ner om elden kom lös. _Nästan alla gamla städer i _Norden har råkat ut för stora bränder.

_När stadsporten låstes på kvällen började nattvakten gå sina turer.

_Han skulle ropa "_Elden är lös!" om han upptäckte att det brann någonstans. _Då gällde det att snabbt väcka hela staden, och det bästa sättet var att ringa i kyrkklockorna.

_Nattvakten kunde också gripa tjuvar och andra brottslingar.

_Galgbacken

_Brottslingar dömdes av stadens rådmän och straffen var stränga. _De kunde få kroppsdelar avskurna eller bli piskade ute på torget medan folket såg på.

_Om brottet var mord eller stöld kunde straffet bli döden.

_Dödsstraffet verkställdes oftast genom hängning i en träställning på galgbacken. _Den låg utanför staden.

_Straffet var inte enbart till för att hämnas brottet utan också för att varna befolkningen.

#142

#528

=== _Bildtext =====

_Medeltida teckning av en hängd
man. _Träställningen kallas för
galge.

=====

::: #143 :::::::::::::::::::::::

_Bödeln och rackaren

_Det var stadens bödel som utförde
de grymma straffen. _Bödeln kunde
vara en brottsling som hade fått
behålla livet mot att han utförde
det här hemska arbetet.

_Bödelns medhjälpare kallades
rackaren. _Han hade många smutsiga

#143

#529

arbeten. _Han skulle till exempel tömma utedassen och ta bort döda djur som hittades i staden.

_Bödeln och rackaren stod helt utanför resten av samhället. _Ingen ville vara med dem. _På krogen fick de dricka sin öl för sig själva och i kyrkan fick deras familjer sitta på bänken längst bak.

=== _Bildtext =====

_Den smalaste gränden i _Gamla stan i _Stockholm kallades _Trånga trappors gränd under medeltiden.

_Senare fick den namn efter den

tyske köpmannen _Mårten _Trotzig.

=====

_Var det smutsigt på medeltiden?

_I städerna var det trångt.

_Hygienen var dålig och folk blev snabbt smittade eftersom orenlighet sprider sjukdomar. _Hönsen och grisarna sprang lösa på gatorna.

_Det fanns inte avloppsledningar eller soptunnor, utan allt man ville bli av med i hushållet vräkte man ut på gatan. _Det kunde vara slaskvatten, avföring eller aska från spisen.

#143

#531

_Varje husägare hade ansvar för att avföringen fördes bort från sitt hus. _Man skulle hålla rent utanför sitt hus.

_Kung _Magnus _Eriksson tyckte att det var ett problem att det var så smutsigt i _Stockholm. _Han införde därför bötesstraff för den som skräpade ner. _Böter för nedskräpning kunde vara #12 mark, som i dag skulle motsvara ungefär #12 #000 kr.

::: #144 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Fest och nöjen

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Under medeltidsveckan på _Gotland

klär man ut sig och roar sig som

på medeltiden.

_Bildbeskrivning

_Foto av killar och tjejer klädda

i medeltidskläder.

=====

_I alla kristna länder firas de

stora högtiderna jul och påsk. _Så

var det även på medeltiden, men då

hade man fler helger än i dag. _Det

#144

_#533

fanns särskilda helgondagar då man firade minnet av ett särskilt helgon.

_Skillnaden mellan vardag och fest var tydlig för den medeltida människan. _Man tog varje tillfälle man kunde för att anordna fest, till exempel när man var klar med vårsådd och höstskörd, när ett barn hade döpts och vid bröllop.

::: #145 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Fest i staden

_Borgarna i staden kunde festa när de hade gjort goda affärer och

#145

#534

tjänat mycket pengar. _När de festade drack de öl och vin och åt mycket mat. _På bilder från den här tiden ser man ibland att någon spyr mitt under måltiden. _Det kan man kanske förstå när man läser hur mycket det kunde bjudas på under en fest.

_Festligheterna kunde ibland bli støjiga och bråkiga när många människor samlades och drack tillsammans. _Man försökte i lagen sätta gränser för hur många som fick delta i festerna. _Enligt _Magnus

_Erikssons stadslag fick man till

exempel bjuda in som mest

#24 personer på barnsöl, firandet då
ett barn hade döpts.

=== _Textruta =====

_Festmåltid

_Enligt en skriftlig källa dukades
detta fram vid en fest för

#13 personer i _Stockholm:

en halv oxe

#2 får

#14 höns

#2 skinkor

#3 oxtungor

#145

#536

#2 kilo rökt kött

salt torsk

klenor (en sorts kaka)

vetekakor

semlor

russin och mandel

#2 tunnor öl

#1 kanna vin

=====

_Lekare underhöll på fester

_Fattiga människor som varken ägde egen jord att odla eller hade arbete på någon gård kallades löst folk.

_De gick från by till by och tiggde

#145

#537

eller stal mat för att överleva.

_Men några försörjde sig på att resa runt och uppträda. _De kallades lekare och var ofta skickliga på att spela instrument eller göra akrobatiska konster. _De kunde till exempel uppträda med att sjunga visor, gå på händerna, berätta roliga historier, vifta med öronen eller göra trollkonster.

_Lekarna spred mycket glädje i städer och byar. _Som lön fick de en bit mat, men därefter blev de ivägkörda och fick vandra vidare.

=== _Bildtext =====

_Narren var en typ av lekare. _Han hade färgglada kläder och en mössa med bjällror.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Spelmän reste runt och spelade när det var fest i en by eller en stad.

_Bildbeskrivning

_Målning som visar fyra män spela trumma, horn, harpa och hackbräde (ett tidigt piano).

=====

#145

#539

::: #146 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Hansan och handeln runt _Östersjön
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Östersjön var viktig eftersom många
handelsskepp färdades där. _De som
kontrollerade städerna runt
_Östersjön, kontrollerade även
handeln, och kunde ta ut tull.

_Redan under mitten av #1100-talet
hade det börjat växa fram tyska
handelsstäder som allt mer tog över
handeln runt _Östersjön.

_Handelsförbundet _Hansan

_Tyska köpmän och hantverkare

flyttade till städer i hela

#146

#540

_Östersjöområdet. _De tyska köpmännen slöt sig samman i ett handelsförbund som fick namnet _Hansan. _Genom att samarbeta kunde de transportera sina varor billigare och säkrare. _Hansan hade egna krigsfartyg för att skydda sig mot sjörövare.

_Från början bestod förbundet av enbart köpmän, men så småningom blev _Hansan i stället ett förbund mellan hela städer. _Den viktigaste hansestaden kom att bli _Lübeck i norra delen av nuvarande _Tyskland.

=== _Textruta =====

_Tyska ord i svenskan

_De tyska köpmännen förde med sig

tyska ord, som sedan blev en del

av det svenska språket. _Här är

några ord som vi hämtat från

tyskan:

betala

räkna

resa

strumpor

kosta

måla

byxor

#146

#542

skomakare

köpa

skicka

snickare

=====

_Hansan växte sig allt mäktigare

_Under #1200-talet och #1300-talet
fick _Hansan allt större makt.

_Hansans köpmän ingick i städernas
råd och fick därför vara med och
bestämna i viktiga frågor. _I
hansestäderna fanns det ingen kung,
utan varje stad hade egna lagar och
krigare.

#146

#543

_Hansan var rik och kunde låna ut
pengar till kungar och stormän. _Den
som lånat pengar blev då tvungen att
följa de krav som _Hansan ställde.

_På så sätt fick _Hansan stor makt.

=== _Bildtext =====

_Bilden från #1400-talet visar ett
hansaskepp på väg till den tyska
staden _Köln.

=====

::: #147 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Storstaden _Visby

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Visbys ringmur är det största byggnadsverket i _Norden som finns kvar från medeltiden.

_Bildbeskrivning

_Foto av _Visbys ringmur. _Runt staden går en hög mur av sten.

_Här finns också höga utkikstorn.

=====

_Hansestaden _Visby på _Gotland var _Nordens största och modernaste stad på medeltiden. _Det berodde på att

#147

#545

_Visby låg bra till mitt i
_Östersjön där många skepp
passerade.

_I _Visby bosatte sig många tyska,
ryska och svenska köpmän som blev
rika på handeln i _Östersjön. _De
byggde stora köpmanshus och magasin
där varorna kunde förvaras. _Några
av husen var fem våningar höga. _Vid
#1300-talets början hade _Visby
cirka #8 #000 invånare.

_För att skydda _Visby lät
köpmännen bygga en mur som gick runt
staden. _Muren är #3,6 km lång och

står där än i dag. _Många av medeltidshusen innanför muren finns också kvar.

=== _Textruta =====

__UNESCO:s lista över världsarv

_Visby finns med på __UNESCO:s

lista över världsarv. _Det betyder

att staden anses vara viktig för

hela mänskligheten och ska skyddas

så att den inte förstörs. _Tanken

med världsarven är att vi som

lever nu ska bevara och sköta dem

så att människor kan besöka dem

även i framtiden.

#147

#547

_På världsarvslistan finns över
#1000 platser eller byggnader i
drygt #160 länder. _Några exempel
är hällristningarna i _Tanum,
staden _Venedig i _Italien och
_Egyptens pyramider. __UNESCO är
en organisation som hör till ___FN.

=====

_Åsgård m fl

___PULS SO; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym tretton av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svällpappersbilder.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Innehåll till volym tretton

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Kamp om makten i _Norden

(#148) #549

_Drottning _Margareta enade

_Norden (#150) #555

_Union eller inte? (#152) ... #563

_Anfallet på _Sverige (#154)

..... #572

_Stockholms blodbad (#156) .. #579

_Källor: _Målningar som finns

kvar från medeltiden

(#158) #586

_Iii

::: #148 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kamp om makten i _Norden

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_Under digerdöden år #1350 var det

_Magnus _Eriksson som var kung i

_Sverige. _Befolkningen fick svårt

att betala skatt och stormännen var

missnöjda med kungens sätt att styra

riket. _Det var en orolig tid och

många slogs om makten.

_Valdemar _Atterdag anföll _Gotland

_Även i _Danmark hade det varit en
tid av konflikter om makten. _I

mitten av #1300-talet lyckades den

danske kungen _Valdemar _Atterdag

#148

#549

ena _Danmark. #1360 återtog han landskapen _Skåne, _Halland och _Blekinge från _Sverige. _De här landskapen hade den svenske kungen _Magnus _Eriksson några år tidigare köpt av tyskarna som då hade härskat i _Danmark.

#1361 seglade _Valdemar _Atterdag med sina krigare till först _Öland och sedan _Gotland, där de brände och plundrade.

_År #1361 erövrade den danske kungen _Valdemar _Atterdag _Gotland efter att ha mött de gotländska

bönderna i flera slag. _Det
avgörande slaget stod utanför
_Visbys murar där #1800 gotlänningar
dödades.

::: #149 ::::::::::::::::::::::::::::

_Stadsborna skyddade sig bakom muren

=== _Bildtext/beskrivning =====

_På _Gotlands museum finns fynd
från slaget utanför _Visby. _Genom
undersökningar av skeletten vet
man att en femtedel av alla
stupade var unga män under #20 år.

_Bildbeskrivning

_Foto som visar en döds-kalle med

#149

#551

en ringbrynjehuva på sig. _Det är en huva gjord av små ringar i metall.

=====

_De gotländska bönderna försvarade sig så gott de kunde, men efter ett blodigt slag utanför _Visbys ringmur år #1361 förlorade de sin ö till danskarna.

_Borgarna inne i _Visby hjälpte inte bönderna i detta krig utan tog skydd bakom ringmuren. _Efter slaget öppnade de stadsportarna för den danska hären. _Valdemar _Atterdag

#149

#552

släpptes in i staden med sina krigare och .förhandlade med de rika köpmännen. _Det viktigaste för köpmännen var att handeln kunde fortsätta som förut. _Stadsborna överlämnade _Visby till danskarna och de danska krigarna fortsatte plundra på _Gotland.

_Albrekt av _Mecklenburg

_Kung _Magnus _Eriksson hade stora konflikter med de svenska stormännen och tvingades #1363 att fly till

_Norge där hans son _Håkan var kung.

_Stormännen valde då _Magnus

systemson, _Albrekt av _Mecklenburg,
till kung. _Men de ångrade sig
snart. _Albrekt var tysk och snart
började tyskar bestämma överallt: i
städerna, i _krigsmakten och i
kungens råd.

_Både stormännen och bönderna
gjorde uppror, alltså protesterade
genom att kriga. _De vände sig till
_Danmark för att få hjälp. _Där
regerade _Valdemar _Atterdags
dotter.

@_Förhandla är när man diskuterar
tills man kan bestämma något.

@_Krigsmakten är de som har hand om
försvaret och krigandet i ett land.

::: #150 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Drottning _Margareta enade _Norden
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_I _Danmark och _Norge regerade
drottning _Margareta. _Hon var
dotter till _Valdemar _Atterdag. _De
svenska stormännen bad henne om
hjälp med att avsätta _Sveriges kung
_Albrekt.

_Margareta segrade över _Albrekt

_Vintern #1389 hade _Margareta
samlat ihop så många stormän och
krigare att _Albrekts tyska armé
#150 #555

kunde besebras i ett stort slag
utanför _Falköping i _Västergötland.

_Stormännen utsåg _Margareta till
drottning över _Sverige. _Margareta
blev alltså regent över hela
_Norden.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Ingen vet säkert hur _Margareta
såg ut. _Så här avbildas hon på
sin grav i _Roskilde, _Danmark.

_Bildbeskrivning

_Målning av drottning _Margareta
som har på sig en röd klänning och
en kappa med vida ärmar. _På

#150

#556

huvudet har hon en kungakrona.

=====

_Margareta _Valdemarsdotter

_Margareta var dotter till den danske kungen _Valdemar _Atterdag.

_När hon var tio år giftes hon bort med den tretton år äldre kung _Håkan i _Norge. _Håkan var son till

_Magnus _Eriksson, _Sveriges kung.

_Planen med giftermålet var att försöka skapa fred mellan _Nordens länder. _När _Margareta var #17 år födde hon en son som fick namnet

_Olof. _Han hade redan som liten

#150

#557

pojke valts till kung i _Danmark och när hans far, kung _Håkan, plötsligt dog blev _Olof kung i både _Norge och _Danmark, bara tio år gammal.

_Margareta var den som fick styra tills sonen blev myndig. _Men _Olof dog #17 år gammal och _Margareta blev därför drottning i _Danmark och _Norge. _Albrekt kallade _Margareta "_Kung _Byxlös" för att håna henne. _Han tyckte inte att hon som kvinna kunde vara regent.

#1389 blev hon ändå drottning över _Sverige. _Hon dog av pesten #59 år

#150

#558

gammal.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den här klänningen tror man att

_Margareta har burit.

_Bildbeskrivning

_Foto av en gul klänning. _Tyget

är vävt med guldtrådar.

=====

::: #151 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Kalmarunionen

_Margareta var en mycket skicklig politiker. _Hon var särskilt duktig på att undvika våld och i stället lösa konflikter med förhandlingar.

#151

#559

_Ibland använde hon hot och ibland belöningar för att få som hon ville.

_Margareta bestämde att hennes fosterson, _Erik av _Pommern, skulle efterträda henne när hon dog.

_Sommaren #1397 samlade hon

_Nordens biskopar och mäktigaste stormän till ett möte i _Kalmar.

_Där _kröntes _Erik till kung över hela _Norden. _De tre länderna skulle styras av en och samma regent, men de skulle ha sina egna lagar. _De bildade en union, ett förbund mellan flera länder.

#151

#560

_Unionen kom att kallas

_Kalmarunionen. _Tanken var att de nordiska länderna nu skulle samarbeta i stället för att kriga mot varandra.

_Kalmarunionen var ett förbund mellan _Danmark, _Norge och _Sverige. _Även områden som _Island, _Färöarna och _Finland ingick i unionen.

_Trots att _Erik var krönt till kung fortsatte _Margareta att regera i _Norden fram till sin död #1412.

_Hon skapade goda kontakter med

#151

#561

andra regenter och blev en av
medeltidens mäktigaste personer i
_Europa.

=== _Bildtext =====

_Detta är _Erik av _Pommerns

kröningsbrev. _När alla de

#67 stormännen hade enats om att

välja _Erik till kung satte de

sina sigill under texten. _Ett

sigill är smält lack där man

trycker in sin namnstämpel.

=====

@_Kröna till kung eller drottning är

när man sätter en krona på någons

#151

#562

huvud för att göra den personen till regent.

::: #152 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Union eller inte?

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kalmarunionen skulle finnas kvar i över hundra år. _Länderna samarbetade men unionstiden blev ändå en blodig tid fylld av strider.

_Utländska fogdar plågade bönderna

_Unionen krigade ofta med _Hansan.

_För att begränsa _Hansans makt i

_Östersjön införde unionskungen,

_Erik av _Pommern, #1429 en tull för

alla fartyg som seglade genom

#152

#563

_Öresund. _Öresund är det smala
området med vatten som ligger mellan
_Danmark och _Sverige.

_För att få pengar till krigen
tvingade _Erik av _Pommern bönderna
i _Sverige att betala mer skatt.

_Erik litade inte på de svenska
stormännen utan satte in utländska
fogdar i _Sverige, de flesta från
_Danmark. _De svenska stormännen var
missnöjda med de utländska fogdarna
och med att kung _Erik inte lyssnade
på sina svenska rådgivare.

=== _Textruta =====

_Drottning _Filippa

_Filippa var en engelsk prinsessa som var #12 år när hon giftes bort med _Erik av _Pommern. _Filippa var till stor hjälp för kung _Erik och fungerade som ensam regent över _Norden under flera år när _Erik åkte på långa resor.

=====

_Bergsmännens uppror

_Missnöjet kom att leda till flera uppror. _Ett stort uppror under ledning av _bergsmannen _Engelbrekt

#152

#565

startade #1434. _Bönderna körde iväg de utländska fogdarna och erövrade eller brände ner deras borgar.

_I _Sverige ville de flesta fortfarande ha kvar unionen med _Danmark och _Norge, men de ville att landet skulle styras av sina egna lagar som det hade bestämts när unionen bildades. _De krävde att skatterna skulle sänkas och att kungen inte skulle få sätta in utländska fogdar i landet.

_Efter _Engelbrekts uppror avsattes _Erik av _Pommern i

#152

#566

_Sverige och ett par år senare också
i de andra länderna.

=== _Bildtext =====

_Den här statyn över _Engelbrekt
gjordes på #1930-talet och står i
_Örebro slott.

=====

@_Bergsman kallades en bonde som
förutom att bedriva jordbruk och
boskapsskötsel även ägnade sig åt
gruvbrytning och järntillverkning.

#152

#567

::: #153 :::::::::::::::::::::::

_Sten _Sture den äldre

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Skulpturen med _Sankt _Göran och draken hyllar svenskarnas seger i slaget vid _Brunkeberg år #1471.

_Sten _Sture den äldre föreställer riddaren och draken är _Danmark.

_Prinsessan är _Sverige.

_Skulpturen var färdig #1489 och finns i _Storkyrkan i _Stockholm.

_Bildbeskrivning

_Skulpturen visar en riddare till häst som försöker hugga ihjäl en

#153

#568

drake. _En bit ifrån står en
prinsessa med kungakrona.

=====

_Under nästan hela #1400-talet var
det strider mellan _Unionspartiet,
som ville behålla unionen, och
_Sturepartiet, som ville att
_Sverige skulle vara självständigt.
_Ledare för _Sturepartiet var _Sten
_Sture den äldre. _Han valdes till
_.riksföreståndare och styrde
_Sverige i #27 år.

_År #1471 försökte unionskungen
_Kristian _I erövra _Stockholm för

#153

#569

att ta tillbaka kontrollen över
_Sverige. _Men _Sten _Sture den
äldre samlade ihop bönder och
bergsmän och försvarade staden.

_Många av stormännen och
biskoparna tillhörde _Unionspartiet
och stödde i stället danskarna.

_Sten _Sture den yngre

_I början av #1500-talet valdes
_Sten _Sture den yngre till
_Sveriges riksföreståndare. _Han
hade en farlig motståndare i den
rike och mäktige _ärkebiskopen
_Gustav _Trolle, som tillhörde

_Unionspartiet. _Trolle hade en egen borg vid _Mälaren, och den erövrade och förstörde _Sten _Sture den yngre år #1517. _Sedan beslöt riksdagen att ärkebiskopen skulle avsättas och fängslas. _Sten _Sture den yngre och _Sturepartiet hade vunnit över _Unionspartiet.

@_Riksföreståndaren styr riket i stället för kungen.

@_Ärkebiskopen var kyrkans högste ledare i _Sverige.

::: #154 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Anfallet på _Sverige

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kristian __II var kung i _Danmark och _Norge år #1513--#1523. _Han försökte hindra att _Hansan tog över all handel på _Östersjön och ansträngde sig därför att hålla ihop unionen med _Sverige. _Hans motståndare i _Sverige var _Sten _Sture den yngre och de andra stormännen i _Sturepartiet.

_Ärkebiskop _Gustav _Trolle satt i fängelse och hoppades att _Kristian snart skulle anfälla _Sverige och

#154

#572

befria honom. _Det var precis vad
som hände, danskarna anföll _Sverige
tre gånger. _Den tredje gången
lyckades de.

_Kristina _Gyllenstierna försvarade
_Stockholm

_I januari år #1520 gick en stor
dansk armé in i _Västergötland.

_Danskarna tog sig snabbt fram på
isarna. _På sjön _Åsunden mötte de
_Sten _Stures armé. _I striden
dödades _Sten _Sture.

_Sten _Stures änka _Kristina
_Gyllenstierna fortsatte kampen mot

danskarna. _Hon kallade sig själv
för _Sveriges drottning och lyckades
hålla motstånd mot danskarna under
flera månader. _De danska soldaterna
belägrade _Stockholm, det vill säga
omringade staden så att varken mat,
vatten eller folk kunde komma in
eller ut. _Till slut tvingades
_Kristina ge upp och danskarna
släpptes in i staden.

=== _Bildtext =====

_Kristina _Gyllenstierna tog över
kampen mot _Danmark sedan hennes
man _Sten _Sture den yngre dödats.
_Här står hon staty som
_Stockholms försvarare vid
_Stockholms slott.

=====

=== _Textruta =====

_Armborst
_Armborsten var ett vanligt vapen
för jakt och strid under
medeltiden. _Pilen läggs i en
ränna och skjuts iväg av en spänd

sträng. _Pilen kan nå mål på flera
hundra meters avstånd.

=== _Bildbeskrivning =====

_Teckning av en man som skjuter
med ett armborst. _Armborstet är
som en liten pilbåge men som ger
mer kraft åt pilen.

=====

=====

::: #155 :::::::::::::::::::::::

_Ny kung och stor fest på slottet

_Kristian __II lät sig krönas till

_Sveriges kung. _För att fira bjöd

han in de svenska biskoparna och de

#155

#576

mäktigaste stormännen till en stor
fest under flera dagar på
_Stockholms slott.

_Under festen låstes plötsligt
slottets portar och gästerna blev
fångar. _Festen förvandlades till en
rättegång. _Den avsatte ärkebiskopen
_Gustav _Trolle var rasande på
_Sturepartiet och _Kristina
_Gyllenstierna och krävde ersättning
för sin förstörda borg. _Dessutom
anklagade han dem för kätteri, det
vill säga att de inte trodde på den
rätta kristna läran. _Att de hade

avsatt honom var ett brott mot både kyrkan och påven. _Det var bara påven själv som fick avsätta biskopar.

_Alla visste att straffet för kätteri var döden. _Kristina

_Gyllenstierna påpekade att beslutet om _Trolles avsättning tagits på ett riksmöte, vilket innebar att ett helt rike i så fall borde

bestraffas. _Kristian __II lyssnade inte på henne. _Han tillsatte en domstol av präster som han litade på. _Alla som varit med om att

avsätta _Trolle dömdes till döden.

::: #156 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Stockholms blodbad

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Kristian __II lät fångsla och
avrätta många svenskar som han
misstänkte var emot honom. _Här
halshuggs en svensk biskop.

_Bildbeskrivning

_Teckning visar att biskopens ska
halshuggas med ett svärd.

_Biskopen står på knä och ber.

_Runt honom finns fullt med blod

och framför honom en tunna med

#156

#579

avhuggna huvuden!

=====

_Morgonen efter rättegången förde
danska soldater de dödsdömda
svenskarna från slottet till

_Stortorget. _Där väntade bödeln och
hans medhjälpare på dem.

_Först halshöggs två biskopar.

_Därefter var det frälsemännens och
de styrande i _Stockholms tur.

_Detta hände den #8 november #1520
och kallas _Stockholms blodbad.

_Mördandet fortsatte under de
följande dagarna. _Då avrättades

#156

#580

ytterligare personer genom hängning.

_Uppemot hundra personer dödades de här dagarna. _Under den andra dagen regnade det och blodet från de döda kropparna sköljdes ned från torget och ut längs gränderna i staden.

_Kristian __II lät gräva upp _Sten _Stures lik för att bränna det på ett bål tillsammans med kropparna från de andra som avrättats.

_Kristina _Gyllenstierna sattes i fängelse.

_Kristian _Tyrann

_Efter blodbadet i _Stockholm
reste kung _Kristian hem till
_Köpenhamn. _Under sin resa lät han
hänga och halshugga ännu fler
människor som han misstänkte var
fiender till honom. _Han ville
skrämma svenskarna så att de inte
skulle göra fler uppror mot honom.

_Efter att han avrättat munkar i
_Nydala kloster i _Småland fick han
öknamnet _Kristian _Tyrann. _Tyrann
betyder grym härskare.

_Kristian __II var kung i _Danmark
och _Norge #1513--#1523 och i
_Sverige #1520--#1523.

_Vem skulle nu leda svenskarna?

_I _Sverige spreds ryktena om
_Kristian _Tyrann snabbt från by
till by. _Men i stället för att bli
rädda och lydiga blev allt fler
svenskar arga och upproriska. _De
ville befria _Sverige. _Men vem
skulle leda dem? _Nästan alla
kungens motståndare inom frälset
hade halshuggits eller fängslats.

_Den som skulle komma att leda

upproret var en svensk frälseman av
ätten _Vasa. _Han hette _Gustav
_Eriksson och _Kristina
_Gyllenstierna var hans moster. _I
historieböckerna brukar han kallas
_Gustav _Vasa. _Hans far var en av
dem som halshuggits i _Stockholms
blodbad.

_Gustav _Vasa skulle så småningom
se till att _Sverige blev
självständigt. _Det blev slutet för
_Kalmarunionen. _Det brukar
historikerna också räkna som slutet
för medeltiden i _Norden.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_När _Gustav _Eriksson befriar
_Sverige från _Kristian __II
börjar en ny tid i _Sveriges
historia.

_Bildbeskrivning

_Gustav _Vasa är klädd i svarta
kläder med guldbroderier. _Han har
en bred jacka, korta knäbyxor,
stövlar och höga strumpor. _Han
har ljus, kortklippt hår och ett
skägg som går ner mot magen.

=====

#157

#585

::: #158 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Källor: _Målningar som finns kvar
från medeltiden

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

_En viktig källa till medeltidens
vardagsliv är de kalkmålningar som
finns i många medeltida kyrkor.

_Kalkmålningar kallas de för att de
är målade med färg som innehåller
kalk.

_Barns kläder i kalkmålningar

_Kyrkomålningarna föreställer
oftast händelser ur _Bibeln, och en
del av dem avbildar barn. _Typiskt
för målningarna är att de visar

#158

#586

_Bibelns människor i medeltida kläder. _Det gör att de kan ge oss information även om livet för medeltidens människor.

_På bilden nedan ser du hur _Bibelns _Eva sitter och spinner med hjälp av en slända. _Hon är omgiven av fyra av sina barn. _Det yngsta barnet är lindat och ligger i en vagg, som gungas av ett storasyskon. _Det går inte att avgöra om det är pojkar eller flickor vi ser.

_Barnen är klädda i likadana

kläder, som kallas koltar, och frisyterna är också lika. _Kolten såg ut som en kort, rak klänning.

_Ända in på #1800-talet var kolten det vanliga klädesplagget för små barn, både pojkar och flickor.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den här målningen från _Ärentuna kyrka är från mitten av #1400-talet och föreställer _Eva och hennes barn.

_Bildbeskrivning

_Väggmålning av _Eva som spinner garn med en slända. _Hon är klädd

#158

#588

i en klänning och har en slöja på
huvudet.

=====

::: #159 :::::::::::::::::::::::

_Albertus _Pictor -- en målare som
gav oss bilder av medeltiden

_Albertus _Pictor, eller _Albert
målare, var en tysk-svensk
kyrkmålare, född runt år #1440.

_Egentligen hette han _Albrecht
_Ymmenhusen och kom från _Tyskland.
_Varför han kom just till _Sverige
vet inte historikerna, men det var
vanligt att hantverkare for långt

#159

#589

för att arbeta.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Albertus _Pictor målade i klara färger, men de röda färgerna har med åren blivit mörkare, och de gula och blå nyanserna har bleknat.

_Bildbeskrivning

_Väggmålning som visar män som seglar i en båt. _Runt båten finns stora sjöodjur. _En man faller i vattnet från båten!

=====

#159

#590

_Skriftliga källor

_Albertus namn finns med i många källor. _Det gör att historikerna vet mer om honom än om någon annan medeltida hantverkare i _Sverige.

_Den första skriftliga källan är från år #1465 och staden _Arboga.

_Där står det att _Albertus blir upptagen i borgerskapet. _Det betyder att han var fullt utbildad som målarmästare.

#1509 är sista gången _Albertus namn finns med i en skriftlig källa.

_Förmodligen dog han det året.

#159

#591

_Albertus målade kyrkor

_Albertus _Pictor hann måla minst #36 kyrkor under sitt liv. _Han hade sin verkstad i _Stockholm men målade kyrkor även i _Uppland, _Västmanland, _Södermanland och _Norrbotten.

_Albertus _Pictor var mästare och hade till sin hjälp ett flertal gesäller och lärlingar, kanske fyra till sex personer. _Därför vet vi inte med säkerhet vem som har målat vad, men vi vet att de utförde

arbetet efter _Albertus
#159

#592

instruktioner.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Döden spelar schack i _Täby
kyrka.

_Bildbeskrivning

_Väggmålning av en man som spelar
schack med ett skelett.

=====

#159

#593